M. MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

Et

CYPRIANI DE IDOLORVM VANITATE.

IOAN. à VVOVVER recenſuit.

…ECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ex Bibliopolio Frobeniano.
ANNO
M. DC. III.

VETERUM SCRIPTORUM DE M. MINUCIO FELICE

TESTIMONIA.

Lactantius Divinarum Inſtitutionum Lib. I. Cap. XI.

Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inſcribitur, ſic argumentatus eſt: Saturnum, cum fugatus eſſet à filio, in Italiamq́ veniſſet; Cœli filium dictum, quod ſoleamus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino advenerint, de cœlo cecidiſſe, dicere: terræ autem; quod ignotis parentibus natos, terræ filios nominemus.

Idem Lib. V. Cap. I.

Minucius Felix, non ignobilis inter cauſidicos loci fuit. Hujus liber, cui Octavio titulus eſt, declarat, quam idoneus veritatis aſſertor eſſe potuiſſet; ſi ſe totũ ad id ſtudium contuliſſet.

Hieronymus De viris Illuſtribus.

Minucius Felix Romæ inſignis cauſidicus ſcripſit Dialogum Chriſtiani, & Ethnici diſputantium, qui Octavius inſcribitur. Sed & alius ſub nomine ejus fertur de fato, vel contra Mathematicos, qui cum ſit & ipſe diſerti hominis, non mihi videtur cum ſuperioris libri ſtilo convenire.

Idem Epiſt. XXXVII.

Minucius Felix cauſidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius eſt, & in altero contra Mathematicos, ſi tamen inſcriptio non mentitur autorem, quid gentilium ſcripturarum dimiſit intactum?

Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis Epiſt. Parænetica ad Valerianum.

Et quando clariſſimos facundia Firmianum, Minucium, Cyprianum, Hilarium, Ambroſium ex illo volumine numeroſitatis evolvam.

M. MINU-

M. MINVCII FELICIS OCTAVIUS.

COgitanti mihi, & cum animo meo Octavii boni & fideliſsimi contubernalis memoriam recenſenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæſit, ut ipſe quodammodo mihi viderer in præterita redire, non ea quæ jam tranſacta & decurſa ſunt, recordatione revocare. Ita ejus contemplatio, quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori meo, ac penè intimis ſenſibus implicata eſt. Nec immerito diſcedens vir eximius & ſanctus, immenſum ſui deſiderium nobis reliquit: utpote cum & ipſe tanto noſtri ſemper amore flagraverit, ut & in ludicris & ſeriis pari mecum voluntate concineret: eadem vellet, vel nollet. crederes unam mentem in duobus fuiſſe diviſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus. & cum diſcuſſa ca-

ligine de tenebrarum profundo in lucem ſapientiæ & veritatis emergerem, non reſpuit comitem: ſed, quod eſt glorioſius, præcucurrit. Itaque cum per univerſam convictus noſtri & familiaritatis ætatem mea cogitatio volveretur, in illo præcipuè ſermone eius, mentis meæ reſedit intentio, quo Cæcilium ſuperſtitioſis vanitatibus etiamtum inhærentem, diſputatione graviſsima ad veram religionem reformavit. Nam negocii & viſendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, conjuge, liberis; & quod eſt in liberis amabilius, annis adhuc innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquela ipſo offenſantis linguæ fragmine dulciore. Quo in adventu eius nō poſſum exprimere ſermonibus, quanto, quamq; impatienti gaudio exultaverim, cum augeret maximè læticiam meā amiciſsimi hominis inopinata præſentia. Igitur poſt unum & alterum diem, cum jam & aviditatem deſiderii frequens aſsiduitatis uſus impleſſet: & quæ per abſentiam mutuam de nobis neſcie-

bamus,

bamus, relatione alterna comperiſſemus; placuit Hoſtiam petere amœniſsimam civitatem, quòd eſſet corpori meo ſiccandis humoribus de marinis lavacris blanda & appoſita curatio. ſanè & ad vindemiam feriæ judiciariam curam relaxaverant. nam id temporis poſt æſtivam diem, in temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaque cum diluculo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura aſpirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli veſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius ſimulacro Serapidis denotato (ut vulgus ſuperſtitioſus ſolet) manum ori admovens, oſculum labiis impreſsit. Tunc Octavius ait: Non boni viri eſt, Marce frater, hominem domi foriſq; lateri tuo inhærentem, ſic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos ſane, & unctos, & coronatos: cum ſcias huius erroris non minorem ad te, quam ad ipſum infamiam redundare. Cum hoc ſermone eius mediũ ſpacium

civitatis emenſi, iam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas, velut ſterneret ambulacro, perfundens lenis unda tundebat: & ut ſemper mare etiam poſitis flatibus inquietum eſt, etſi non canis ſpumoſisq; fluctibus exibat ad terrã, tamen criſpis toroſisq;. Ibidem erroribus delectati perquã ſumus, cum in ipſo æquoris limine plantas tingueremus, quod viciſsim nunc adpulſum noſtris pedibus alluderet fluctus: nunc relabens ac veſtigia retrahens, in ſeſe reſorberet. Senſim itaque tranquilleq; progreſsi, oram curvi molliter litoris, iter fabulis fallentibus, legebamus. Hæ fabulæ erant Octavii differentis de navigatione narratio. ſed ubi, eundi ſpacium ſatis juſtum cum ſermone conſumpſimus, eandem emenſi viam rurſus verſis veſtigiis terebamus. Et cum ad id loci ventum eſt, ubi ſubductæ naviculæ ſubſtratis roboribus, à terrena labe ſuſpenſæ quieſcebant: pueros videmus certatim geſtientes, teſtarum in mare iaculationibus ludere. Is luſus eſt, teſtam teretem iactatione fluctuum

ctuum levigatam legere de litore: eam teſtā plano ſitu digitis comprehenſam, inclinem ipſum atq; humilem, quantum poteſt, ſuper undas inrotare: ut illud iaculum, vel dorſum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur: vel ſummis fluctibus tonſis emicaret, dum aſsiduo ſaltu ſublevatur. Is ſe in pueris victorem ferebat, cujus teſta & procurreret longius, & frequentius exſiliret. Igitur cum omnes hac ſpectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere: ſed tacens, anxius, ſegregatus, dolere, neſcio quid vultu fatebatur. Cui ego, Quid hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatem tuam? cur illam oculorum etiam in ſeriis hilaritatem requiro? Tum ille, Iamdudum me Octavii noſtri acriter angit & remordet oratio: qua in te invectus obiurgavit negligentiæ, ut me diſsimulanter gravius argueret inſcientiæ. Itaq; progrediar ulterius: de toto & integro mihi cū Octavio res eſt. Si placet, ut ipſius ſectæ homo cum eo diſpu-

tem,iam profecto intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare,quam conſerere ſapientiam: modò in iſtis ad tutelam balnearũ iactis, & in altum procurrentibus petrarum obicibus reſidamus, ut & requieſcere de itinere poſsimus & intentius diſputare. Et cum dicto eius aſſedimus,ita, ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent: nec hoc obſequii fuit, [aut ordinis] aut honoris: quippe cum amicitia pares ſemper aut accipiat aut faciat: ſed ut arbiter,& utriſque proximus aures darẽ, & diſceptantes duos medius ſegregarem. Tum ſic Cæcilius exorſus eſt: Quanquam tibi, Marce frater,de quo cum maximè quærimus,non ſit ambiguũ: utpote qui diligenter in utroq; vivendi genere verſatus repudiaris alterũ, alterum comprobaris: impræſentiarũ tamẽ ita tibi informandus eſt animus, ut libram teneas æquiſsimi iudicis, nec in alterã partẽ propenſus incumbas: ne nõ tam ex noſtris diſputationibns nata ſententia,quàm ex tuis ſenſibus prolata videatur. Proinde

ſi mihi

ſi mihi quaſi novus aliquis, et quaſi ignarus partis utriuſq; confidas, nullum negocium eſt patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, ſuſpenſa, magisque veriſimilia quam vera. Quo minus mirum eſt, nonnullos tædio inveſtigandæ penitus veritatis cuilibet opinioni temere potius ſuccumbere, quam in explorando pertinaci diligentia perſeverare. Itaque indignandum omnibus, imò indoleſcendum eſt, audere quoſdam, & hos ſtudiorum rudes, literarum profanos, expertes artium, niſi ſordidarum, certum aliquid de ſumma rerum ac maieſtate decernere, de qua tot [omnibus] ſeculis ſectarum plurimarum uſque adhuc ipſa philoſophia deliberat. Nec immeritò: cum tantum abſit ab exploratione divina, humana mediocritas, ut neque quæ ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſublimata ſunt, neque quæ infra terram profunda demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum, aut ſciſcitari religioſum: & beati ſatis, ſatisq; prudentes iure videamur, ſi ſecundum illud vetus

tus Sapientis oraculum; noſmetipſos familiarius noverimus. Sed quatenus indulgentes inſano atque inepto labori, ultra humilitatis noſtræ terminos evagamur, & in terram projecti cœlū ipſum & ipſa ſidera audaci cupiditate tranſcendimus, vel hunc errorem ſaltem non vanis & formidoloſis opinionibus implicemus: ſint [principia] omnium ſemina natura in ſe coeunte denſata: quis hic auctor Deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi membrâ coalita, digeſta, formata: quis Deus machinator? Sidera licet ignis accenderit, & cœlum licet ſua materia ſuſpenderit: licet terram fundaverit pondus, & mare licet influxerit è liquore: unde hæc religio, unde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo, & animal omne quod naſcitur, inſpiratur, & alitur, elementorum ut voluntaria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne dividitur, ſolvitur, diſsipatur. ita in fontem refluunt, & in ſemet omnia revolvuntur, nullo artifice, nec judice, nec auctore. Sic congregatis igni-

um

um ſeminibus ſoles alios atq; alios ſemper ſplendere: ſic exhalatis terræ vaporibus, nebulas ſemper adoleſcere: quibus denſatis coactisq;, nubes altius ſurgere: iiſdem labentibus, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare: vel nimbis collidentibus tonitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare: adeò paſsim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt: ſine delectu tangunt loca ſacra & profana: homines noxios feriunt, ſæpe & religioſos. Quid tempeſtates loquar varias, & incertas? quibus nullo ordine vel examine, rerum omnium impetus volutatur, in naufragiis bonorum malorumq; fata mixta, merita confuſa, in incendiis interitum convenire inſontium, nocentiumq;: &, cum tabe peſtifera cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire: & cum belli ardore ſævitur, meliores potius occumbere. In pace etiam non tantum æquatur nequitia melioribus, ſed & colitur: ut in pluribus neſcias, utrum ſit eorum deteſtanda pravitas, an optanda felicitas.

Quòd

Quòd ſi mundus divina providentia, & alicuius numinis auctoritate regeretur, nunquam mereretur Phalaris & Dionyſius regnum, nunquam Rutilius & Camillus exilium, nunquam Socrates venenum. Ecce arbuſta frugifera, ecce iam ſeges cana, iam temulenta vindemia imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeò aut incerta nobis veritas occultatur, & premitùr: aut quod magis credendum eſt, variis & lubricis caſibus, ſoluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna cèrta, aut incerta natura ſit, quanto venerabilius ac melius, antiſtitem veritatis maiorum excipere diſciplinam: religiones traditas colere: deos quos à parentibus antè imbutus es timere quàm noſſe familiarius, adorare: nec de numinibus ferre ſententiam, ſed prioribus credere, qui adhuc rudi ſeculo in ipſis mundi natalibus meruerunt Deos vel faciles habere, vèl reges. Inde adeò per univerſa imperia, provincias, oppida, videmus ſingulos ſacrorũ ritus gentiles habere, & Deos colere municipes,

ut

ut Eleuſinios Cererem, Phrygas Magnã matrem, Epidaurios Æſculapium, Chaldæos Belum, Aſtarten Syros, Dianam Tauros, Gallos Mercuriũ, univerſa Romanos. Sic eorum poteſtas & auctoritas totius orbis ambitus occupavit: ſic imperium ſuum ultra ſolis vias, & ipſius Oceani limites propagavit, dum exercent in armis virtutem religioſam, dum Vrbem muniunt ſacrorum religionibus, caſtis virginibus, multis honoribus ac nominibus ſacerdotum: dum obſeſsi, & citra ſolum Capitolium capti, colunt deos, quos alius iam ſpreviſſet iratus, & per Gallorum acies mirantium ſuperſtitionis audaciam, pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum capti in hoſtilibus mœnibusq; adhuc ferociente victoria numina victa venerantur: dum undique hoſpites Deos quærunt, & ſuos faciunt: dum aras extruunt etiam ignotis numinibus & manibus. Sic dum univerſarum gentium ſacra ſuſcipiunt, etiam regnare meruerunt. Hic perpetuus venerationis tenor manſit, qui longa æ-

tate non infringitur, ſed augetur: quippe antiquitas cæremoniis atq; fanis tantū ſanctitatis tribuere conſuevit, quantum adſtruxerit vetuſtatis. Nec tamen temerè (auſim enim interim & ipſe concedere, & ſic melius errare) majores noſtri, aut obſervandis auguriis, aut extis conſulendis, aut inſtituendis ſacris, aut delubris dedicandis operā navaverunt. Specta de libris memoriam: iam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, vel ut remuneraretur divina indulgentia, vel ut averteretur imminens ira, aut ut iam tumens & ſæviens placaretur. Teſtis mater Deûm, quæ adventu ſuo & probavit matronæ caſtitatem, & urbem metu hoſtili liberavit. Teſtes equeſtrium fratrum in lacu, ſicut ſe oſtenderant, ſtatuæ conſecratæ, qui anheli ſpumantibus equis atque fumantibus, de Perſe victoriā eadem die, qua vicerant, nunciaverunt. Teſtis ludorum offenſo Ioue de ſomnio plebeii hominis iteratio: & Deciorum devotio rata teſtis eſt: teſtis & Curtius, qui equitis ſui vel mole

vel

vel onere hiatum profundæ voraginis coæquavit. frequentius etiam quam volebamus deorum præſentiam contempta auſpicia conteſtata ſunt; Sic Allia nomen infauſtum, ſic Claudii & Iunii, non prælium in Pœnos, ſed ferale naufragium eſt. Et ut Thraſimenus Romanorum ſanguine & maior eſſet, & decolor, ſprevit auguria Flaminius: & ut Parthos ſigna repetamus, dirarum imprecationes Craſſus, & irriſit & meruit. Omitto vetera quæ multa ſunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus; negligo carmina poëtarum; prædicta etiam de oraculis fata tranſilio, ne vobis antiquitas nimium fabuloſa videatur. intende templis ac delubris deorum, quibus Romana civitas & protegitur & ornatur: magis ſunt auguſta numinibus incolis, præſentibus, inquilinis, quam cultu inſignia & muneribus opulenta. Inde adeò pleni & mixti Deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus levamen-

tum: etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impiè per diem negamus, violamus, peieramus. Itaque cum omnium gentium de diis immortalibus, quamvis incerta ſit vel ratio vel origo, maneat tamen firma conſenſio: neminem fero tanta audacia, tamq; irreligioſa neſcio qua prudentia tumeſcentem, qui hanc religionem tam vetuſtam, tam utilem, tam ſalubrem diſſolvere, aut infirmare nitatur. Sit licet ille Theodorus Cyrenæus, vel qui prior Diagoras Melius, cui Atheon cognomen appoſuit antiquitas, qui uterque nullos deos aſſeverando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemq; penitus ſuſtulerunt: nunquam tamen in hac impietatis diſciplina ſimulatæ philoſophiæ nomine atque auctoritate pollebunt. Cum Abderitem Protagoram Athenienſes viri, in conſultè potius quam profanè de divinitate diſputantem, & expulerint ſuis finibus, & in concione eius ſcripta deuſſerint: quid homines (ſuſtinebitis enim me impetum

ſuſcep-

ſuſceptæ actionis liberius exerentem) homines (inquam) deploratæ, illicitæ, ac deſperatæ factionis graſſari in deos, non ingemeſcendum eſt? qui de ultima fæce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis, ſexus ſui facilitate labentibus, plebem profanæ coniurationis inſtituunt: quæ nocturnis congregationibus, & ieiuniis ſolennibus, & inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fœderantur: latebroſa & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula: templa, ut buſta, deſpiciunt: deos deſpuunt, rident ſacra, miſerantur miſeri (ſi fas eſt) ſacerdotum honores, & purpuras deſpiciunt ipſi ſeminudi: pro mira ſtulticia & incredibili audacia ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori poſt mortem timent; interim mori non timent. ita illis pavor & fallax ſpes ſolatio redivivo blanditur. Ac iam, ut fœcundius nequiora proveniunt, ſerpentibus indies perditis moribus per univerſum orbem ſacraria

iſta teterrima impiæ coitionis adoleſcunt. eruenda prorſus hæc & execranda conſenſio. occultis ſe notis & inſignibus noſcunt, & amant mutuò penè antequam noverint: paſsim etiam inter eos velut quædam libidinum religio miſcetur. ac ſe promiſcuè appellant Fratres & ſorores, ut etiam non inſolens ſtuprum intercesſione ſacri nominis fiat inceſtũ. ita eorum vana & demens ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. Nec de ipſis, niſi ſubſiſteret veritas, maximè nefaria & honore præfanda ſagax fama loqueretur. Audio eos turpiſsimæ pecudis caput aſini conſecratum inepta neſcio qua perſuaſione venerari: digna & nata religio talibus moribus. alii eos ferunt ipſius antiſtitis ac ſacerdotis colere genitalia, & quaſi parentis ſui adorare naturam. neſcio an falſa, certè occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſuſpicio: & qui hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia, eorum cæremonias fabulantur, congruentia perditis ſceleratiſq; tribuunt altaria, ut

id

id colant quod merentur. Iam de initiandis tirunculis fabula tam deteſtanda, quàm nota eſt. infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuitur. is infans à tirunculo farris ſuperficie, quaſi ad innoxios ictus provocato, cæcis occultiſq; vulneribus occiditur: huius (prò nefas) ſitienter ſanguinem lambunt; huius certatim membra diſpertiunt. hac fœderantur hoſtia; hac conſcientia ſceleris ad ſilentium mutuum pignerantur. hæc ſacra ſacrilegiis omnibus tetriora. Et de convivio notũ eſt, [paſsim omnes loquuntur] id etiam Cirtenſis noſtri teſtatur oratio: ad epulas ſolenni die coeunt, cũ omnibus liberis, ſororibus, matribus, ſexus omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, ubi convivium caluit, & inceſtæ libidinis fervor ebrietate exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, iactu offulæ ultra ſpacium lineæ, qua vinctus eſt, ad impetum & ſaltum provocatur: ſic everſo & extincto conſcio lumine impudentibus tenebris nexus

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

infandæ cupiditatis involvunt per incertum ſortis: & ſi non omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti: quoniam voto univerſorum appetitur, quicquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſultò. nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraq; omnium vera declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim occultare & abſcondere, quicquid illud colunt, magnopere nituntur? cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint? cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra? nunquam palam loqui, nunquam liberè congregari ſuſtinent, niſi illud quod colunt & interprimunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Vnde autem, vel quis ille, aut ubi Deus unicus, ſolitarius, deſtitutus: quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverunt? Iudæorum ſola & miſera gentilitas unum & ipſi Deum, ſed palàm, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt: cuius adeò nulla vis, nec poteſtas

teſtas eſt,ut ſit Romanis numinibus cum ſua ſibi natione captivus. At [etiam] Chriſtiani quænam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere? diſcurrentem ſcilicet, atque ubiq; præſentem: moleſtum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curioſum: ſiquidem aſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec ſingulis inſervire poſsit per univerſa diſtrictus, nec univerſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid, quòd toti orbi, & ipſi mundo cum ſideribus ſuis minantur incendium, ruinam moliuntur, quaſi aut naturæ divinis legibus conſtitutus æternus ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœleſti compage diviſa, moles iſta, qua continemur & cingimur, ſubruatur. Nec hac furioſa opinione contenti, aniles fabulas adſtruunt & annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortem, & cineres, &

favillas: & neſcio qua fiducia mendaciis ſuis invicem credunt. putes eos iam revixiſſe. anceps malum, & gemina dementia: cœlo & aſtris quæ ſic relinquimus, ut invenimus, interitum denunciare: ſibi mortuis & extinctis, qui ſicut naſcimur, & interimus, æternitatem repromittere. Inde videlicet & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. quaſi non omne corpus, & ſi flammis ſubtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram reſolvatur: nec interſit, utrum feræ diripiant, an maria conſumant: an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt, pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate, medicina. Hoc errore decepti beatam ſibi, ut bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur: cæteris, ut iniuſtis, pœnam ſempiternam. Multa ad hæc ſuppetunt, ni feſtinet oratio: iniuſtos ipſos, magis nec laboro, iam docui: quanquam etſi iuſtos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui, ſententiis plurimorum, etiam veſtra conſen-

conſenſio eſt. nam quicquid agimus, ut alii fato, ita vos Deo addicitis. ſic ſectæ veſtræ non ſpontaneos cupere, ſed electos. Igitur iniquum iudicem fingitis, qui ſortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen ſciſcitari, utrùmne ſine corpore? an cum corporibus, & corporibus quibus, ipſis ne, an innovatis, reſurgatur. ſine corpore? ſine corpore, quod ſciam, neque mens, neque anima, nec vita eſt. ipſo corpore? ſed iam ante dilapſum eſt. alio corpore? ergo homo novus naſcitur, non prior ille reparatur. & tamen tanta ætas abiit, ſecula innumera fluxerunt, quis unus [ullus] ab inferis vel Proteſilai ſorte remeavit horarum ſaltem permiſſo commeatu: vel ut exemplo crederemus? Omnia iſta figmenta maleſanæ opinionis, & inepta ſolatia à poetis fallacibus in dulcedine carminis luſa à vobis nimiū credulis in Deum veſtrum turpiter reformata ſunt. Nec ſaltem de præſentibus capitis experimentum, quàm vos irritæ pollicitationis caſſa vota decipiant.

quid poſt mortem impendeat, miſeri, dum adhuc vivitis, æſtimatis. Ecce pars veſtrûm & maior & melior, ut dicitis, egetis, algetis, ope, re, fame, laboratis: & Deus patitur? diſsimulat, non vult, aut non poteſt opitulari ſuis. ita aut invalidus, aut iniquus eſt. tu qui immortalitatem poſtumam ſomnias, cum querquero quateris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris, non tum conditionem tuam ſentis? non tum agnoſcis fragilitatem? invitus miſer infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto communia. ecce vobis, minæ, ſupplicia, tormenta, & iam non adorandæ, ſed ſubeundæ cruces: ignes etiam, quos & prædicitis, & timetis: ubi Deus ille? Qui ſubvenire reviviſcentibus poteſt, viventibus non poteſt? Nonne Romani ſine veſtro Deo imperant, regnant, fruuntur orbe toto, veſtriq; dominantur? vos verò ſuſpenſi interim atque ſollicitti honeſtis voluptatibus abſtinetis; non ſpectacula viſitis, non pompis intereſtis: convivia publica abſque vobis; ſacra certamina, præ-

cerptos

cerptos cibos, & delibatos altaribus potus abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis. non floribus caput nectitis; non corpus odoribus honeſtatis: reſervatis unguenta funeribus: coronas etiam ſepulchris denegatis, pallidi, trepidi, miſericordia digni, ſed noſtrorum deorum. ita nec reſurgitis miſeri, nec interim vivitis. Proinde ſi quid ſapientiæ vobis, aut verecundiæ eſt, deſinite cœli plagas, & mundi fata, & ſecreta rimari: ſatis eſt pro pedibus aſpicere, maximè indoctis, impolitis, rudibus, agreſtibus: quibus non eſt datum intelligere civilia; multo magis denegatum eſt diſſerere divina. Quanquam ſi philoſophandi libido eſt, Socratem ſapientiæ principem, quiſquis veſtrûm tantus eſt, ſi potuerit, imitetur. eius viri, quoties de cœleſtibus rogabatur, nota reſponſio eſt: *Quod ſupra nos, nihil ad nos.* meritò ergo de oraculo teſtimonium meruit prudentiæ ſingularis. quod oraculū idē ipſe præſenſit,

iccir-

iccirco univerſis ſe eſſe præpoſitum; nō quòd omnia comperiſſet, ſed quòd nihil ſe ſcire didiciſſet: ita confeſſæ imperitiæ ſumma prudentia eſt. Hoc fonte defluxit Arceſilæ, & multo poſt Carneadis, & Academicorum plurimorum in ſummis quæſtionibus tuta dubitatio; quo genere philoſophari, & cautè indocti poſſunt, & docti glorioſe. Quid Simonidis Melici nonne admiranda omnibus & ſectanda cunctatio? qui cum de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quæreretur, primò deliberationi diem petiit: poſtridie biduum prorogavit, mox alterum tantùm admonitus adiunxit: poſtremò cum cauſas tantæ moræ tyrannus inquireret, reſpondit ille, quòd ſibi, quanto inquiſitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obſcurior. Meâ quoque opinione, quæ ſunt dubia, ut ſunt, relinquenda ſunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temerè & audaciter in alteram partem ferenda ſententia eſt, ne aut anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio deſtruatur.

Sic

Sic Cæcilius, & renidens (nam indignationis eius tumorem effuſæ orationis impetus relaxaverat) Et quid adhæc (ait) audet Octavius homo Plautinæ proſapiæ, ut piſtorum præcipuus, ita poſtremus philoſophorū? Parce, inquam, in eum plaudere: neque enim prius exultare te dignum eſt concinnitatē ſermonis, quam utrinq; plenius fuerit peroratum; maximè cùm non laude ſed veritate diſceptatio veſtra nitatur. Et quanquam magnum in modum me ſubtili varietate tua delectarit oratio, tamen altius moveor, non de præſenti actione, ſed de toto genere diſputandi: quòd plerunq; pro diſſerentium viribus, & eloquentiæ poteſtate, etiam perſpicuæ veritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum eſt auditorum facilitate, qui dum verborum lenocinio à rerum intentionibus avocantur, ſine delectu aſſentiuntur dictis omnibus: nec à rectis falſa ſecernunt, neſcientes ineſſe & in incredibili verum, & in veriſimili mendacium. Itaque quo ſæpius aſſeverationibus credunt, eo

frequen-

frequentius a peritioribus arguuntur: ſic aſsidue temeritate decepti, culpam iudicii transferunt ad incerti querelam, ut damnatis omnibus malint univerſa ſuſpendere, quam de fallacibus iudicare. Igitur nobis providendum eſt, ne odio identidem ſermonum omnium laboremus: ita ut in execrationem & odium hominum plerique ſimpliciores efferantur. Nam incautê creduli circumveniuntur ab his, quos bonos putaverunt: mox errore conſimili iam ſuſpectis omnibus ut improbos metuunt, etiam quos optimos ſentire potuerunt. Nos proinde ſoliciti, quod utrinque in omni negocio diſſeratur, & ex altera parte plerumq; obſcura ſit veritas, ex altera lateat mira ſubtilitas, quæ nonnunquam ubertate dicendi, fidem confeſſæ probationis imitetur: diligentér, quantum poteſt, ſingula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea verò quæ recta ſunt, eligere, probare, ſuſcipere poſsimus. Decedis (inquit Cæcilius) officio iudicis religioſi.

nam

nam periniurium eſt, vires te actionis, meæ intergreſſu gravißimæ diſputationis infringere, cum Octavius integra & illibata habeat ſingula. Si poteſt refutari id quod criminaris, inquam, in commune, niſi fallor, compendium protuli, ut examine ſcrupuloſo noſtram ſententiam non eloquentiæ tumore, ſed rerum ipſarum ſoliditate libremus: nec avocanda, quod quereris, diutius intentio, cum toto ſilentio liceat reſponſionem Ianuarii noſtri iam geſtientis audire. Et Octavius: Dicam equidem, ut potero, pro viribus; & adnitendum tibi mecum eſt, ut conviciorum amariſſimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec diſsimulabo principio ita Natalis mei errantem, vagam, lubricam nutaſſe ſententiam: ut ſit nobis ambigendum, utrum ſua eruditio turbata ſit, an vacillaverit per errorem: nam interim deos credere, interim ſe deliberare variavit; ut propoſitionis incerto, certior reſponſionis noſtræ in-

tentio

tentio fundaretur. Sed in Natali meo verſutiam nolo, non credo: procul eſt ab eius ſimplicitate ſubtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam viam neſcit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur, hæret anxius, nec ſingulas audet eligere, nec univerſas probare: ſic cui non eſt veri ſtabile iudicium, prout infida ſuſpicio ſpargitur, ita eius dubia opinio diſsipatur. Nullum itaque miraculum eſt, ſi Cæcilius identidem in contrariis ac repugnantibus iactetur, æſtuet, fluctuetur: quod ne fiat ulterius, convincam, & redarguam: quamvis diverſa, quæ dicta ſunt, una veritate confirmata probataq; ſint, nec dubitandum ei de cætero eſt, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægrè ſe ferre, ſtomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœleſtibus diſputare: ſciat omnes homines ſine dilectu ætatis, ſexus, dignitatis, rationis & ſenſus capaces & habiles procreatos: nec fortuna nactos, ſed natura indeptos eſſe ſapientiam: quin ipſos etiam philoſophos, vel

ſi qui

ſi qui alii artium repertores in memorias exierunt, priuſquam ſolertia mentis parerent nominis claritatem, habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos. at vero divites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſpicere conſueſſe quàm cœlum: noſtrates pauperes, & commentos eſſe prudentiam, & tradidiſſe cæteris diſciplinam. Vnde apparet, ingenium non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cum ipſa mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, vel dolendum, ſi quicunque de divinis quærat, ſentiat, proferat, cum non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius veritas requiratur: atque etiam quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior ratio eſt: quoniam non fucatur pompa facundiæ & gratiæ, ſed, ut eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Cæcilius aſſerere inter præcipua connixus eſt, hominem noſſe ſe, & circumſpicere debere, quid ſit, unde ſit, quare ſit, utrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potius à Deo factus,

 for-

formatus, animatus. Quod ipſum explorare, & eruere, ſine univerſitatis inquiſitione non poſſumus; cum ita cohærentia, connexa, concatenata ſint, ut niſi divinitatis rationem diligenter excuſſeris, neſcias humanitatis: nec poſsis pulchrè gerere rem civilem, niſi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem: præcipuè cum à feris, belvis, hoc differamus, quod illa prona, in terramq; vergentia, nihil nata ſint proſpicere, niſi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus ſuſpectus in cœlum datus eſt, ſermo & ratio, per quæ Deum agnoſcimus, ſentimus, imitamur, ignorare, nec fas, nec licet ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris cœleſtem claritatem. Sacrilegii enim vel maximi inſtar eſt, humi quærere, quod in ſublimi debeas invenire. Quo magis mihi videntur qui hunc mundi totius ornatum non divina ratione perfectum volunt: ſed fruſtis quibuſdam temerè cohærentibus conglobatum: mentem, ſenſum, oculos deniq; ipſos non habere. Quid enim poteſt

eſſe

eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamq; perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infra ſupraq; luſtraveris, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, gubernetur? Cœlũ ipſum vide quàm latè tenditur, quàm rapide volvitur, vel quod in noctem aſtris diſtinguitur, vel quod in diem ſole luſtratur: iam ſcies quam ſit in eo ſummi moderatoris mira & divina libratio. Vide & annum ut ſolis ambitus faciat: & menſem vide ut luna auctu, ſenio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurſantes vices, ut ſit nobis operis & quietis alterna reparatio? Relinquenda verò aſtrologis prolixior de ſideribus oratio, vel quod regant curſum navigandi, vel quod arandi metẽdiq; tempus inducant: quæ ſingula nõ modo ut crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis & perfectæ rationis eguerunt: verumetiã ſentiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſolertia, & ratione nõ poſſunt. Quid cum ordo temporum

hac frugũ ſtabili varietate diſtinguitur? nonne auctorem ſuum parentemq́; teſtatur: Ver æquè cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſsibus, & autumni maturitas grata, & hiberna olivitas neceſſaria: qui ordo facilè turbaretur, niſi maxima ratione conſiſteret. Iam providentiæ quantæ, ne hyems ſola glacie ureret, aut ſola æſtas ardore torreret, autumni & veris inſerere medium temperamentum, ut per veſtigia ſua anni revertentis occulti & innoxii tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur: quicquid arborum eſt, vide, quàm è terræ viſceribus animatur. Aſpice Oceanum, refluit reciprocis æſtibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluvios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar aptè diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidvè animantium loquar adverſus ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas ungulis, & ſpicatas aculeis: aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinna-

pinnarum. Ipſa præcipuè formæ noſtræ pulchritudo Deum fatetur artificem, ſtatus rigidus, vultus erectus, oculi in ſummo, velut in ſpecula, conſtituti, & omnes cæteri ſenſus velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula: nihil in homine membrorum eſt, quod non & neceſsitatis cauſa ſit, & decoris: & quod magis mirū eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam unicuiq; lineamenta deflexa: ſic & ſimiles univerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſsimiles invenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data eſt? & ut ubera partu matureſcente lacteſcant, & ut tener fœtus ubertate lactei roris adoleſcat? Nec univerſitati ſolummodo Deus, ſed & partibus conſulit. Britannia ſole deficitur, ſed circumfluentis maris tepore recreatur: Ægypti ſiccitatem temperat Nilus [amnis] colit Euphrates Meſopotamiam, [pro imbribus penſat] Indus [flumen] & ſerere Orientem dicitur, & rigare. Quòd ſi ingreſſus aliquā domum, omnia exculta, diſpoſita, orna-

ta vidiſſes: utiq; præeſſe ei crederes dominũ, & illis bonis rebus multo eſſe meliorem. Ita in hac mundi domo, cum cœlum terramq; perſpicias, providentiam, ordinem, legem: crede eſſe univerſitatis dominum, parentemq;, ipſis ſideribus & totius mundi partibus pulcriorem. Ni fortè, quoniam de providentia, nulla dubitatio eſt, inquirendum putas, utrum unius imperio, an arbitrio plurimorum cœleſte regnum gubernetur: quod ipſum non eſt multi laboris aperire cogitanti imperia terrena quibus exempla utique de cœlo: quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Omitto Perſas de equorum hinnitu augurantes principatũ, & Thebanorum præmortuam fabulam tranſeo: ob paſtorum & caſæ regnum de geminis hiſtoria notiſsima eſt: generi & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt: & tam magni imperii duos fortuna non cepit. Vide cætera: rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus: tu in cœlo ſummam poteſta-

tem,

tem dividi credas, & ſcindi veri illius ac divini imperii totam poteſtatem? cum palàm ſit parentem omnium Deum, nec principium habere, nec terminum: qui nativitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatem: qui ante mundum fuerit ſibi ipſe pro mundo: qui univerſa quæcunq; ſunt verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt; viſu clarior eſt: nec comprehendi, tactu purior eſt; nec æſtimari; ſenſibus maior eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi tantus quantus eſt notus. Nobis verò ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio: magnitudinem Dei, qui ſe putat noſſe, minuit: qui non vult minuere, nõ novit. nec nomen Dei quæras: Deus nomen eſt. illic vocabulis opus eſt, cũ per ſingulos propriis appellationũ inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo, qui ſolus eſt, Deus vocabulum totum eſt. quem ſi patrem dixero, terrenum opineris: ſi regem, carnalem

ſuſpiceris: ſi dominum, intelliges utiq; mortalem. Aufer additamenta nominum, & perſpicies eius claritatem. Quid quòd omnium de iſto habeo conſenſum? Audio vulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quàm Deum dicunt: &, Deus magnus eſt: & Deus verus eſt: &, Si Deus dederit: vulgi iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani confitentis oratio? & qui Iovem principem volunt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt. Audio poetas quoque unum patrem divûm atq; hominum prædicantes, & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit. Quid Mantuanus Maro? Nonne apertius, proximius, verius: Principiò (ait) cœlum, & terras, & cætera mundi membra ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat. Inde hominum pecudumque genus, & quicquid aliud animalium. Idem alio loco mentem iſtam & ſpiritũ Deum nominat. Hæc enim eius verba ſunt: *Deum namq; ire per omnes terraſq; tractuſq; maris, cœlumq; profundum. Vnde*

homi-

homines, & pecudes; unde imber, & ignes. Quid aliud & à nobis Deus, quàm mens, & ratio, & ſpiritus prædicatur? Recenſeamus, ſi placet, diſciplinã philoſophorum, deprehendes eos, etſi ſermonibus variis, ipſis tamen rebus in hanc unam coire & conſpirare ſententiam. Omitto illos rudes & veteres, qui de ſuis dictis ſapientes eſſe meruerunt: Sit Thales Mileſius omnium primus, qui primus omnium de cœleſtibus diſputavit. is [Mileſius Thales] rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit: & altior & ſublimior aquæ, & ſpiritus ratio, quam ut ab homine potuerit inveniri à Deo tradita. Vides philoſophi principalis nobiſcum penitus opinionem conſonare. Anaximenes deinceps, & pòſt Apolloniates Diogenes, aera Deum ſtatuunt, infinitum & immenſum. Horum quoque ſimilis de divinitate conſenſio eſt. Anaxagoræ verò deſcriptio & modus, infinitæ mentis Deus dicitur. Et Pythagoræ Deus eſt animus, per univerſam

rerum naturam commeans, & intentus: ex quo etiam animaliũ omnium vita capiatur. Xenophanem notum eſt, omne infinitum cum mente, Deum tradere. & Antiſthenem, populares deos multos, ſed naturalem unum præcipuum. Speuſippum, vim naturalem, animalem, qua omnia regantur, Deum noſſe. Quid Democritus; quamvis atomorum primus inventor, nonne plerunq; naturam, quæ imagines fundat, & intelligentiam, Deum loquitur? Straton quoq; & ipſe naturam. Etiam Epicurus ille, qui deos aut ocioſos fingit, aut nullos, naturam tamen ſuperponit. Ariſtoteles variat, & aſsignat tamen unam poteſtatem. nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum præficit. Heraclides Ponticus quoq; Deo divinam mentem quamvis variè adſcribit. Theophraſtus, & Zenon, & Chryſippus & Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad unitatem providentiæ omnes revolvuntur. Cleanthes enim mentem, modò animum, modò æthera, plerunq;

rati-

rationem Deum diſſeruit. Zenon eiuſdem magiſter, naturalem legem atq; diviná, & æthera interim, interdumq; rationem, vult omnium eſſe principium: idem interpretando Iunonem aera, Iovẽ cœlum, Neptunũ mare, ignem eſſe Vulcanum, & cæteros ſimiliter vulgi deos elementa eſſe monſtrando, publicum arguit graviter & revincit errorem. Eadem fere Chryſippus, vim divinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem neceſsitatem Deum credit: Zenonemq; interpretatione phyſiologiæ in Heſiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. Babylonio etiam Diogeni diſciplina eſt exponendi, & diſſerendi, Iovis partum, & ortum Minervæ, & hoc genus rerum vocabula eſſe, non deorum. Nam Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri poſſe, & ideo quæri non oportere. Ariſto Chius comprehendi omnino non poſſe. Vterque maieſtatẽ Dei, intelligendi deſperatione ſenſerunt, Platoni apertior de Deo, & rebus ipſis, & nominibus oratio eſt: &

quæ

quæ tota eſſet cœleſtis, niſi perſuaſionis civilis nonnunquam admixtione ſordeſceret. Platoni itaque in Timæo Deus eſt ipſo nomine mundi parens, artifex animæ, cœleſtium terrenorumq; fabricator: quem & invenire difficile præ nimia & incredibili poteſtate, & cum inveneris in publicum dicere impoſsibile præfatur. Eadem ferè iſta quæ & noſtra ſunt: nam & Deum novimus, & parentem omnium dicimus, & nunquam publicè niſi interrogati prædicamus. Expoſui opiniones omnium ferme philoſophorum, quibus illuſtrior gloria eſt, Deum unum multis licet deſignaſſe nominibus: ut quivis arbitretur aut nunc Chriſtianos philoſophos eſſe, aut philoſophos fuiſſe iã tunc Chriſtianos. Quòd ſi providentia mundus regitur, & unius Dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas imperitorum fabellis ſuis delectata vel capta ad errorem mutui rapere conſenſus: cum philoſophorum ſuorum ſententiis refellatur, quibus & rationis & vetuſtatis aſsiſtit auctoritas. Maio-

ribus

ribus enim noſtris tam facilis in mendaciis fides fuit, ut temerè crediderint etiã alia monſtroſa miracula: Scyllam multiplicem, Chimæram multiformem, & hydram felicibus vulneribus renaſcentem, & Centauros, equos [ſuis] hominibus implexos: & quicquid famæ licet fingere, illis erat libenter audire. quid illas aniles fabulas, de hominibus aves, de feris homines, & de hominibus arbores atque flores? quæ ſi eſſent facta, fierent quæ fieri non poſſunt, ideo nec facta ſunt. Similiter verò erga deos quoque Maiores noſtri improvidi, creduli, rudi ſimplicitate crediderunt; dum reges ſuos colunt religioſe, dum defunctos eos deſiderant in imaginibus videre; dũ geſtiunt eorũ memorias in ſtatuis detinere: ſacra facta ſunt quæ fuerant aſſumpta ſolatia. Denique & antequam commerciis orbis patêret, & antequàm gentes ritus ſuos moreſque miſcerent, unaquæq; natio conditorem ſuum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam ſexu ſuo fortiorem, aut alicuius muneris

vel

vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ. ſic & defunctis præmiũ, & futuris dabatur exemplum. Lege Hiſtoricorum ſcripta, eadem mecum recognoſces, ob merita virtutis aut muneris deos habitos. Euhemerus exequitur & eorum natales, patrias, ſepulchra dinumerat, & per provincias monſtrat: Dictæi Iovis, & Apollinis Delphici, & Phariæ Iſidis, & Cereris Eleuſiniæ. aſſumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus utilitati hominũ profuere. In eandem ſententiam & Perſeus philoſophatur & annectit inventas fruges, & frugum ipſarũ repertores iiſdem nominibus, ut Comicus ſermo eſt, Venerẽ ſine Libero & Cerere frigere. Alexander ille magnus [Macedo] inſigni volumine ad matrem ſuam ſcripſit, metu ſuæ poteſtatis proditum ſibi de diis hominibus à ſacerdote ſecretum: ille Vulcanum facit omnium principem, & poſteà Iovis gentem. Diſpice Iſidis ad hirundinem ſiſtrum, & diſperſis membris inanẽ tui Serapidis ſive

Oſi-

Oſiridis tumulum, conſidera deniq; ſacra ipſa & myſteria: invenies exitus triſtes, fata, & funera, & luctus atq; planctus miſerorum deorum. Iſis perditum filium cum Cynocephalo ſuo & aliis ſacerdotibus luget, plangit, inquirit, & Iſiaci miſeri cædunt pectora, & dolorem infeliciſsimæ matris imitantur. mox invento parvulo gaudet Iſis, exultant ſacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus, vel perdere quod inveniunt, vel invenire quod perdunt. Nonne ridiculum eſt, vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? Hæc tamen Ægyptia quondã, nunc & ſacra Romana ſunt. Ceres facibus accenſis, & ſerpente circumlata, errore ſubreptam, & corruptam Liberam anxia & ſolicita veſtigat. hæc ſunt Eleuſinia. At quæ Iovis ſacra ſunt? nutrix capella eſt, & avido patri ſubtrahitur infans, ne voretur: & Corybantum cymbalis, ne pater audiat vagitus, tinnitus eliditur. De Cybele Dyndimena pudet dicere, quæ adulterum ſuum infeliciter

placi-

placitum, quoniam & ipſa deformis, & vetula, ut multorum deorum mater, ad ſtuprum illicere non poterat, execuit, ut deum ſcilicet faceret eunuchũ. Propter hanc fabulam Galli eam & ſemiviri ſui corporis ſupplicio colunt. hæc iam non ſunt ſacra: tormenta ſunt. Quid formæ ipſæ, & habitus? nonne arguunt ludibria & dedecora deorum veſtrorum? Vulcanus claudus deus, & debilis: Apollo tot ætatibus levis: Æſculapius bene barbatus, etſi ſemper adoleſcentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerva cæſiis, bubulis Iuno, pedibus Mercurius alatis, Pan vngulatis, Saturnus compeditis: Ianus verò frontes duas geſtat, quaſi & averſus incedat: Diana interim eſt altè ſuccincta venatrix: & Epheſia mammis multis, & uberibus extructa: & Trivia trinis capitibus, & multis manibus horrifica. Quid ipſe Iupiter veſter? modò imberbis ſtatuitur, modò barbatus locatur: & cum Hammon dicitur, habet cornua: & cum Capitolinus, tunc gerit fulmina: & cum Latiaris, cruo-

cruore perfunditur: & cum Feretrius, non auditur. Et ne longius multos Ioves obeam, tot ſunt Iovis monſtra, quot nomina. Erigone ſuſpenſa de laqueo eſt, ut virgo inter aſtra ignita ſit. Caſtores alternis moriuntur, ut vivant: Æſculapius, ut in deum ſurgat, fulminatur: Hercules, ut hominē exuat, Oetæis ignibus concrematur. Has fabulas & errores & ab imperitis parentibus diſcimus, & (quod eſt gravius) ipſis ſtudiis & diſciplinis elaboramus, carminibus præcipuè poetarum: qui permirum quantum veritati ipſi ſua auctoritate nocuere. Et Plato ideo præclarè Homerum illum inclytum laudatum & coronatum, de civitate, quam in ſermone inſtituebat, eiecit. Hic enim præcipuus bello Troico deos veſtros, etſi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus miſcuit. Hic eorum paria compoſuit, ſauciavit Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit. Iovem narrat Briareo liberatum, ne à diis cæteris ligaretur: & Sarpedonem filium, quoniam morti non poterat eri-

pere, cruentis imbribus fleviſſe: & ceſto Veneris illectũ, flagrantius quàm in adulteras ſoleat, cum Iunone uxore concumbere. Alibi Hercules ſtercora egerit, & Apollo Admeto pecus paſcit. Laomedonti verò muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accipit: illic Vulcanus Iovis fulmen cum Æneæ armis in incude fabricatur: cum cœlum & fulmina & fulgura longè antè fuerint, quàm Iupiter in Creta naſceretur: & flammas veri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipſe Iupiter non vereri. Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehenſum? & in Ganymedem Iovis ſtuprum cœlo conſecratum? Quæ omnia in hoc prodita, ut vitiis hominum quædam auctoritas pararetur. His atq; huiuſmodi figmentis, & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum: & iiſdem fabulis inhærentibus, aduſq; ſummæ ætatis robur adoleſcunt: & in iiſdem opinionibus miſeri conſeneſcunt: cũ ſit veritas obvia, ſed requirentibus. Saturnum enim

enim principē huius generis & examinis omnes ſcriptores vetuſtatis, Græci Romaniq́; , hominem prodiderunt. Scit hoc Nepos, & Caſsius in hiſtoria, & Thallus ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Creta profugus, Italiam metu filii ſævientis acceſsit & Iani ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines & agreſtes multa docuit, ut Græculus & politus, literas imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere. Itaq; latebram ſuam, quòd tutò latuiſſet, vocari maluit Latium: & urbem Saturniam de ſuo nomine, & Ianiculum Ianus, ad memoriam uterque poſteritatis reliquerunt. Homo igitur utiq; qui fugit, homo utiq; qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine, terræ enim & cœli filius quòd apud Italos eſſet. ignotis parentibus, proditus: ut in hodiernum inopinatò viſos, cœlo miſſos: ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. eius filius IupiterCretæ, excluſo parēte, regnavit, illic obiit, illic filios habuit, adhuc antrū Iovis viſitur, & ſepulchrū eius oſten-

 ditur,

ditur, & ipſis ſacris ſuis humanitatis arguitur. Ocioſum eſt ire per ſingulos, & totam ſeriem generis iſtius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas, in cæteros ipſo ordine ſucceſsionis influxerit. Niſi fortè poſt mortem deos fingitis, & peierante Proculo deus Romulus, & Iuba Mauris volentibus deus eſt, & divi cæteri reges, qui conſecrantur non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritæ poteſtatis. Invitis denique hoc nomen adſcribitur: optant in homine perſeverare. fieri ſe deos metuunt: & etiamſi ſenes nolunt. Ergo nec de mortuis dii ſunt, quoniam Deus mori non poteſt: nec de natis, quoniam moritur omne quod naſcitur. divinum autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. Cur enim ſi nati ſunt, non hodieque naſcuntur: niſi fortè iam Iupiter ſenuit, & partus in Iunone defecit: & Minerva canuit antequàm peperit? An ideo ceſſavit iſta generatio, quoniam nulla huiuſmodi fabulis præbetur aſſenſio. Cæterum ſi dii creari poſſent, interire non

re non poſſent: plures totis hominibus deos haberemus, ut iam eos nec cœlum contineret, nec aer caperet, nec terra geſtaret. Vnde manifeſtum eſt, homines illos fuiſſe, quos & natos legimus, & mortuos ſcimus. Quis ergo dubitat horum imagines conſecratas vulgus orare, & publicè colere? dum opinio, & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore perſtringitur, argenti nitore & candore eboris hebetatur? Quòd ſi in animum quis inducat, tormentis quibus, & quibus machinis ſimulacrum omne formetur, erubeſcet timere ſe materiem ab artifice, ut deum faceret, illuſam. Deus enim ligneus, rogi fortaſſe vel infelicis ſtipitis portio, ſuſpenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et deus æreus vel argenteus de immundo vaſculo, ut ſæpius factum Ægyptio regi, conflatur, tunditur malleis, in incudibus figuratur: & lapideus, cæditur, ſcalpitur, & ab imperito homine lævigatur: nec ſentit ſuæ nativitatis iniuriam, ita ut nec poſtea de veſtra veneratione culturam:

niſi fortè nondum deus ſaxum eſt, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic naſcitur? ecce funditur, fabricatùr, ſcalpitùr, nondum deus eſt. Ecce plumbatur, conſtruitur, erigitur, nec adhuc deus eſt. Ecce ornatur, conſecratur, oratur: tunc poſtremò deus eſt, cum homo ille voluit, & dedicavit. Quanto verius de diis veſtris animalia muta naturaliter iudicant, mures, hirundines, milvi: non ſentire eos, ſciunt, rodunt, inſultant, inſident: ac niſi abigatis, in ipſo dei veſtri ore nidificant. Araneæ verò faciem eius intexunt, et de ipſo capite ſua fila ſuſpendunt: vos tergitis, mundatis, eraditis: & illos, quos facitis, protegitis & timetis. Dum unuſquiſq; veſtrûm non cogitat, prius ſe debere Deum noſſe, quàm colere: dum inconſultè geſtiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris acceſsio, quàm ſibi credere: dum nihil ex his quæ timent, norunt: ſic in auro & argento avaritia conſecrata eſt: ſic ſtatuarũ inanium conſignata forma: ſic nata Romana ſuperſtitio, quorum ri-

tus

tus ſi percenſeas, ridenda quam multa, multa etiam miſeranda ſunt. Nudi cruda hieme diſcurrunt, alii incedunt pileati, ſcuta vetera circumferunt, pelles cædunt, mendicantes vicatim deos ducunt. Quænam fana ſemel anno adire permittunt, quædam in totum nefas viſere eſt, quædam viro non licet, nonnulla abſq; fœminis ſacra ſunt: etiam ſervo quibuſdam cæremoniis intereſſe piaculare flagitium eſt: alia ſacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſsit adulteria numerare. Quid? qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quàm ſic religioſus? aut cui teſta ſunt obſcœna demeſſa, quomodo deum violat, qui hoc modo placat? cum ſi eunuchos Deus vellet, poſſet procreare, nō facere. Quis non intelligat maleſanos, & vanæ & perditæ mentis in iſta deſipere, & ipſam errantium turbam mutua ſibi patrocinia præſtare? Hic defenſio communis furoris eſt furentium multitudo: at tamen iſta ipſa ſuperſtitio Ro-

manis dedit, auxit, fundavit imperium; cum non tam virtute, quàm religione & pietate pollerent. nimirum inſignis & nobilis iuſticia Romana ab ipſis Imperii naſcentis incunabulis auſpicata eſt. Nonne in ortu ſuo & ſcelere collecti, & muniti immanitatis ſuæ terrore creverunt? Nam aſylo prima plebs congregata eſt: confluxerant perditi, facinoroſi, inceſti, ſicarii, proditores. Et ut ipſe Romulus, Imperator & rector, populum ſuum facinore præcelleret, parricidiũ fecit. Hæc prima ſunt auſpicia religioſæ civitatis. mox alienas virgines iam deſponſatas, iam deſtinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas ſine more rapuit, violavit, illuſit: & cum earum parentibus, [id eſt, cum ſoceris ſuis] bellum miſcuit, propinquũ ſanguinem fudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſa ſceleris confidentia tutius? Iam finitimos agro pellere, civitatis proximas evertere cum templis & altaribus: captos cogere, damnis alienis & ſuis ſceleribus adoleſcere, cum Romulo regibus cæteris & poſtu-

poſtumis ducibus diſciplina communis eſt. ita quicquid Romani tenent, colunt, poſsident, audaciæ præda eſt. templa omnia de manubiis, de ruinis urbium, de ſpoliis deorum, de cædibus ſacerdotum. hoc inſultare & illudere eſt, victis religionibus ſervire, & captivas eas poſt victorias adorare. Nam adorare quæ manu ceperis, ſacrilegium eſt conſecrare, non numina. Toties ergo à Romanis impiatum eſt, quoties triumphatum. tot de diis ſpolia, quot de gentibus & tropæa. Igitur Romani non ideo tanti quòd religioſi, ſed quod impunè ſacrilegi. Neque enim potuerunt in ipſis bellis deos adiutores habere, adverſus quos arma rapuerunt, & quos poſt cladem triumphatos colere cœperunt. Quid autem iſti dii pro Romanis poſſunt, qui nihil pro ſuis adverſus eorũ arma valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos novimus: Romulus, Picus, Tiberinus, & Conſus, & Pilumnus, ac Picumnus. Cloacinam Tatius & invenit, & coluit: Pavorem Hoſtilius atque Pallorem; mox

à neſcio quo Febris dedicata. hæc alumna Vrbis iſtius ſuperſtitio, morbi & malæ valetudines. Sanè & Acca Laurentia, & Flora, meretrices propudioſæ inter morbos Romanorũ & deos computandæ. iſti ſcilicet adverſus cæteros, qui in gentibus colebantur, Romanorum imperiũ protulerunt. neq; enim eos adverſumq; ſuos homines vel Mars Thracius, vel Iupiter Creticus, vel Iuno nunc Argiva, nunc Samia, nunc Pœna: vel Diana Taurica, vel mater Idæa, vel Ægyptia illa non numina, ſed portenta iuverunt. Niſi fortè apud iſtos maior caſtitas virginũ, aut religio ſanctior ſacerdotũ: cum penè in pluribus virginibus, ut quæ incõ ultius ſe viris miſcuiſſent, Veſta ſanè ſit neſciente inceſtũ vindicatũ: in reſiduis impunitatẽ fecerit, non caſtitas tutior, ſed impudicitia felicior, ubi autẽ magis à ſacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur ſtupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentius deniq; in æditũorũ cellulis, quam in ipſis lupanaribus, flagrans libido defungitur,

gitur. & tamẽ ante eos Deo diſpenſante diu regna tenuerunt Aſſyrii, Medi, Perſæ, Græci etiam, & Ægypti, cum Pontifices & Arvales & Salios, Veſtales & Augures non haberent, nec pullos cavea recluſos, quorum cibo vel faſtidio reſpublica ſumma regeretur. Iam enim venio ad illa auſpicia & auguria Romana, quæ ſummo labore collecta teſtatus es, & pœnitenter omiſſa, & obſervata feliciter. Clodius ſcilicet, & Flaminius & Iunius ideo exercitus perdiderunt, quod pullorum ſoliſtimum tripudium expectandum non putaverunt? Quid Regulus? nonne auguria ſervavit, & captus eſt? Mancinus religionem tenuit, & ſub iugum miſſus eſt, & deditus. Pullos edaces habuit et Paulus, apud Cannas tamen cũ maiore Romani populi parte proſtratus eſt. C. Cæſar ne ante brumã in Africam navigia tranſmitteret auguriis & auſpiciis renitentibus, ſprevit: eo facilius & navigavit, & vicit. Quæ verò & quanta de oraculis proſequar? Poſt mortem Amphiaraus ventura reſpondit,

dit, qui proditum iri ſeſe ob monile ab uxore neſcius. Tireſias cæcus futura videbat, qui præſentia non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii reſponſa confinxit, cum iam Apollo verſus facere deſiſſet; cuius tunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines & minus creduli eſſe cœperunt. & Demoſthenes, quod ſciret reſponſa ſimulata, φιλιππίζειν Pythiam querebatur. At nonnunquam tamen veritatem vel auſpicia vel oracula tetigere? Quanquam inter multa mendacia videri poſſit induſtriam caſus imitatus, aggrediar tamen fontem ipſum erroris & pravitatis, unde omnis caligo iſta manavit, & altius eruere, & aperire manifeſtius. Spiritus ſunt inſinceri, & vagi, à cœleſti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati; iſti igitur ſpiritus poſteaquam ſimplicitatem ſubſtantiæ ſuæ onuſti & immerſi vitiis perdiderunt, ad ſolatium calamitatis ſuæ non deſinunt perditi iam perdere, & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati à

ti à Deo inductis pravis religionibus à Deo ſegregare. eos ſpiritus dæmonas eſſe poetæ ſciunt, philoſophi diſſerunt, Socrates novit, qui ad nutum & arbitrium aſsidentis ſibi dæmonis vel declinabat negocia, vel petebat. Magi quoq; non tantum ſciunt dæmonas, ſed etiam quicquid miraculi ludunt, per dæmonas faciunt: illis aſpirantibus & infundentibus præſtigias edunt: vel quæ non ſunt, videri: vel quæ ſunt, non videri, eorum Magorum & eloquio & negocio primus Hoſthanes, & verum Deum merita maieſtate proſequitur: & angelos, id eſt, miniſtros & nuncios Dei, ſed veri: eius venerationi novit aſsiſtere, ut & nutu ipſo & vultu Domini territi contremiſcant. idem etiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato, qui invenire Deum negocium credidit? nonne & angelos ſine negocio narrat & dæmonas? & in Sympoſio etiam ſuo naturam dæmonum exprimere connititur? vult enim eſſe ſubſtantiam inter mortalem immortalem-

talemq́;, id eſt, inter corpus & ſpiritum, mediam, terreni ponderis & cœleſtis levitatis admixtione concretam, ex qua manare in nos cupidinem amoris dicit, & informari & illabi pectoribus humanis, & ſenſum movere, & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Iſti igitur impuri ſpiritus (ut oſtenſum à Magis, à philoſophis, & à Platone) ſub ſtatuis & imaginibus conſecratis delitescunt, & afflatu ſuo auctoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur, dum inſpirantur interim vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt falſis pluribus involuta: nam & falluntur, & fallunt, ut & neſcientes ſinceram veritatem, & quam ſciunt, in perditionem ſui non confitentes. Sic à cœlo deorſum gravant, & à Deo vero ad materias avocant, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam corporibus occultè, ut ſpiritus tenues, morbos fingunt, terrent mentes, membra diſtorquent,

quent,ut ad cultum ſui cogant : ut nidore altarium,vel hoſtiis pecudum ſaginati,remiſsis, quæ conſtrinxerant,curaſſe videantur. Hi ſunt & furentes,quos in publicum videtis excurrere:vates & ipſi abſq; templo ſic inſaniunt, ſic bacchantur,ſic rotantur. par & in illis inſtigatio dæmonis, ſed argumentum diſpar furoris. De ipſis etiam illa, quæ paulò antè tibi dicta ſunt,ut Iupiter ludos repeteret ex ſomnio, ut cum equis Caſtores viderentur; ut cingulum matronæ navicula ſequeretur. hæc omnia ſciũt pleriq; veſtrûm ipſos dæmonas de ſemetipſis confiteri, quoties à nobis & tormentis verborum & orationis incendiis de corporibus exiguntur. Ipſe Saturnus,& Serapis,& Iupiter, & quicquid dæmonum colitis,victi dolore,quod ſunt,eloquuntur: nec utiq; in turpitudinem ſui nonnullis præſertim veſtrûm aſsiſtentibus, mentiuntur. Ipſis teſtibus eſſe eos dæmonas de ſe verum confitentibus credite. adiurati enim per Deum verũ & ſolũ, inviti miſeris corporibus inhæreſcunt: &

& vel exiliunt ſtatim, vel evaneſcunt gradatim, prout fides patientis adiuvat, aut gratia curantis aſpirat. Sic Chriſtianos de proximo fugitant, quos longè in cœtibus per vos laceſſebant. Ideo inſerti mentibus imperitorum, odium noſtri ſerunt occultè per timorem. Naturale eſt enim & odiſſe quem times, & quem metueris, infeſtare, ſi poſsis. Sic occupant animos, & obſtruunt pectora, ut antè nos incipiant homines odiſſe, quàm noſſe: ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſsint. Quam autem iniquum ſit, de incognitis & inexploratis iudicare, quod facitis, nobis ipſis pœnitentibus credite: & nos enim idem fuimus, & eadem vobiſcum quondam adhuc cæci & hebetes ſentiebamus: quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes vorarent, convivia inceſta miſcerent: nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper ventilari, & nunquam vel inveſtigari, vel probari, nec tanto tempore aliquem exiſtere, qui proderet, nõ tantum facti veniam, verumetiam indi-

cii gratiam conſecuturum. Malum autem adeò non eſſe, ut Chriſtianus reus nec erubeſceret, nec timeret, & unum ſolummodo quòd non antè fuerit, pœniteret. Nos tamen cum ſacrilegos aliquos, et inceſtos, parricidas etiam, defendendos & tuendos ſuſcipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus: nonnunquam etiam miſerantes eorum crudelius ſæviebamus, ut urgeremus confitentes ad negandum, videlicet ne perirent, exercentes in his perverſam quæſtionem, non quæ verum erueret, ſed quæ mendacium cogeret. Et ſi quis infirmior malo preſſus & victus Chriſtianum ſe negaſſet, favebamus ei, quaſi eierato nomine iam omnia facta ſua illa negatione purgaret. Agnoſcitis ne eadem nos ſenſiſſe & egiſſe, quæ ſentitis & geritis? cum, ſi ratio, non inſtigatio dæmonis iudicaret, urgendi magis, non ut diffiterentur ſe Chriſtianos, ſed ut de inceſtis ſtupris, de impiatis ſacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & huiuſmodi fabulis iidem dæmones ad

execrationis horrorem imperitorum aures adverſus nos referſerunt. nec tamen mirum, cum omnium fama, quæ ſemper in ſparſis mendaciis alitur, oſtenſa veritate conſumitur. Sic eſt negocium dæmonum: ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur, & fovetur. Inde eſt quòd audire te dicis, caput aſini rem nobis eſſe divinam. Quis tam ſtultus ut hoc colat? quis ſtultior ut hoc coli credat, niſi quod vos & totos aſinos in ſtabulis, cum veſtra Epona conſecratis: & eoſdem aſinos cum Iſide religioſe devotatis: item boum capita, & capita vervecum, & immolatis, & colitis, de capro etiam & homine mixtos, & leonum & canum vultu deos dedicatis. Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis & paſcitis? nec eorum ſacra damnatis inſtituta ſerpentibus, crocodilis, & beluis cæteris, & avibus, & piſcibus, quorum aliquem deûm ſi quis occiderit, etiam capite punitur. Idem Ægyptii cum pleriſque vobis non magis Iſidem, quam ceparum acrimonias metuunt: nec Serapidem

dem magis quàm crepitus per pudenda corporis expreſſos extremiſcunt. Etiam ille, qui de adoratis ſacerdotis virilibus adverſum nos fabulatur, tentat in nos conferre, quæ ſua ſunt. Iſta enim impudicitiæ eorum forſitan ſacra ſint, apud quos ſexus omnis membris omnibus proſtat: apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas: qui ſcortorum licentiæ invident, qui medios viros lambunt: libidinoſo ore inguinibus inhæreſcunt: homines malæ linguæ, etiamſi tacerent: quos prius tædeſcit impudicitiæ ſuæ, quam pudeſcit. Proh nefas, id in ſe peſſimi facinoris admittunt, quod nec ætas poteſt pati mollior, nec cogi ſervitus durior. Hæc & huiuſmodi propudia nobis non licet nec audire: etiā pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis & pudicis, quæ fieri non crederemus, niſi de vobis probaretis. Nam quòd religioni noſtræ hominem noxium, & crucem eius adſcribitis, longè de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deū credi, aut meruiſſe noxium, aut potuiſſe terrenum.

Næ ille miſerabilis, cuius in homine mortali ſpes omnis innititur. totum enim eius auxilium cum extincto homine finitur. Ægyptii ſanè hominem ſibi quem colant eligunt, illum unum propiciant, illum de omnibus conſulunt, illi victimas cædunt: & ille qui cæteris deus, ſibi certè homo eſt, velit nolit. nec enim conſcientiam ſuam decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis & electis viris (ſicut fas eſt) ſed ut deis turpiter adulatio falſa blanditur, cum & præclaro viro honor verius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorum numen invocant, ad imagines ſupplicant, genium, [id eſt, dæmonem] eius implorant: & eſt eis tutius per Iovis genium peierare, quam regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. vos planè qui ligneos deos conſecratis, cruces ligneas, ut deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis. nam & ſigna ipſa, & cantabra, & vexilla caſtrorum, quid aliud quam inauratæ cruces ſunt, & ornatæ? tropæa veſtra victricia non

tantum

tantum ſimplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum ſanè crucis naturaliter viſimus in navi, cum velis tumentibus vehitur, cum expanſis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, crucis ſignum eſt. & cum homo porrectis manibus Deum pura mente veneratur: ita ſigno crucis aut ratio naturalis innititur, aut veſtra religio formatur. Illum iam velim convenire, qui initiari nos dicit aut credit de cæde infantis & ſanguine. Putas poſſe fieri, ut tam molle, tam parvulum corpus fata vulnerum capiat: ut quiſquam illum rudem ſanguinem novelli & vix dum hominis cædat, fundat, exhauriat? Nemo hoc poteſt credere, niſi qui poſsit audere. Vos enim video procreatos filios nunc feris & avibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. Sunt quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguant, & parricidium faciant antequam pariant. Et hæc utique de deorum veſtrorum diſciplina deſcendunt.

dunt. Nam Saturnus filios ſuos non ex. poſuit,ſed voravit.Meritò ei in nonnullis Africæ partibus à parentibus infantes immolabantur,blanditiis & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immolaretur. Tauris etiam Ponticis & Ægyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare: & Mercurio Gallos humanas vel inhumanas victimas cædere. Romani Græcum et Græcam,Gallum & Gallam, ſacrificio viventes obruere: hodieque ab ipſis Latiaris Iupitèr homicidio colitur: & quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxii hominis ſanguine ſaginatur.Ipſum credo docuiſſe ſanguinis fœdere coniurare Catilinam: & Bellonam ſervũ ſuum hauſtu humani cruoris imbuere: & comitialem morbum hominis ſanguine,id eſt,morbo graviore,ſanare. Non diſsimiles & qui de arena feras devorant illitas & infectas cruore, vel mẽbris hominis & viſcere ſaginatas. Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumq; ab humano ſanguine cavemus,ut nec eduliũ pecorum in cibis ſanguinem

guinem noverimus. Et de inceſto convivio fabulam grandem adverſum nos dæmonũ concio mentita eſt: ut gloriam pudicitiæ deformis infamiæ averſione maculaſet: ut ante exploratam veritatẽ homines à nobis terrore infandæ opinionis averteret. ſic de iſto & tuus Fronto, non ut affirmator teſtimonium fecit, ſed convitium ut orator aſperſit. Hæc enim potius de veſtris gentibus nata ſunt. Ius eſt apud Perſas miſceri cum matribus: Ægyptiis & Athenis, cũ ſororibus legitima connubia. Comœdiæ et tragœdiæ veſtræ inceſtis gloriantur, quas vos libenter & legitis & auditis: & ſic deos colitis inceſtos, cum matre, cũ filia, cum ſorore coniunctos. meritò igitur inceſtum penes vos ſæpè deprehenditur, ſemper admittitur: etiam neſcientes miſeri poteſtis in illicita proruere, dum Venerẽ promiſcuè ſpargitis, dum paſſim liberos feritis, dum etiam domi natos alienæ miſericordiæ frequenter exponitis: neceſſe eſt in veſtros recurrere, in filios inerrare. Sic inceſti fabulam nectitis,

etiam cum conſcientiam non habetis. At nos pudorem non facie, ſed mente præſtamus. unius matrimonii vinculo libenter inhæremus. cupiditatem procreandi aut unam ſcimus, aut nullam. Convivia non tantum pudica colimus, ſed & ſobria. nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus: ſed gravitate hilaritatem temperamus, caſto ſermone, corpore caſtiore. plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur. Tantum deniq; abeſt inceſti cupido, ut nonnullis rubori ſit etiam pudica coniunctio. Nec de ultima ſtatim plebe conſiſtimus, ſi honores veſtros & purpuras recuſamus: nec faſtidioſi ſumus, ſi omnes unum [bonum] ſapimus, eadem congregati quiete qua ſinguli: nec in angulis garruli, ſi audire nos publicè aut erubeſcitis, aut timetis. Et quod indies noſtri numerus augetur, non eſt crimen erroris, ſed teſtimonium laudis. nam in pulcro genere vivendi & perſtat & perſeverat ſuus, & accreſcit alienus. Sic nos deni-

denique non notaculo corporis, ut putatis, ſed innocentiæ ac modeſtiæ ſigno facilè dignoſcimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odiſſe non novimus: ſic nos, quod invidetis, Fratres vòcamus, ut unius Dei parentis omnes, ut conſortes fidei, ut ſpei cohæredes. Vos enim nec invicem agnoſcitis, & in mutua odia ſævitis: nec fratres vos, niſi ſanè ad parricidium recognoſcitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, ſi delubra & aras non habemus? quod enim ſimulacrum Deo fingam, cum ſi rectè exiſtimes, ſit Dei homo ipſe ſimulacrum? templum quod ei extruam, cum totus hic mundus eius opere fabricatus eum capere non poſsit? & cum homo laxius maneam, intra unã ædiculam vim tantæ maieſtatis includam? nonne melius in noſtra dedicandus eſt mente? in noſtro imo conſecrandus eſt pectore? hoſtias & victimas Domino offeram, quas in uſum mei protulit? ut reiiciam ei ſuum munus. ingratum eſt; cum ſit litabilis hoſtia, bonus ani-

mus, & pura mens, & ſincera conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat: qui iuſticiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propiciat Deum: qui hominem periculo ſurripit, opimam victimam cædit. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt: ſic apud nos religioſior eſt ille qui iuſtior. At enim quem colimus Deum nec oſtendimus, nec videmus. imò ex hoc Deum credimus, quod eũ ſentire poſſumus, videre non poſſumus. In operibus enim eius, & in mundi omnibus motibus virtutem eius ſemper præſentẽ adſpicimus: cũ tonat, fulgurat, fulminat, cum ſerenat. Nec mireris, ſi Deum non videas: vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, & ſub oculis tamen non venit ventus, & flatus. ſolem adeò, qui videndi omnibus cauſa eſt, intueri non poſſumus: radiis acies ſubmovetur: obtutus intuentis hebetatur: & ſi diutius inſpicias, omnis viſus extinguitur. Qui ipſum ſolis artificẽ, illũ luminis fontem poſsis ſuſtinere? cũ te ab eius fulgoribus avertas, à fulminibus

bus abſcondas? Deum oculis carnalibus vis videre, cum ipſam animã tuam, qua vivificaris, & loqueris, nec aſpicere poſſis, nec tueri. Sed enim Deus actum hominis ignorat: & in cœlo conſtitutus non poteſt aut omnes obire, aut ſingulos noſſe. Erras, ô homo, & falleris. unde enim Deus longè eſt, cum omnia cœleſtia terrenaq; , & quæ extra iſtam orbis provinciã ſunt, Deo cuncta plena ſint? ubiq; non tantum nobis proximus, ſed infuſus eſt. In ſolem adeò rurſus intende: cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt: pariter præſens ubiq; intereſt, & miſcetur omnibus. nuſquam enim claritudo violatur: quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullũ poteſt eſſe ſecretum: tenebris intereſt: intereſt cogitationibus noſtris, quaſi alteris tenebris? Non tantum ſub illo agimus, ſed cum illo (ut propè dixerim) vivimus. Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur: multi nobis videmur, ſed Deo admodum pauci ſumus. Nos gentes nationeſq; diſtinguimus: Deo

una

una domus eſt mundus hic totus. Reges tantum regni ſui per officia miniſtrorũ univerſa novere: Deo indiciis opus non eſt: non ſolum in oculis eius, ſed & in ſinu vivimus. Sed Iudæis nihil profuit, quòd unum & ipſi Deum aris atq; templis maxima ſuperſtitione coluerunt. Ignorantia laberis, ſi priorum aut oblitus, aut inſcius, poſteriorum recordaris. Nam & ipſi Deum noſtrum (idem enim omnium Deus eſt) quamdiu caſtè, innoxiè religioſéque coluerunt, quamdiu præceptis ſalubribus obtemperaverunt, de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de ſervientibus reges: modici multos, inermi armatos, dum fugiunt inſequentes, Dei iuſſu, & elementis adnitentibus obruerunt. Scripta eorum relege, vel ſi Romanis magis gaudes, ut tranſeamus veteres, Flavii Ioſephi, vel Antonii Iuliani, de Iudæis require: iam ſcies nequitia ſua hanc eos meruiſſe fortunam: nec quicquam accidiſſe, quod non ſit his, ſi in contumacia perſeverarent, antè prædictum. Ita prius eos deſeru-

ſeruiſſe comprehendes, quàm eſſe deſertos: nec, ut impiè loqueris, cum deo ſuo eſſe captos, ſed à Deo, ut diſciplinæ transfugas, deditos. Cæterum de incendio mundi, aut improviſum ignem cadere, aut difficilem non credere, vulgaris erroris eſt. Quis enim ſapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta ſunt, occidere, quæ facta ſunt, interire? Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur, ita ut cæpiſſet deſinere fontium dulci aqua, mariſve nutriri, in vim ignis abiturum, Stoicis conſtans opinio eſt, quòd conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat: & Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt. Loquitur Plato partes orbis nunc inundare: nunc alternis vicibus ardeſcere: & cum ipſum mundum perpetuum & inſolubilem diceret eſſe fabricatum: addit tamen ipſi artifici Deo ſoli & ſolubilē eſſe & mortalem. Ita nihil mirum eſt, ſi iſta moles ab eo, quo extructa eſt, deſtruatur. Animadvertis philoſophos eadem diſputare

quæ

quæ dicimus, non quod nos ſimus eorũ veſtigia ſubſecuti, ſed quod illi de divinis prædictionibus prophetarũ, umbram interpolatæ veritatis imitati ſint. Sic ętiam conditionẽ renaſcendi, ſapientium clariores, Pythagoras primus, & præcipuus Plato, corrupta & dimidiata fide tradiderunt: nam corporibus diſſolutis ſolas animas volunt & perpetuò manere, & in alia nova corpora ſæpius commeare. Addunt iſtis & illa ad detorquendam veritatem, in pecudes, aves, beluas, hominum animas redire. non philoſophi ſanè ſtudio, ſed mimi convicio digna iſta ſententia eſt. Sed ad propoſitum ſatis eſt, etiam in hoc ſapientes veſtros in aliquem modum nobiſcum conſonare. Cæterum quis tam ſtultus aut brutus eſt, ut audeat repugnare, hominem à Deo ut primùm potuit fingi, ita poſſe denuò reformari? Nihil eſſe poſt obitum, & ante ortum nihil fuiſſe: ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porrò difficilius eſt id quod non ſit, incipere, quam id quod fuerit, iterare. Tu perire.

rire Deo credis, ſi quid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur? Corpus omne ſive areſcit in pulverē, ſive in humorem ſolvitur, vel in cinerē comprimitur, vel in nidorem tenuatur, ſubducitur nobis: ſed Deo elementorum cuſtodi, reſervatur. Nec (ut creditis) ullum damnū ſepulturæ timemus, ſed & veterem & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus. Vide adeò quam in ſolatium noſtri reſurrectionem futuram omnis natura meditetur: ſol demergit & naſcitur: aſtra labuntur & redeunt: flores occidunt & reviviſcunt: poſt ſeniū arbuſta frondeſcunt, ſemina non niſi corrupta revireſcunt: ita corpus in ſeculo ut arbores in hiberno, occultant virorem ariditate mentita. Quid feſtinas, ut cruda adhuc hyeme reviviſcat & redeat? expectandum nobis etiam corporis ver eſt. Nec ignoro pleroſque conſcientia meritorum nihil ſe eſſe poſt mortem magis optare, quam credere: malunt enim extingui penitus, quàm ad ſupplicia reparari. Quorum error augetur, in ſeculo & libertate remiſſa, & Dei patien-

tia maxima: cuius quanto iudicium tardum, tanto magis iuſtum eſt. Et tamen admonentur hominum doctiſsimorum libris, & carminibus poetarũ, illius ignei fluminis, & de Stygia palude ſæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & dæmonum indiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipſe rex Iupiter per torrentes ripas, & atram voraginem iurat religioſe: deſtinatã enim ſibi cum ſuis cultoribus pœnam præſcius perhorreſcit; nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic ſapiens ignis membra urit, & reficit, carpit, & nutrit, ſicut ignes fulminum corpora tangunt, nec abſumunt: ſicut ignes Ætnæ [montis] & Veſuvii [montis] & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur. eos autem meritò torqueri, qui Deum neſciunt, ut impios, ut iniuſtos, niſi profanus, nemo deliberat, cum parentẽ omnium,

&

& omnium Dominum non minoris ſceleris ſit ignorare, quam lædere. Et quamquam imperitia Dei ſufficiat ad pœnam, ut noticia proſit ad veniam, tamen ſi vobiſcum Chriſtiani comparemur, quamvis in nonnullis diſciplina noſtra minor eſt, multo tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis: nos uxoribus noſtris ſolummodo viri noſcimur: vos ſcelera admiſſa punitis: apud nos & cogitare, peccare eſt: vos conſcios timetis: nos etiã conſcientiam ſolam, ſine qua eſſe non poſſumus. Denique de veſtro numero carcer exæſtuat: Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut profugus. Nec de fato quiſquam aut ſolatium captet, aut excuſet eventum. ſit fortis fortunæ, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis non dignitas iudicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quam quod de unoquoque noſtrûm Deus fatus eſt? qui cum poſſit præſcire materiam; pro meritis & qualitatibus ſingulorum etiam fata determinat. Ita in nobis

non genitura plectitur, ſed ingenii natura punitur. ac de fato ſatis, vel ſi pauca pro tempore, diſputaturi alias & verius & plenius. Cæterum quòd plerique pauperes dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria: animus enim ut luxu ſolvitur, ita frugalitate firmatur. & tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives eſt? magis pauper ille eſt, qui cum multa habeat, plura deſiderat. Dicam tandem quemadmodum ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quàm natus eſt. Aves ſine patrimonio vivunt, & in diem pecua paſcuntur: & hæc nobis tamen nata ſunt: quæ omnia ſi non concupiſcimus, poſsidemus. Igitur ut qui viam terit, eo felicior quo levior incedit: ita beatior in hoc itinere vivendi qui paupertate ſe ſublevat, non ſub divitiarum onere ſuſpirat: & tamen facultates, ſi utiles putaremus, à Deò poſceremus, utique indulgere poſſet aliquantum, cuius eſt totum: ſed nos contemnere malumus opes, quam continere: innocentiam ma-
gis

giscupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos eſſe, quam prodigos: & quod corporis humana vitia ſentimus & patimur, non eſt pœna: militia eſt. fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas ſæpius diſciplina virtutis eſt. vires deniq; & mentis & corporis ſine laboris exercitatione torpeſcunt: omnes adeo veſtri viri fortes, quos in exemplũ prædicatis, ærumnis ſuis inclyti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non poteſt ſubvenire, nec deſpicit: cum ſit & omnium rector & amator ſuorũ: ſed in adverſis unumquenque explorat & examinat: ingenium ſingulorum periculis penſitat: uſque ad extremam mortem, voluntatem hominis ſciſcitatur, nihil ſibi poſſe perire ſecurus. Itaque ut aurum ignibus, ſic nos diſcriminibus arguimur. Quàm pulchrum ſpectaculũ Deo, cum Chriſtianus cum dolore congreditur, cum adverſum minas & ſupplicia & tormenta componitur? cum ſtrepitum mortis & horrorẽ carnificis irridens inſultat? cum liberta-

tem ſuam adverſus reges & principes erigit? ſoli deo, cuius eſt, cedit? cum triumphator & victor, ipſi qui adverſum ſe ſententiam dixit, inſultat? Vicit enim, qui quod cōtendit, obtinuit. Quis non miles ſub oculis imperatoris audacius periculum provocet? nemo enim præmium percipit ante experimentum: & imperator tamen quod non habet, non dat: non poteſt propagare vitam: poteſt honeſtare militiam. At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt: non poteſt inveniri. Vos ipſi calamitoſos viros fertis ad cœlum, Mucium Scævolam, qui cum erraſſet in regem, periſſet in hoſtibus, niſi dextram perdidiſſet. Et quot ex noſtris non dexteram ſolum, ſed totum corpus uri, cremari ſine ullis eiulatibus pertulerunt, cum dimitti præſertim haberent in ſua poteſtate? Viros cum Mucio vel cum Aquilio aut Regulo comparo. Pueri & mulierculæ noſtræ cruces & tormenta, feras, & omnes ſuppliciorum terriculas inſpi-

inſpirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis, ô miſeri, neminem eſſe qui aut ſine ratione velit pœnam ſubire, aut tormenta ſine Deo poſsit ſuſtinere. Niſi forte vos decipit, quod Deum neſcientes divitiis affluant, honoribus floreant; polleant poteſtatibus. Miſeri in hoc altius tolluntur, ut decidant altius. Hi enim ut victimæ ad ſupplicium ſaginantur: ut hoſtiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeò quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, ut ingenium eorum perditæ mentis, licentiæ poteſtatis liberæ nundinentur. Abſque enim notitia Dei, quæ poteſt eſſe ſolida felicitas, cum ſit ſomnio ſimilis? Antequam tenetur, elabitur. Rex es: tã times, quàm timeris: & quamlibet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculum tamen ſolus es. Dives es: ſed fortunæ male creditur, & magno viatico breve vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus & purpuris gloriaris: vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpura, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus

es: parentes tuos laudas: omnes tamen pari ſorte naſcimur: ſola virtute diſtinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore cenſemur, meritò malis voluptatibus & pompis veſtris & ſpectaculis abſtinemus: quorum & de ſacris originem novimus,& noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam, in gladiatoriis homicidii diſciplinam? in ſcenicis etiàm non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monſtrat. Nunc enervis hiſtrio amorem dum fingit,infligit. Idem Deos veſtros,induendo ſtupra,ſuſpiria,odia,dedecorat. Idem ſimulatis doloribus lachrymas veſtras vanis geſtibus & nutibus provocat. Sic homicidium in vero flagitatis: in mendacio fletis. Quòd verò ſacrificiorum reliquias, & pocula delibata contemnimus: non confeſsio timoris eſt,ſed veræ libertatis aſſertio. Nam & ſi omne quod naſcitur,ut inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur: abſtinemus tamen,

ne,

ne quis exiſtimet aut dæmoniis quibus libatum eſt, cedere, aut noſtræ religionis pudere. Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus & roſam veris & lilium, & quicquid aliud in floribus blandi coloris & odoris eſt? his enim & ſparſis utimur mollibus ac ſolutis, & ſertis colla complectimur. Sanè quod caput non coronamus, ignoſcite. Auram boni floris naribus ducere, non occipitio capilliſve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut non ſentienti coronam, cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus. At enim nos exequias adoramus eadem tranquillitate qua vivimus. nec adnectimus areſcentem coronam, ſed à Deo æternis floribus vividam ſuſtinemus: qui & modeſti dei noſtri liberalitate, ſecuri ſpe futuræ felicitatis, fide præſentis eius maieſtatis animamur. Sic & beati reſurgimus, & futuri contemplatione iam vivimus. Proinde Socrates ſcurra At-

ticus viderit, nihil ſe ſcire confeſſus, teſtimonio licet fallaciſsimi dæmonis glorioſus. Arceſilas quoque & Carneades, & Pyrrho & omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam in perpetuum comperendinet: philoſophorum ſupercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros novimus, & tyrannos, & ſemper adverſus ſua vitia facundos. Nos qui non habitu ſapientiam, ſed mente præferimus: non eloquimur magna, ſed vivimus: gloriamur nos conſecutos, quod illi ſumma intentione quæſiverunt, nec invenire potuerunt. Quid ingrati ſumus? quid nobis invidemus, ſi veritas divinitatis noſtri temporis ætate maturuit? Fruamur bono noſtro, & recti ſententiam temperemus: cohibeatur ſuperſtitio, impietas expietur, vera religio ſervetur. Cum Octavius peroraſſet, aliquamdiu nos ad ſilentium ſtupefacti, intenti vultus tenebamus: & quod ad me eſt, magnitudine admirationis evanui, quod ea, quæ facilius eſt ſentire, quàm

quàm dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionum auctoritatibus adornaſſet: & quód malevolos iiſdem illis quibus armantur, philoſophorum telis retudiſſet: oſtendiſſet etiam veritatem non tantummodo facilem, ſed & favorabilem. Dum iſthæc igitur apud me tacitus revolvo, Cæcilius ſic erupit: Ego Octavio meo plurimum; quantum ad tranquillitatem, qua vivimus: ſed & mihi gratulor. nec expecto ſententiam. vicimus, & ita, ut improbus, uſurpo victoriam: nam ut ille mei victor eſt, ita ego triumphator erroris. Itaque quod pertinet ad ſummam quæſtionis, & de providentia fateor, & de Deo credo, & de ſectæ iam noſtræ ſinceritate conſentio. Etiam nunc tamen aliqua conſubſidunt non obſtrepentia veritati, ſed perfectæ inſtitutioni neceſſaria: de quibus craſtino (quòd iam ſol occaſui declivis eſt) ut de toto congruentius, promptius requiremus. At ego (inquam) prolixius omnium noſtrûm vice gaudeo, quod etiam Octavius mihi vicerit, cum

maxima iudicandi mihi invidia detracta ſit. Nec tamen poſſum meritum eius verborum laudibus repenſare: teſtimonium & hominis & unius infirmum eſt. Habet Dei munus eximium, à quo & inſpiratus oravit, & obtinuit adiutus. Poſt hæc læti, hilareſque diſceſsimus: Cæcilius quod crediderit, Octavius quod vicerit: & ego, quòd hic crediderit, & hic vicerit.

FINIS.

CYPRIANI DE IDOLORVM VANITATE.

DEOS non eſſe, quos colit vulgus, hinc notum eſt. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud ſuos, poſtmodum etiam in morte cœperunt. Inde illis inſtituta templa; inde ad defunctorũ vultus per imaginem detinendos expreſſa ſimulachra: quibus & immolabant hoſtias, & dies feſtos dando honores celebrabant; inde poſteris facta ſunt ſacra, quæ primis fuerant aſſumpta ſolatia. Et videamus an ſtet hæc apud ſingulos veritas. Melicertes & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt poſtmodum maris numina. Caſtor & Pollux alternis moriuntur, ut vivant. Æſculapius, ut in Deum ſurgat, fulminatur. Hercules, ut hominem exuat, Oeteis ignibus concrematur. Apollo Admeti pecus pavit. Laomedonti muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accepit. Antrum

Iovis

Iovis in Creta viſitur, & ſepulchrum eius oſtenditur, & ab eo Saturnum fugatum eſſe manifeſtum eſt: inde Latium de latebra eius nomẽ accepit. Hic literas imprimere, hic ſignare nummos in Italia primus inſtituit, unde ærarium Saturni vocatur: & ruſticitatis hic cultor fuit, inde falcem ferens ſenex pingitur. Hunc fugatum hoſpitio Ianus excepit, de cuius nomine Ianiculum dictum eſt; & menſis Ianuarius inſtitutus eſt. Ipſe bifrons exprimitur, quòd in medio conſtitutus annum incipientem pariter & recedéntem ſpectare videatur. Mauri verò manifeſtè reges colunt, nec ullo velamento hoc nomen obtexunt: inde per gentes & provincias ſingulas varia deorum religio mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, ſed propria cuiq; maiorum ſuorum cultura ſervatur. Hoc ita eſſe Alexander magnus inſigni volumine ad matrem ſuam ſcribit, metu ſuæ poteſtatis proditum ſibi de diis hominibus à ſacerdote ſecretum, quod maiorum & regum memoria ſervata

vata ſit;inde colendi,& ſacrificandi ritus inoleverit. Si autem aliquando dii nati ſunt, cur non hodie quoque naſcuntur? niſi forte Iupiter ſenuit, aut partus in Iunone defecit. Cur verò deos putas pro Romanis poſſe, quos videas nihil pro ſuis adverſus eorum arma valuiſſe? Romanorum enim vernaculos deos novimus. Eſt Romulus peierante Proculo deus factus, & Picus, & Tiberinus, & Pilumnus, & Conſus, quem deum fraudis, velut conſiliorum Deum, coli Romulus voluit; poſtquam in raptum Sabinarum perfidia provenit. Deam quoque Cloacinam Tatius & invenit & coluit. Pavorem Hoſtilius atque Pallorem. mox à neſcio quo Febris dedicata, & Acca & Flora meretrices. In tantum verò deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut ſit apud illos & viduus Deus qui anima corpus viduet, qui quaſi feralis & funebris intra muros non habetur, ſed foris coll[illegible]ur; & nihilominus, quia exto[illegible]ctus, damnatur potius

Roma-

Romana religione quam colitur. Eſt & Scanſus ab aſcenſibus dictus, & Forculus à foribus, & a liminibus Limentinus, & Cardea a cardinibus, & ab orbitatibus, Orbana. Hi dii Romani. Cæterùm Mars Thracius, & Iuppiter Creticus, & Iuno, vel Argiva vel Samia, vel Pœna, & Diana Taurica, & deûm mater Idæa: & Ægyptia portenta, non numina: quæ utique ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna ſervaſſent. Planè ſunt apud Romanos & victi Penates, quos Æneas profugus advexit. Eſt & Venus calva, multo hîc turpius calva, quàm apud Homerum vulnerata. Regna autem non merito accidunt, ſed ſorte variantur. Cæterum imperium ante tenuerunt & Aſſyrii, & Medi, & Perſæ, & Græcos & Ægyptios regnaſſe cognovimus. Ita vicibus poteſtatum, Romanis quoq; , ut & cæteris, imperandi tempus obvenit. Cæterum, ſi ad originem redeas, erubeſcas. Populus de ſceleratis & nocentibus congregatur, & aſylo conſtituto facit numerum impunitas criminum.

Vt

Vt Rex ipſe principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida. Atq; ut matrimoniū faciat rem, concordiæ per diſcordias auſpicatur. Rapiunt, ferociunt, fallunt. Ad copiam civitatis augendam, nuptiæ ſunt illis rupta hoſpitii fœdera, & cum ſoceris bella crudelia. Eſt & gradus ſummus in Romanis honoribus conſulatus: ſic conſulatū cæpiſſet videmus ut regnum. Filios interficit Brutus, ut creſcat de ſuffragio ſceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus ſanctis, nec de auſpiciis, aut auguriis Romana regna creverunt, ſed acceptū tempus certo fine cuſtodiunt. Cæterum & Regulus auſpicia ſervavit, & captus eſt: & Mancinus religionē tenuit, & ſub iugum miſſus eſt. Et pullos edaces Paulus habuit, & apud Cannas tamen cæſus eſt, C. Cæſar ne ante brumam in Africam navigia tranſmitteret, auguriis & auſpiciis retinentibus, ſprevit, & eo facilius navigavit & vicit. Horum autem omnium ratio eſt illa, quæ fallit & decipit, & præſtigiis cæcantibus veritatem, ſtul-

tum

tum & prodigum vulgus inducit. Spiritus inſinceri & vagi, qui poſteaquam terrenis vitiis immerſi ſunt, & à vigore cœleſti, terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere, & depravati errorem pravitatis infundere. Hos & Poetæ dæmonas norunt; & Socrates inſtrui ſe & regi ad arbitrium dæmonis prædicabat; & Magis inde eſt ad pernicioſa vel ludrica potentatus, quorum tamen præcipuus Hoſtanes & formam veri Dei negat conſpici poſſe, & angelos veros ſedi eius dicit aſſiſtere. In quo & Plato pari ratione conſentit, & unum Deum ſervans, cæteros angelos, vel dæmonas dicit. Hermes quoque Triſmegiſtus unum Deum loquitur, eumq; incomprehenſibilem atq; inæſtimabilem confitetur. Hi ergo ſpiritus ſub ſtatuis atque imaginibus conſecratis deliteſcunt. hi afflatu ſuo vatum pectora inſpirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt, falſa veris ſemper involvunt. nam & falluntur, & fallunt:

lunt: vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam in corporibus occultè mentes terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt; ut ad cultum ſui cogant, ut nidore altarium, & rogis pecorum ſaginati, remiſsis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur. Hæc eſt de illis medela, cùm illorum ceſſet iniuria: nec aliud illis ſtudium eſt, quàm à Deo homines avocare, & ad ſuperſtitionem ſui ab intellectu veræ religionis avertere; cùm ſint ipſi pœnales, quærere ſibi ad pœnam comites, quos ad crimen ſuum fecerint errore participes. Hi tamen adiurati per Deum verum à nobis, ſtatim cedunt, & fatentur, & de obſeſsis corporibus exire coguntur. Videas illos noſtra voce & operatione maieſtatis occultæ flagris cædi, igne torreri, incremento pœnæ propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari: unde veniant, & quando diſcedant, ipſis etiam qui ſe colunt audientibus confiteri; & vel exiliunt ſtatim, vel evaneſcunt gradatim, prout

fides patientis adiuvat, aut gratia curantis aſpirat. Hinc vulgus in odium noſtri nominis cogunt, ut nos odiſſe incipiant homines antequam noſſe, ne cognitos aut imitari poſsint, aut damnare non poſsint. Vnus igitur omnium dominus eſt Deus: neq; enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cùm ſola omnem teneat poteſtatem. Ad divinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebanorum germanitas rupta, & permanens rogis diſsidentibus etiam in morte diſcordia: & Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hoſpitium. Pompeius & Cæſar affines fuerunt, nec tamen neceſſitudinis fœdus in æmula poteſtate tenuerunt. Nec hoc tantùm de homine mireris, cùm in hoc omnis natura conſentiat. Rex unus eſt apibus, & dux unus in gregibus, & in armentis rector unus: multò magis mundi unus eſt rector, qui univerſa, quæcunque ſunt, verbo

bo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt: nec comprehendi, tactu purior eſt: nec æſtimari, ſenſu maior eſt. & ideo ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Quod verò templum habere poſsit Deus, cuius templum totus eſt mundus? & cùm homo latius maneat, intra unam ædiculam vim tantæ maieſtatis includam? In noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro conſecrandus eſt pectore. Nec nomen dei quæras: Deus nomen eſt illi. illic vocabulis opus eſt, ubi propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo qui ſolus eſt, Deus vocabulum totum eſt. Ergo unus eſt, & ubique totus diffuſus eſt. Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cùm mens & anima ſui auctoris & principis admonetur. Dici frequenter audimus, ô Deus, & Deus videt, & Deo commendo; &, Deus mihi reddet; &, quod vult Deus; &, ſi Deus dederit. Atq; hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non

 poſsis.

poſsis, Quòd verò Chriſtus ſit, & quomodo per ipſum nobis ſalus venerit, ſic eſt ordo, ſic ratio. Iudæis primùm erat apud Deum gratia: Sic olim iuſti erant, ſic maiores eorum religionibus obediebant. inde illis & regni ſublimitas floruit, & generis magnitudo provenit: ſed illi negligentes, indiſciplinati & ſuperbi poſtmodum facti, & fiducia patrum inflati, dum divina præcepta contemnunt, datam ſibi gratiam perdiderunt. Quàm verò fuerit illis profana vita, quæ contracta ſit violatæ religionis offenſa, ipſi quoque teſtantur, qui etſi voce tacent, exitu confitentur, diſperſi & palabundi vagantur, ſoli & cœli ſui profugi, per hoſpitia aliena iactantur. Nec non Deus ante prædixerat fore, ut vergente ſæculo, & mundi fine iam proximo, ex omni gente, & populo, & loco cultores ſibi allegeret Deus multò fideliores, & meliores obſequii, qui indulgentiam de divinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudæi contemptis religionibus perdidiſſent. Huius igitur indulgentiæ,

gratiæ diſciplinæq; arbiter, & magiſter ſermo, & filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes retrò illuminator, & doctor humani generis prædicabatur. Hic eſt virtus Dei, hic ratio, hic ſapientia eius, & gloria: hic in virginem illabitur; carnem, ſpiritu ſancto cooperante, induitur. Deus cum homine miſcetur; hic Deus noſter, hic Chriſtus eſt, qui mediator duorum, hominem induit, quem perducat ad Patrem. Quòd homo eſt, eſſe Chriſtus voluit, ut & homo poſsit eſſe quòd Chriſtus eſt. Sciebant & Iudæi Chriſtum eſſe venturum: nam hic illis ſemper prophetis admonentibus adnunciabatur; ſed ſignificato duplici eius adventu, uno, qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, altero, qui Deum fateretur, non intelligendo primum adventum, qui in paſsione præceſſit occultus; unum tantùm credunt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quòd autem hoc Iudæorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit. ſic erant ſapientiæ & intelligentiæ cæcita-

te multati, ut qui vita indigni eſſent, haberent vitam ante oculos, nec viderent. Itaque cùm Chriſtus Ieſus ſecundum à prophetis ante prædicta, verbo & vocis imperio dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos reſtringeret, leproſos purgaret, illuminaret cœcos, claudis greſſum daret, mortuos rurſus animaret, cogeret ſibi elementa famulari, ſervire ventos, maria obedire, inferos cedere, Iudæi, qui illum crediderant hominem tantùm, de humilitate carnis & corporis: exiſtimabant magum, de licentia poteſtatis. Hunc magiſtri eorum atque primores, hoc eſt, quos & doctrinâ ille & ſapientiâ revincebat, accenſi ira & indignatione provocati, poſtremò detentum Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt, crucem eius & mortem ſuffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes. Hoc eos facturos & ipſe prædixerat, & prophetarum omnium teſtimonium ſic antè præceſſerat, oportere illũ pati, non ut ſentiret tantùm mortem, ſed

ut

ut viveret: & cùm paſſus eſſet, ad ſuperos denuò regredi, ut vim divinæ maieſtatis oſtenderet. Fidem itaque rerum curſus implevit. nam & crucifixus, prævento carnis officio, ſpiritum ſponte dimiſit, & die. tertio rurſus à mortuis ſponte ſurrexit. Apparuit diſcipulis talis ut fuerat, agnoſcendum ſe videntibus præbuit, ſimul iunctus & ſubſtantiæ corporalis firmitate conſpicuus, ad dies quadraginta remoratus eſt, ut de eo ad præcepta vitalia inſtrui poſſent, & diſcerent quæ docerent. Tunc in cœlum circumfuſa nube ſublatus eſt, ut hominem quem dilexit, quem induit, quem à morte protexit, ad patrem victor imponeret; iam venturus è cœlo ad pœnam diaboli, & ad cenſuram generis humani, ultoris vigore, & iudicis poteſtate: per orbem verò diſcipuli magiſtro & Deo monente diffuſi præcepta dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cœcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chri-

ſto delicata confeſsio: per tormenta, per cruces, per multa pœnarũ genera tentantur. Dolor qui veritatis teſtis eſt admovetur; ut Chriſtus Dei Filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantùm præconio vocis, ſed & paſsionis teſtimonio prædicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc ſequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, ſalutis auctorem, cœlum pariter & patrem quærentibus, & credentibus pollicentem. Quod eſt Chriſtus, erimus Chriſtiani, ſi Chriſtum fuerimus imitati.

FINIS.

IOAN. A WOVVER AD M. MINVCII FELICIS OCTAVIUM.

NOTÆ.

M. MINVCIVS.

Minuciam gentem claram antiquorum monumentis nihil attinet dicere, neque adeo de hoc M. Minucio alia narrare, quam veterum elogia, quæ præfiximus, & ipſe hoc elegantiſſimo libro de ſe prodit, quo & præclarum ingenium ſuum ſatis probavit, & ſtudia fori ſe ſectatum oſtendit, & quod omni eloquentia, & ingenio auguſtius, diſcuſſa vaniſſimarum opinionum caligine Chriſtianam religionem, quam vere Tertullianus meliorem philoſophiam appellat, amplexum. Nihil certi fortaſſis de ipſius ætate definire potero, quantum tamen colligere licet, incidiſſe in tempora Severi Imperatoris non omnino à vero abludere videtur. Adnumeratur enim ab antiquis iis ſcriptoribus, qui eius imperio illuſtres enituerunt. Iuniorem quidem, ſed ferè æquævum Tertulliano crediderim. Accuratè ſanè eadem crimina de infanticidio, Thyeſtæis epulis, promiſcua libidine, & cultu capitis aſinini, in quibus falſis revincendis Tertullianus Apologetico laborat, eodem ordine, iiſdem ſæpè verbis, ut in hiſce Notis oſtendam, exequitur. Crimina autem illa velut nova & redivi-

ua iis temporibus frequenti,& adſiduo cõvicio Chriſtianis obiectata hæc Tertulliani Apologet.oſtendunt: *Sed noua iam Dei noſtri in iſta ciuitate proximè editio publicata eſt, ex quo quidam picturam propoſuit cũ eiuſmodi inſcriptione: Deus Chriſtianorum ononychites. is erat auribus aſininis, altero pede ungulatus, librum geſtans, & togatus, riſimus & nomen, & formam.* Sanè maiorem Cypriano, vel ſaltem evulgaſſe hunc Dialogum, antequam Cyprianus de idololatria ſcriberet, exiſtimarim. Sed cum uterque iiſdem argumentis, & verbis in refutandis gentilium opinionibus utatur, nullum eſt dubium, quin is; qui poſterior ſcripſit, alterius veſtigia ſecutus ſit: Minucium quidem aperta imitatione aliorum verba ſuis immiſcuiſſe, negari non poteſt; nec tamen veriſimile, ipſum quicquam ſurripuiſſe Cypriano, cum hoc argumentum, & plenius, & exactius pertractarit. præter hæc non repugno illis, qui hunc Cæcilium Natalem, cui partes loquentis dedit, Cypriani præceptorem fuiſſe exiſtimant.

Pag. 5. Pari mecum voluntate concineret] Simplicius in Epict. δῆλον δὲ ὅτι οὐ μόνον τῷ φίλῳ χρὴ, ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ φίλου τὰς συμπαθεῖς ἐπιμελείας ἀποδιδόναι, ὥστε καὶ ἐκείνους οἰκείως ἔχειν πρὸς αὐτὸ νομίζειν.

Crederes unam mentem in duobus eſſe diviſam] Ariſtoteles apud Diog. Laërt. ἐρωτηθεὶς τί ἐστι φίλος; ἔφη, μία ψυχὴ δυσὶ σώμασιν ἐνοικοῦσα. D. Lucas Act. cap. IV. τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία, καὶ ἡ ψυχὴ μία.

Pag. 6. præcurrit] Romana editio, quam Ful. Vrſinus adornavit, & liber manuſcriptus, quem plerunque ſequimur, præcucurrit. Libet enim hinc profiteri, me in emendando Minucio adiutum cumprimis editione Romana, & alio quodam libro, cuius

mar-

margini variantes lectiones ex manuſcripto Regib, & aliis libris Petrus Daniel, vir humaniſſimus, & mei ſtudioſiſſimus, adnotarat.

annis adhuc innocentibus] Lactant. lib. I. cap. XXI. ubi de infantibus Saturno immolatis: *cum teneras, atque innocentes animas, quæ maxime eſt ætas parentibus dulcior, ſine ullo reſpectu pietatis exſtinguerer.* dimidiata verba. ita Hieron. ad Lætam in re ſimili.

Pag. 7. Sanè & ad vindemiam feriæ] Feriæ meſſium, & vindemiarum tempore l. I. D. de Feriis. nec tantum in foro; ſed etiam ſcholis. Auguſtinus Confeſſion. lib. IX. cap. II. *Et oportune iam pauciſſimi dies ſupererant ad Vindemiales ferias, & ſtatui tolerare illos, ut ſolenniter abſcederem.* Familiare vero Romanis fuiſſe feriarum tempore deliciis Campaniæ frui oſtendit Agellius lib. IX. cap. XV.

Iudiciariam curam relaxaverant] hoc eſt, ut Plinius loquitur, *res non agebantur.* Gloſſæ: *Cum res agitatur.* ὅτε ἡ ἀγοραῖός ἐστιν. ſeu ut Strabo lib. XIII. de Romanis: ὅτε οὐκ ἀγοραίας ποιοῦνται καὶ τὰς δικαιοδοσίας. Plautus: *cum res prolata.* Auctor carminis ad Piſonem: *Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.* Ita res redire dicuntur, cum iudiciaria cura incipit. Cicero pro Sextio.

Autumnitas] Varro apud Nonium. Autumnitas.

Molli veſtigio] Rom. Ed. mollis.

Vt vulgus ſuperſtitioſus ſolet] Lapides unctos in triviis oleo perfundere Theophraſtus ſignum, ſive notam ſuperſtitioſi ait.

Manum ori admovens oſculũ labiis preſſit] Rom. Ed. impreſſit. Vulgatus adorandi ritus manum ad oſculum referre. Lucian. Demoſt. encomio: καὶ τὴν χεῖρα

χεῖρα τῷ ςόματι προσαγαγόντος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ προσκυνεῖν ὑπελάμβανον. Idem περὶ ὀρχήσεως: προσεύχονται τὸν ἥλιον, οὐχ' ὥσπερ ἡμεῖς, τὴν χεῖρα κύσαντες. meminit eiuſdem ritus περὶ θυσιῶν, & Plinius lib. XXVIII. cap. II. lib. XII. cap. III. Apul Mileſ. IV. Apol. & Florid. Hieron. I. contra Ruffinum. in Oſeam. cap. XIII. Hinc adorandi verbum. Quanquam non tantum manum priore digito, ut Apuleius ait, in erectum pollicem reſidente labris admovebant, ſed ſoliti etiam προσκυνεῖν, caput tegere, vertere ſeſe ad Orientem, coronam ſimulacro imponere, & aſſidere ad orandum. Suetonius Vitellio cap. VII. Lucretius lib. V. Plutarchus in Numa. Proclus in Timæum. Tertullianus Apolog. & lib. de Orat.

Effigiatos ſanè] Sidon. lib. VI. *effigiare imaginibus.* Prudent. *deaſciato ſupplicare ſtipiti.* Apul. Florid. *truncus dolamine effigiatus.* Pervulgatus mos ungendi & coronandi lapides. forté ex illo, quod legimus Geneſ. cap. XXVIII. Lucianus Charonte. τί ἐκεῖνοι ςεφανοῦσι τοὺς λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ; Idem Pſeudom. Tibullus lib. I. eleg. I.

Nam veneror ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in trivio florida ſerta lapis.

Coronarum autem uſum varium, & multiplicem in Deorum cultu fuiſſe alius dicendi locus erit. Apul. Mileſ. IV. Arnob. lib. III. Horat. lib. IV. Ode. IV. Fulgent. I. Myth. Iuſtin. Apol. II. Clem. Alexand. παιδαγ. lib. II. cap. VIII.

Pag. 8. lenis unda tendebat] Rom. Ed. tundebat.

Caniſ ſpumoſiſq;] Manil. lib. V. *mariſq; profundi Canicies.* Spumoſus ἀφρώδης pro alto & tumido. Sidon. lib. II. *Spumoſo caneſcit impetu.* Homer. Od. I. πολιὴν ἅλα. Vide Euſt. Iliad. δ.

criſpis toroſiſq;] MS. tortuoſiſq;. Solinus: *mare ſinuoſis lateribus tortuoſum.* Criſpis. Agell. lib. XVIII.cap.XI. *Quod ventus mare cæruleum criſpicans nitefacit.* Victor. II. perſecut. Afr. *alvei criſpantes.*

Quod viciſſim nunc appulſum noſtris pedibus] Strabo lib. I. ubi ait mare inſtar animalium ἀναπνεῖν καὶ ἐκπνεῖν. Δῆλον δὲ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἑστῶτι κατὰ τὴν κυμάτωσιν. ἅμα γὰρ κλύζονται οἱ πόδες, καὶ γυμνοῦνται, καὶ πάλιν κλύζονται, καὶ τοῦτο συνεχῶς.

alluderet]Catullus Nupt. Pelei: *Ipſius ante pedes fluctus ſalis alludebat.* Ovid. IV. Metam. *& in alludentibus undis Summa pedum, taloq; tenus veſtigia tingit.* Servius VIII. Æneid. ludere, moveri interpretatur. Ita capiendum apud Auſon. Moſella: *Inter ludentes examina lubrica piſces.* Sed quod apud Ciceronem in Top. littus *qua fluctus eludit*, minimè legendum, ut Ful. Vrſinus ſuadet, *alluderet.* neque enim alluſione fluctus definitur littus, ſed qua maximè exæſtuat. l. 112. D. de verb. ſign. MS. legit, allideret. Quintil. lib.X. *In littore, in quod ſe maximo cum ſono fluctus illideret.*

Subſtratis roboribus] φαλάγγαις. Pollux lib.I. Non. Palangæ. quanquam Minucius non tam de iis fuſtibus, quibus naves ſubducuntur, ſed quibus ſuſpenſæ eriguntur, quos *pulvinos* appellaſſe veteres colligo ex Iſidori lib. XIX. nempe quod in iis naves, ut Minucius loquitur, quieſcebant.

Is luſus eſt teſtam teretem] hunc luſum Græci ἐποστρακισμὸν vocant, & eodem modo deſcribunt. Pollux lib. IX. Euſt. Iliad. σ. Suidas ἐποστρακίζειν.

Pag. 9. dorſo maris] Prud. terga æquoris. νῶτα θαλάσσης.

Emicaret, emergeret] dele, emergeret.

Frequentius reſiliret] Rom. Ed. exſiliret.

anxius

anxius ſegregatus] Iliad. ζ. ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ ἀλήιον οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων. & Iliad. α. βῆ δ' ἀκέων παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.

remordet oratio] Lucian. ἐδήχθην τοῖς παρὰ σοῦ λόγοις.

Pag. 10. conſerere ſapientiam] MS. *intelliget facilius eſſe conſerere ſapientiam, quam in contubernalibus diſputare.* tanquam ſi Octavius aſſereret, & vindicaret ſibi ſapientiam iam partam, ex veteri formula.

aut ordinis aut honoris] verba illa, *aut ordinis* MS. ignorat.

cum amicitia pares ſemper aut accipiat, aut faciat] *Amicitia pares aut accipit, aut facit.* Publ.

novus aliquis] MS. aliqui.

Pag. 11. conſidas] Iudices. Cic. lib. V. ep. XX. ad Att. *Iconii decem dies ſedimus.* ubi perperã edunt *fecimus, egimus.* ad Lent. lib. I. ep. IX. *Sedente Pompeio.* in iudicio ſcilicet, aut ſenatu. Iudicum enim ſedere. l. 6. D. de poſtul.

omnia in rebus humanis dubia] Cic. Acad. IV.

Quò magis mirum eſt] Rom. Ed. quo minus.

audire quoſdam] Rom. Ed. audere.

Studiorum rudes] Lucian. Pereg. Chriſtianos appellat ἀνθρώπους ἰδιώτας. paſſim Chriſtianis inſcitia obiecta. Iuſtin. Theodoretus. Tatian.

Expertes artium etiam ſordidarum] Corrige ex Rom. Ed. niſi ſordidarum. Romani rerum domini ſellularias artes nullas exercebant, ſed viles illas, & ſordidas iudicabant. Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. II. ἐπιδιφρείους μὲν καὶ βαναύσους τέχνας δούλοις, καὶ ξένοις ἐπέ-

δωκα

ἰδῶνας μεθοδεύειν, καὶ διέμεινεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι' αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα. idque exemplo, & inſtituto Laconum. Plutarchus in Numa, & Ageſilao. Cæcilius ergo Chriſtianis eas obiicit, tanquam ſordidis, & abiectis. nam Chriſtiani lege, & præſcripto ſuæ diſciplinæ, inſtituto ac more eccleſiæ eas exercebant. D. Lucas. Act. cap. XVIII. Epiphanius Hæreſi XXC. πάντων τῶν τοῦ θεοῦ δούλων τῶν εἰς δικαιοσύνην καμνόντων ταῖς ἰδίαις χερσὶν, εἰς τὸ ἐπαρκεῖν καὶ τοῖς ἐνδεομένοις. Hinc illa veterum monachorum ἐργόχειρα, quæ & χειρέργια, quorum ſæpius meminit Baſilius ἀσκητικοῖς, & ἐρώτησ. XXXVII. hinc capienda illa Iuvenalis Sat. IV.

Atque utinam his potius nugis tota illa dediſſet
Tempora ſævitiæ claras queis abſtulit urbi
Illuſtresq; animas ——
Sed periit, poſtquam cerdonibus eſſe timendus
Cœperat ——

Ait enim Domitianum obiiſſe, cum in Chriſtianos ſævire incepiſſet. Theodoretus ſerm. VIII. Chriſtianos non tam τοῖς λογίοις ἐντεθραμμένους, quam σκυτέας, καὶ ὑφάντας, καὶ χαλκοτύπους, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι τὰς τέχνας μεταχειρίζουσι. Hinc illud ſcomma Cæcilii in Octavium; *ut piſtorum præcipuus, ita poſtremus philoſophorum.*

tot omnibus] MS. delet, omnibus.

ſuſpenſa ſublata ſunt] Lege: *ſublimata*;

ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum] Hæc varie in libris concepta, ex quibus hanc lectionem expreſſimus. Sententia plane gemina iis, quæ ex oraculo profert Porphyrius X. ἐκ λογίων φιλοσοφίας: —— σὺ δὲ παῦε, οὓς μὴ θέμις ἐξερεείνων, Εἵνεκα τῆς φυσικῆς σοφίης οὐδ' ὑπέρτερα νωμῶν.

Pag. 12. ſi ſecundum vetus ſapientis oraculum

culum noſmetipſos familiarius noverimus] Variis hæc ſententia tribuitur. Clemens Alex. Strom. I. τὸ μὲν οὖν γνῶθι σεαυτὸν, οἱ μὲν Χίλωνος ὑπειλήφασι. Χαμαιλέων δὲ ἐν τῷ περὶ θεῶν, Θαλοῦ. Ἀριστοτέλης δὲ, τῆς Πυθίας. cui & Dio Chryſoſt. adſcribit orat. VI. At Clemens Strom. II. ex eo translatum ait, quod Moyſes πρόσεχε σεαυτῷ. Plato Alcibiade. I. & Xenophon IV. ἀπομνημ. Pythiæ præceptum, quod Pythagoras noſſe dæmonium ſuum, hoc eſt, ut Hierocles interpretatur, τὴν ψυχήν.

cœlum ipſum] ex illo Horatii lib. I. Ode. III. *Nil mortalibus arduum, Cœlum ipſum petimus ſtultitia.* Manil. lib. IV

Sint principia omnium ſemina] Rom. Ed. ſuperfluum exiſtimat τὸ *principia*, quaſi ſemina & principia rerum ſint eadem. MS. ſint principiorum ſemina. Lucret. lib. I. —*rerum primordia pandam. Vnde omneis natura creet res, auctet, alatq́; Qua nos materiem, & genitalia corpora rebus Reddunda in ratione vocare, & ſemina rerum. Appellare ſuemus*—

cœlum licet ſua materia ſuſpenderit] MS. *pura materia.* niſi malis; *cœlum leviſſima materia.*

Vnde formido, quæ ſuperſtitio] Lucret. lib. I. Fulgent. I. Mythol. Plutarchus definit δεισιδαιμονίαν δόξαν ἐμπαθῆ, καὶ δέους ποιητικὴν ὑπόληψιν ἐκταπεινοῦντος, καὶ συντρίβοντος τὸν ἄνθρωπον.

Inſpiratur, attollitur] Rom. Ed. & alitur.

in ſemet omnia revolvuntur] Scitum vulgare inter Philoſophos. unde illa Iliad. η. ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. Vbi veteres Grammatici, νεκρωθείητε, καὶ ζωοτόνους, καὶ πνευματώδεις θέρμας στερηθείητε. ex aqua enim, & terra omnia conglobata antiquiſſimorum opinio.

Pag. 13. montes irruunt] Rom. diruunt.

in

In naufragiis bonorum, malorumque fata mixta] Latè de his Firmicus Aſtron. lib.I. & Diagoræ reſponſum apud Cic. III. de Nat. Deor.

Sed & colitur] Rom. ſed attollitur.

Pag.14. Quod ſi mundus divina providentia] omnes ferè hoc argumento utuntur in evertẽda providentia divina, quod multis urget Cotta apud Cic. III. de Nat. Deor. Plutarchus de placitis Philoſophorum. Nemeſius περὶ φύσεως ἀνθρώπου. cap. XLIV.

Socrates venenum] Cicutam. ita apud Tacit. XV. Annal. *cum ægre moreretur, hauſiſſe ad accelerandam mortem fruſtra frigidis iam artubus, & clauſo corpore aduerſus venenum.*

Seges cana] MS. flava.

maiorum excipere diſciplinam] Symm. orat. ad Augg. *Si longa ætas auctoritatem religionis facit, ſervanda eſt, tot ſeculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui feliciter ſecuti ſunt ſuos.* Cic. II. de leg. Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων.

ante imbutus exiſtimere, quam cognoſſe] MS. imbutus es timere, quam noſſe.

Pag. 15. Eleuſinios Cererem] Pauſan. Att. Diodor. Sic. lib.I.

Phrygas Magnam matrem] Feſtus in Peregrina ſacra. Diodor. Sic. lib.II.

Epidaurios Æſculapium] Liv. lib.X. Arnob. lib.VII. Athenag. Apol.

Chaldæos Belum] Euſt. in Dionyſ. Sulpit. lib. II. Hiſt. Procop. in Eſaiam. Hieron. in Oſeam.

Aſtarten Syros] Tertul. Apol. *Vnicuiq; provinciæ, & ciuitati ſuus Deus, ut Syriæ Aſtarte, Norici Belenus, ut Africæ Cæleſtis.* Aſtarte Phœnicibus, quæ οὐρανία, ſive Cœleſtis Carthaginienſibus. Idem Tertull.

Apolog.

Apolog. Apul. Mileſ. IX. *Regina cæli.* Herodian. lib. V. ἀϛροάρχη.

Dianam Tauros] Diodor. Sic. lib. III. Ouid. III. de Ponto. Servius VI. Æneid.

Gallos Mercurium] Cæſar VI. de bello Gall. Sulpit. lib. III. Hiſt.

univerſa Romanos] Prudent. I. adverſus Symm. Tertull. Apol. *Apud nos quoduis colere ius eſt præter verũ Deum.* hæc ratio eſt, cur Hebræorum Deum cum omnia numina Romani ſuſceperunt, reiecerint, quod ille ſolus coli volebat ſine ſocio & æmulo maieſtatis. Auguſt. de civ. Dei lib. IX.

totius orbis ambitus occupavit] Symmach. orat. ad Aug. ubi Roma: *Hic cultus in leges meas orbem redegit, hæc ſacra Annibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt, &c.*

ultra Solis vias] Virgil. VI. Æneid. *Iacet extra ſydera tellus, Extra anni, ſolisq; uias.*

per Gallorum acies] Liv. lib. V. Valer. lib. I. cap. I. Florus lib. I. cap. XIII.

dum undique hoſpites Deos] Auguſt. lib. III. cap. XII.

Ignotis numinibus] Etiam apud Athenienſes ara θεῶ ἀγνώϛω. Act. cap. XVII. Diogen. in Epimenide. Lucian. Philopat. Hieron. in epiſt. ad Titum. Suidas τιμάσιων. apud Burdigalenſes quoque ara Dei ignoti. Aurelianus Lemovic. Epiſc. vita S. Martialis.

tenor manſit] Rom. maneat. MS. manſerit.

Pag. 16. antiquitas ceremoniis atque fanis tantum ſanctitatis] Multa in hanc ſententiam Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψ. lib. II.

& ſic melius errare] Rom. eſſe melius.

Teſtis

Teſtis mater Deûm] Rom. Idæa. ut apud Cic. de Haruſpicum reſponſis.

probavit matronæ caſtitatem] D. Hieron. lib. I. contra Iovin. *Claudia Virgo Veſtalis cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tiberis hæreret fertur ad comprobandam pudicitiam ſuam, cingulo duxiſſe navim, quam multa millia hominum trahere nequiverant.* Liv. lib. IX. Arnob. lib. VII. Ovid. IV. Faſt. Tertul. Ap.

Teſtes equeſtrium fratrum] Cic. II. de Nat. Deorum. Dionyſ. Hal. lib. VI. Liv. lib. II. Auguſt. lib. X. cap. XVI.

teſtis ludorum offenſo Iove de ſomno] MS. ſomnio. Cic. I. de Divinat. Arnob. lib. VII. Lact. lib. II. cap. VIII. Macrob. Sat. lib. I. cap. XI.

& Deciorum] Liv. lib. VIII. & X. Cic. Catone I. de Div. Valer. lib. V. cap. VI.

Pag. 17. Qui equitis ſui vel mole vel honore] Emenda: qui equi ſui vel mole vel onere, vel: qui eques.

Allia] Lucan. lib. VII. *Et damnata diu Romanis Allia faſtis.* Varro V. de lingua Latina.

Claudii, & Iunii] Cic. I. & II. de Divin. II. de Nat. Deor. Valer. lib. I. cap. IV.

Sprevit auguria Flam.] Cic. I. & II. de Divin. Liv. lib. XXII.

dirarum imprecat. Craſſ.] Plutarh. Craſſo.

futura præcerpunt] Tertull. Apol.

Pag. 18. per quietem Deos videmus] Syneſ. περὶ ἐνυπνίων, & eius ſcholiaſtes Niceph. Greg.

violamus, peieramus] MS. nolumus.

Theodorus] Diog. Laërt. Ariſtippo.

Diagoras] Cic. I. de Nat. Deorum. Ioſephus II. contra Appion. Tatian. Athenag. πρὸς ἕλληνας. Clemens Protrept. ὧν δὴ χάριν, οὐ γὰρ οὐδαμῶς ἀποκρυπτέον, θαυμάζειν ἔπεισί μοι, ὅτῳ τρόπῳ Εὐήμερον τὸν Ἀκραγαντῖνον, καὶ Νικάνορα τὸν Κύπριον, καὶ Διαγόραν, καὶ ἵππωνα τὸν μήλιον, τόντε Κυρηναῖον ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνον, ὁ θεόδωρος ὄνομα αὐτῷ, καὶ τινας ἄλλους συχνοὺς, σωφρόνως βεβιωκότας, καὶ καθεωρακότας ὀξύτερον που τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφὶ τοὺς θεοὺς τούτους πλάνην, ἀθέους ἐπικεκλήκασιν.

humanitas] Genus humanum. ita *humanitatis inimicos*, & : *Iudaeorum miſera gentilitas*, pro ipſa gente. Sic mortalitas apud Vlp. l. 2. D. de pact. dot.

cum Abderiten Protagoram] Cic. I. de Nat. Deorum. Theodoret. ſerm. VI. Theophil. lib. III. ad Autolyc. Lactant. lib. I. cap. II.

Athenienſes viri] Rom. Ed. & MS. ignorant vocem, *viri*. Tertull. de Pall. *principes Africae viri Carthaginienſes*. Acerrimi vindices contemtæ religionis Athenienſes, qua ſpreta aut ſublata ſciebant omnia miſceri, & imperia everti. ita Anaxagoram cum aſſeruiſſet ſolem, quem ipſi deum exiſtimabant, *μύλον εἶναι διάπυρον*, παρ᾽ ὀλίγας ψήφους, ut Ioſephus II. adverſus App. morte mulctandum iudicarunt, & Diagoræ caput talenti precio expoſuerunt, quod myſteria eorum riſiſſet. Protagoram quoque, niſi aufugiſſet, capitis ſupplicio puniiſſent. Tatianus πρὸς Ἑλλην. Theodoret. Serm. III. notat Platonem veritum Socratis exitum, alioquin & ipſum Deos ſua Republ. eiecturum fuiſſe. ita Cic. I. de Nat. Deor. Epicurum, ne in offenſionem caderet Athenienſium verbis reliquiſſe Deos, re ſuſtuliſſe. Suid. πρυτάνεων.

eius ſcripta deriſerint]. Rom. Ed. & MS. deuſſerint. Apul. Apol. *cætera quod tam lepida non erant, igne deuſſit.* Lucilius apud Non. Exultare. *Quin totum*

tum purges, debelles me, atque deuras. ubi fortaſſe ſcribendum: *Quin totum impugnes.* Protagoræ autem ſcripta ab Athenienſibus publica animadverſione cõbuſta, Diogenes Laërt. & alii produnt. Theoph. lib. III. ad Autol. verba Protagoræ & cauſſam animadverſionis narrat. Vſitatum verò in omni republ. benè conſtituta monumẽta improbatæ lectionis comburere. Vlp. l. 4. § I. D. famil. hercisc. Antiochus Epiphanes libros Iudæorum comburi iuſſit. Maccab. II. Apud Romanos cura magiſtratus conquirere libros fatidicos, & igne comburere. Ita Numæ commentarii, quod ſacra recepta convellere viderentur, Senatuſconſulto à Petilio præt. cõcremati. Plutar. Numa. Liv. l. XIII. Sueton. Aug. cap. XXXI. Valer. lib. I. Lactant. lib. II. cap. XXII. Ita libri Magorũ igne aboliti Act. XIX. Eadẽ de cauſa Dioclet. ſcripta Chriſtianorum flammis exſtingui iuſſit. Euſeb. Hiſt. lib. VII. Arnob. lib. IV. Idem lib. III. ait, non paucos fugiſſe libros Ciceronis, tanquam opinionum ſuarum præſumta vincentes, alios dixiſſe oportere ſtatui per Senatum, ut igne abolerentur, quibus ſcilicet vetuſtatis auctoritas opprimeretur. Ita hæreticorũm libri combuſti l. 6. & 8. de Hæret. l. 3. C. de ſum. trin. omnes itaque libri, qui morem maiorum everterent, aut alicui infamiam irrogarent, aut optimis moribus nocerent, flammis extincti. Seneca lib. x. controv. Scauri orationes combuſtas & Labieni libros incenſos, tanquam nimiæ libertatis reos. Tacit. Annal. IV. Cremutii Cordi annales patres cremandos cenſuiſſe, quod Brutum laudaſſet, & Caſſium ultimum Romanorum dixiſſet. & in Agric. Aruleni Ruſtici, & Herennii Senecionis libros in comitio, ac foro deuſtos, quod Thraſea, & Priſcus Helvid. his laudati.

Pag. 19. inclinatæ] MS. inquinatæ, Rom. Ed. illicitæ. Vlp. l. I. D. de offic. præt. urb. *D. Seuerus reſcripſit, eos qui illicitum collegium coiſſe dicantur,*

apud præfectum urbis accuſandis. quamvis alii hanc legem de Iudæis intelligant. Tertull. Apol. *Hæc coitio ſane Chriſtianorum merito illicita, ſi illicitis par.*

deſperatæ] Lactan. lib. V. *Qui autē cultores ſe Dei abnegaverint, in eos totis carnificinæ ſuæ viribus incumbunt, & deſperatos vocant, quia corpori ſuo minime parcunt: quaſi quicquam deſperatius eſſe poſſit, quam torquere, ac dilaniare quem ſcias innocentem. Adeo nec pudor apud eos ſupereſt, & retorquent in homines iuſtos convitia ſibi congruentia.* In Vet. Gloſſario inedito: Deſperatus παράβολος. Ita appellati beſtiarii, qui auctorati beſtias depugnabant, ab audacia & animæ prodigalitate. Socrates Hiſt. Eccleſ. lib. II.

collectis imperitioribus, & mulieribus] Hoc Chriſtianis uſitato probro ab Ethnicis obiectum Tatianus & alii docent. imò ne ipſi quidem Chriſtiani negant. Theodor. Serm. VIII. Chriſtianos ait non divites, aut doctos, ſed χαλκοτύπους, οἰκέτας, καὶ ταλασιουργὰς, καὶ γηπόνους, καὶ ἀλσονόμους, καὶ γυναῖκας.

profanæ coniurationis] Paulò poſt: *Sacraria teterrima impiæ coitionis.* Apud Prudent. hymno. X. περὶ στεφ. Præſes Chriſtianos appellat *profanos & impiatis ſeculi reos.* Chriſtiani communi convicio ἄθεοι & impii. hinc illa populi ſævientis exclamatio apud Euſeb. Hiſt. lib. IV. αἶρε τοὺς ἀθέους, ζητείσθω πολύκαρπος. Arnob. lib. I. *Ergone impiæ religionis apud vos rei ſumus.* vide eundem lib. V. Lactant. lib. V. cap. IX. *Impios vocant ipſi ſcilicet pii, &c.*

nocturnis congregationibus] Plin. epiſt. ad Traian. *Affirmabant* (Chriſtiani) *ſummam culpæ ſuæ, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem convenire, carmenq; Chriſto, quaſi Deo dicere ſecum invicem.* nocturnas preces appellat Tertull. Apol. ſcilicet cum metu prohibiti de die ſolennia ſacrorum celebrare non pote-

poterant, noctu conveniebant. Tertull. de fuga in perſecut. iubet noctu convenire, & lucere luce Chriſti luminoſi, ſi interdiu colligere non licet. hoc ortu indubie natæ nocturnæ preces, quæ deinde remanſerunt in eccleſia, & ratio ritui quæri cœpta ex illis Matth. XXIV. *γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται.* Lact. lib. VII. cap. XIX. Euſeb. Hiſt. eccleſ. lib. VI. Greg. Nyſſ. orat de feſto Paſchæ. Tertull. ad Vxorem lib. II. *cum etiam per noctem exſurgis oratũ.* Ammian. lib. XXVIII. *feſto die in eccleſia Chriſtiani pernoctabant.* Hinc Hieronym. Vigilantium accuſat, quod vigilias, & pernoctationes in Baſilicis martyrum negligendas exiſtimarit, ne Paſcha ſæpius celebrari videretur. Sed hoc ipſo Chriſtiani rei Romanis legibus; cautum enim XII. Tab. ne nocturni cœtus in Vrbe agitarentur. Auctor declamat. in Catilin. Cic. II. de leg. *Omnia* (ſacra) *nocturna ne nos forte duriores. Videamur Diagondas Thebanus ſuſtulit.* Zoſimus lib. IV. de Valentiniano: *τὰς νυκτερινὰς ἐκώλυε θυσίας.*

Ieiuniis ſolennibus] Lucian. Philop. *ἡλίου δέκα ἄσιτοι διαμένομεν, καὶ ἐπὶ παννύχους ὑμνῳδίας ἐπαγρυπνοῦντες.* De ieiuniis Chriſtianorum pleni veterum libri. Ignatius epiſt. VIII. Tertull. adverſ. Pſych. Hieron. ad Marcellam. Auguſtin. epiſt. XXCVI. Baſilius *περὶ νηστείας*; Canon. Apoſt. Niceph. Greg. ad illa Syneſii, *περὶ ἐνυπνίων: καθαιρόμενον διὰ τελετῶν. ὅπερ καθαίρεται* inquit, *καὶ παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς σπουδαίων διὰ νηστείας, καὶ ἀγρυπνείας.*

Latebroſa, & lucifugax natio] MS. & Rom. lucifuga. etiam hoc inter crimina Chriſtianorũ, quod publico abſtinerent, & reipubl. inutiles. Lucian. Philop. Tertull. Apol. Theophil. II. ad Aut.

ut buſta deſpiciunt] Verè Chriſtiani templa Ethnicorum ut buſta deſpiciebant. nata enim ex ſe-

pulchris illorum templa, & buſtis conſecrata ſciebant. quod latiſſimè probare conatur Clem. Alexand. Protrept. Cæcilius verò more gentili loquitur. miré enim timebant & averſabantur luctuoſa, & buſta. inde Apul. Apol. petit à Mercurio, ut Æmiliano obiiciat, *omnia buſtorum formidamina, omnia ſepulchrorũ terriculamenta.* Ammian. lib. XXXI. *Ædificiis nullis tectis, ſed hæc velut ſepulchra declinant.* ſive quod in iis oberrare umbras mortuorum exiſtimabant, & proinde frequentata magis, ad animarum evocationes, & incantationes. eas enim magno apparatu ſacrificiorũ, quæ fusè deſcribit Heliod. lib. VI. & Horat. lib. I. Sat. VII. illic peractas varii auctores tradunt. Ammian. lib. XIX. *Si quis per monumentum tranſiſſe veſpere argueretur, ut veneficus ſepulchrorumque horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens reus capitis interibat.* Sanè Dæmones circa ſepulchra obverſari præter Plat. Phædone, & ex eo Niceph. Greg. in Syneſ. περὶ ἐνυπν. Pauſan. in Atticis, ubi de Miltiadis ſepulchro. Clemens Alex. Protrept. Lactan. lib. II. cap. II. Theophylact. in Matth. cap X. produnt. ſiue quod pollui buſtis verebantur. omnia enim luctuoſa, infauſta, & impura ſcito Pythagoræ. Diog. Laërt. Pythag. Lucian. de Dea Syria: ἢν μὲν τις αὐτέων νέκυν ἴδηται, ἐκείνην τὴν ἡμέρην ἐς τὸ ἱρὸν οὐκ ἀπικνέεται. τῇ ὑστέρῃ δὲ καθήρας ἑωυτὸν, ἐσέρχεται.

Deos deſpuunt] Tanquam dira, & averſanda. Seneca ad Martiam cap. IX. Seu potius ut notet extremum contemtum & faſtidium. Solebant enim Chriſtiani ad viſa Idola deſpuere, & exſufflare. Tertul. de Idolat. *Ipſius fidei conſcientiam perrogemus, quo ore Chriſtianus fumantes aras deſpuet, & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit?* Prudent. περὶ ϛεφάνων.

Reponit aras ad tribunal denuo
Ingreſſus ille ut hos paratus perſpicit
Inſufflat, ipſos ceu videret Dæmonas. Frequens in actis Martyr. Abdia Bab. & aliis.

Dum mori poſt mortem timent] Lucian. Pereg. πιπείκασι αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες, τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι. παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, καὶ ἑκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοί.

Fallax ſpes]Simili modo ridet Chriſtianos Lucian. Philop. & inter alia ipſorum κενὰς ἐλπίδας. ita enim cum Cæcilio appellat.

per univerſum orbem]. Ingens Chriſtianorum multitudo. Tertull. Apol. *Externi ſumus, & veſtra omnia impleuimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula. caſtra ipſa, tribus, decurias, palatiū, ſenatum, forum.* Idem: *Obſeſſam vociferantur ciuitatem in agris, in caſtellis, in inſulis Chriſtianos, omnem ſexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen mærent.* eadem lib. ad Scapul. & Chryſoſt de Babyla martyre.

Pag. 20. coitionis] Chriſtianorum cœtus, Vlp. collegia. Arnob. conventicula, apud Euſeb. Hiſt. v 11. ἀδεῶς ἐξέσται ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ κυριακὰ κοιμητήρια ἀπιέναι.

libidinum religio miſcetur] Theoph. III. ad Autolycum: φασκόντων ὡς κοινὰς ἁπάντων οὔσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν, καὶ διαφόρῳ μίξει ξυνόντας.

promiſcue appellant fratres, ac ſorores] Lucian. Pereg. ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς, ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων. Recte vero Cæcilius ex fratrum, & ſororum appellatione ſtupra, & libidines auguratur ita enim profanis hæc nomina uſurpata. unde Martiali nomina nequiora. lib. II. epigr. IV. *Fratrem te vocat, & ſoror vocatur, Cur vos nomina nequiora*

 tan-

tangunt? Ita apud Tibull. Petron. & alios. Quid vero cauſæ, quod ſacra hæc nomina ad amores, & libidines traxerint, docet Scholiaſt. Lycophronis: τὰς ξένους ἀδελφὰς τί ἐρωτικῶς ποιοῦσιν, οἱ γὰρ ἐρῶντες φωρατοῦσαι λέγουσιν: ἀδελφὸς μοῦ, καὶ συγγενὴς μοῦ ἐστιν.

maxima, & varia] MS. maximè nefaria.

turpiſſimæ pecudis caput] Caput aſini, ſive, ut Tacit. effigiem animalis, quo monſtrante ſitim depulerant, Iudæos adoraſſe plurimi veterum tradiderunt. rei originem fabulis involutam narrat Tacitus lib. V. Plutarch. ridiculè eius rationem quærit Sympoſ. lib. IV. At longè graviora, quæ Suidas ex Damocrito Hiſtorico refert, non tantum Iudæos caput aſininum coluiſſe, ſed hoſtias quoq; humanas ei immolaſſe. Eadem repetit in Iudas. Sed mendacium diluit Ioſeph. lib. II adverſus Appion. Ab iis ergo derivatum in Chriſtianos tanquam Iudæorum traduces. Huc pertinet, quod is qui vellet relinquere Iudæorum religionem, aſino albo veheretur per eorum ſynagogam, ſolenni ſabbati die. Suidas in Zenone.

parentis ſui adorare naturam] Natum ex eo, quod in exomologeſi ſeſe proſternebant. Tertull. de Pœnitent. *Itaq; exomologeſis proſternendi, & humilificandi hominis diſciplina eſt. De ipſo quoque habitu atq; victu mandat; ieiuniis preces alere, lachrymari, presbyteris aduolui, & caris Dei adgeniculari.*

naturam] Hieron epiſt. LXI. *Pars corporis noſtri ſecretior* φύσις, *a nobis natura dicitur.* Apul. Mileſ. II. *natura creſcebat.*

certe occultis, ac nocturnis ſacris] Favere enim ſceleri tenebræ videntur. Hinc illa apud Horat. improba vota: *Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.* hac ratione poëtæ fingunt noctē generaſſe dolores fraudem, mendacia. Heſiod. Theog. Apollod. I. Biblioth.

& qui hominem ſummo ſupp.] Lucian Peregr.

Et cru-

Et crucis ligna feralia] Hoc ignominioſe Chriſtianis obiiciebant, quod Athanaſ. adv. gentes longo ſermone refellit.

Pag. 21. hac conſcientia ſceleris pignerantur.] Gentiles ratione ſui moris arbitrabantur Chriſtianos ſanguine hauſto ad fœdus oppignerari. ideo illis, quos fama erat ſanguinem bibere ex communione euchariſtiæ; illicitas coniurationes, & ſacramenta obiiciebant. Plin. epiſt. de Chriſtian *Seq. ſacramento non in ſcelus obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia committerent.* Tertull. confœderationem vocat & de Cor. mil. Sacramentum euchariſtiæ.

Cirtenſis] Cirta Numidiæ, celebris Synodo, cuius acta recitat Optat Milevit.

convivium caluit] MS. incaluit.

Pag. 22. nullas aras, templa nulla] Arnob lib. VI. *conſueſtis crimen nobis maximum impietatis affingere, quod neq; ædes ſacras venerationis ad officia conſtruamus, non Deorum alicuius ſimulacrum conſtituamus, aut formam, non altaria fabricemus, non aras, &c.* Chriſtiani non habebant templa dedicata, & conſecrata ritu ethnico, ſuas tamen baſilicas, ſeu, ut ipſi appellant, κυριακὰ habuiſſe ſatis conſtat, eaque frequentaſſe, niſi quatenus perſecutione impedirentur. tunc enim ad domus privatas confugiebant. Auguſt. contra Donatiſt. *Domum priuatam Chriſtianis congregandis præſtitam conſtitit tempore perſecutionis.* D. Lucas Actor. I.

nulla ſimulacra] Lamprid. Alex. Seu. *Chriſto templum facere voluit, eumq; inter Deos accipere, quod & Adrianus cogitaſſe fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus ſine ſimulacris iuſſerat fieri.*

Pag. 23. ut ſit Romanis hominibus captivus] MS. R. nominibus. Emenda: numinibus. Cic. pro Flacco: *Stantibus Hieroſolymis, pacatisq; Iudæis; tamen*

iſtorum

iſtorum religio ſacrorum à ſplendore huius imperij, maiorum inſtitutis abhorrebat, nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis, quam cara Diis immortalibus eſſet, docuit, quod eſt victa, quod elocata, quod ſerua.

Pag. 24. nec interſit utrum feræ] Petron. *Tanquam interſit periturum corpus quæ ratio conſumat, ignis, an fluctus, an mora. Quicquid feceris, omnia hæc eodem ventura ſunt. feræ tamen corpus lacerabunt? Tanquam melius ignis accipiat.* Seneca de fortuitis.

Pag. 25. quis unus ullus ab inferis vel Proteſilai ſorte remeavit] MS. non agnoſcit τὸ ullus. Hac vulgari quæſtione ad infirmandam carnis reſurrectionem Chriſtianos fatigabant. Theophil. I. ad Autolycum. ἀλλὰ καὶ τὸ δεῖξόν σε νεκροὺς ἐγειρόμενον. φὴς γὰρ δεῖξόν μοι κἂν ἕνα ἐγερθέντα ἐκ νεκρῶν, ἵνα ἰδὼν πιστεύσω.

Pag. 26. opere fame] Scribe: ope, re, fame. talem deſcribit χλευοχάρμην Lucian. Philop. ἕτερος δὲ τοὔνομα χλευοχάρμος, πρεσβύτιον ἔχων πολύσαρκον, ἀνυπόδετός τε, καὶ ἄοικος, μετέωπε, τοῖς ὀδοῦσιν ἐπικροτῶν, ὡς ἐπεδείξατό μοι τις κηδεμών, ἐξ ὀρέων παραγενόμενος. Multi inter Chriſtianos pauperes. Tatian. adu. gent. Theodor. ſerm. VIII. Hinc illæ διακονίαι apud S. Paul. II. Cor. cap. IIX. & IX. Vide Auguſtin. de oper. monachorum.

diſſimulat, non vult] Vulgare convicium, quo exagitabant Chriſtianos, cum miſeriis premerentur. Si tanta Dei veſtri potentia, ſi veſtri curam agit, cur perſecutionem patimini, cur mortem. Hæc enim eorum verba refert Clem. Alex. Strom. IV. & invidiam copioſe amolitur.

querquero quateris] Apul. Apolog. Feſtus; Querquera. Agel. lib. ult. Cap. I.

ecce vobis minæ, ſupplicia, tormenta, & iam non adorandæ ſed ſubeundæ cruces, ignes etiam] Vſitata ſupplicia, quibus in Chriſtianos ſæviebant, recenſet Tertull. Apolog. *Sic itaque nos ungula fodiant, cruces ſuſpendant, ignes lambant, gladii gutture detruncent, beſtiæ inſiliant, paratus eſt ad omne ſupplicium Chriſtianus.* his adde innumera tormentorum & pœnarum ingenia, quæ ſolers tyrannis excogitabat, prodita Martyr. Act. Euſeb. Prudent. & aliis, quorum meminiſſe animus horret. ea ſane crudelia, & inhumana Romanorum iudicia arguunt, non tamen omninò iniqua, ſi humana ratione conſideremus. Graviſſima cauſa, quæ ſævitiam Romanorum armabat, quod prudentiſſimi viri ſciebant, nulla regna firma, & ſtabilia ſine Deorum cultu, quem religionem vocabant. Illa itaque reipub. fundamentum publicæ pacis, & tranquillitatis vinculum, ſeu, ut Plutarchus adu. Colot. *συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας, καὶ ἔρεισμα νομοθεσίας*, in qua ſi vel minimum mutaretur, mutationem legum, & moris à maioribus traditi ſecum trahebat, quæ ſine reipubl. damno emergere non poterat. Hinc illa vulgaria legum capita: *Separatim Deos non habendos, neque novos.* Et Poſthumius apud Liv. lib. 1 x. *Patrum, avorumq; ætate negocium magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri vetarent, omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano, abolerent. Iudicaſſe prudentiſſimos viros, omnis divini, humaniq; iuris nihil æque diſſoluendæ religioni, quam ubi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur.* quod ſemper accuratè in republ. obſervatum. Hinc illa Mecænatis ad Aug. apud Dion. lib. LII. ut ſemper, & ubique Deos *κατὰ τὰ πάτρια* colat, alioſque ad eundem cultum cogat. Auctores peregrinarum religionum ſuppliciis adficiat, non tantum Deorum cauſa, quos quiſquis contemnit, indubiè etiam alia non magnifaciet, ſed etiam

etiam, quod qui nova numina introducunt, multis obſervationem peregrinarum legum ſuadent, unde coniurationes, & illicitæ coitiones oriuntur. Paulus V. Sentent. *Qui novas, & incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honeſtiores deportantur, humiliores capite puniuntur.* Sanè & apud Perſas capitale fuiſſe novam religionem moliri, eaque de cauſa complures apud Athenienſes, etiam fœminas, capite punitas auctor Ioſephus II. adu. Appion. adeò ut communi gentium iure receptum fuerit, novas religiones opprimere, & earum autores deferre. Euſeb. lib. IV. *Omnes enim*, inquit Cicero, V. Verr. *religione moventur, & Deos patrios ſibi retinendos arbitrantur*; quod & Apollinis oraculo obſeruandum acceperant. Ita enim Ariſt. Rhet ad Alex. τὰ μαντεῖα πάντα τοῖς ἀνθρώποις προστάττει, κατὰ τὰ πάτρια ποιεῖσθαι τὰς θυσίας. quod & Cic. II. de Leg. fuse repetit. & Draconis lex apud Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψ. θεσμὸς αἰώνιος τοῖς Ἀτθίδα νεμομένοις θεοὺς τιμᾶν νόμοις πατρίοις. Hiſce legibus rei Chriſtiani, qui mores, & inſtituta maiorum firmamenta reipubl. evertere videbantur. Nocturni quoq; cœtus promiſcui mulierum & virorum non ſine ſuſpicione factionis. unde Tertull. Apolog. *In cuius perniciem convenimus? hoc ſumus congregati, quod & diſperſi, cum probi, cum boni coeunt, cum pii, cum caſti congregantur, non eſt factio dicenda ſed curia.* Ne dicam gentilium, opinione impios. qui dum unius Dei cultum ſuadent, omnium auferunt, quo non mediocriter labefactata reipubl. fundamenta. nulla enim res efficacius multitudinem regit quam ſuperſtitio, quæ, ſi qua fides hiſtoriis, ad occupandos orbis ambitus par virtuti, & fortitudini auxilium contulit. Adde lucifugos, & ſubtrahentes ſe imperii negociis, dum immortalia cogitant, mortalium negligentes, à quibus omninò diverſa Romanorum ſtudia, qui cum in defendendis, & propagandis imperii limitibus

tibus laborant, Chriſtiani abditi tenebris, ſolliciti, ut cõveniebat, æternitatis incurioſi honorũ, & publicæ utilitatis, Deũ colebant; nec reſiſtendis hoſtibus, depellendæ ſervituti, & morti pares, quippe qui velut relicto omni robore, ſummo certamine funeri, & ſuppliciis ſeſe offerebant. *Omnium ergo ſcelerum* perverſa gentiliũ opinione *rei, Deorum*, ut Tertull. Apol. *Imperatorũ, legũ naturæ totius inimici, hoſtes publici, hoſtes generis humani* exiſtimati; nempe quia Romanum Imperium totius orbis imperiũ, ſeu, ut Cic. pro Sylla, *Status orbis terræ, arx regũ, ac nationum*, vinculũ publicæ pacis, & ut Plin. lib. III. cap. V, de Italia, *Omnium terrarũ alumna, & parens numine Deum electa, quæ ſparſa congregaret imperia, ritus molliret, & tot populorũ diſcordes, feraſq; linguas ſermonis commercio traheret ad colloquia, & humanitatẽ homini daret, breviterq; una cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret.* Hoſtes ergo naturæ, & humani generis, qui hoc imperium evertere conantur, quod Chriſtianis falſiſſimo crimine obiectum. Nummi Dioclet. hac inſcriptione: *Nomine Chriſtianorum deleto, qui rempubl evertebant.* Omitto illorum multitudinem imperio delendo maiorem. Sanè Tertull. Apolog. *Si*, inquit, *hoſtes agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum, & copiarum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipſiq; Parthi, quam totius orbis?* Hæ, & aliæ cauſæ, quas collegit Tertull. Apol. cur Romani magiſtratus in Chriſtianos variis ſuppliciis, & tormentorum ingeniis ſæviebant, ut eos aut funditus delerent, aut exemplis deterrerent. Sed Chriſtiani *optantes ea, quæ Deus repromittit, conſequi*, inſpirati auxilio divino cum hac ſævitia facile concertarunt, & felici examine per totum orbem terrarũ ultra ſolis vias, & Oceani limites ſeſe effuderũt. Inter omnes tamẽ pœnas eminebat ignis & crucis ſuppliciũ; ſervile quidem utrumq;, gravius tamẽ ignis; quod adhibitum

cum

cum atrocius deliquiſſent. Hirtius I. de bello Hiſp. Servum, qui dominum iugularat vivum combuſtum. Petron. *Ignis pœnam graviſſimam credimus ubi ſervis iraſcimur* l. 79. C. Theod. de Decurion. l. un. C. de rap. virg. l. 7. C. de delat. Vſitata autem hæc ſupplicia in Chriſtianos, & quaſi illorum propria ex Actis Mart. & Tertull. Apolog. videmus. ideoque & lib. de Anima, patibula & vivicomburia coniunxit. & lib. ad Scap. *Pro tanta innocentia, pro veritate cremamur, quod nec ſacrilegi nec hoſtes publici veri, nec tot maieſtatis rei pati ſolent.* Ambroſ. epiſt. XXVI. neque uno modo & facili perierunt, ſed variis commentis aucti cruciatus. Continuo tamen igne, ſive lento & per intervalla iterato combuſti. continui ſpecies variæ, quas narrant Tacit. XV. Annal. Euſeb. Hiſtor. lib. IV. in paſſione Polycarpi Martyrolog. Rom. paſſione S. Amphiani, & Vrſicii, Prudent. περὶ στεφάνων Hym. III. & paſſim Martyrum acta. hinc apud Vict. Vtic. *perpetuo ſuſpendio crematus eſt.* Lenti meminit D. Auguſtin in Ioan. *Non occiſus eſt cito, ſed cruciatus eſt in igne, diu vivere permiſſus eſt, imo non diu vivere permiſſus eſt, ſed tarde mori compulſus eſt.* Sed quod hoc graviſſimo ſupplicio in Chriſtianos ſævierint, non tam crudelitatis, quam legum Romanarum, quibus ita ſancitum erat. Paulus lib. V. Sentent. ad l. Cornel. de Sicar. *Magicæ artis conſcios placuit beſtiis obiici, aut cruci ſuffigi, ipſi magi vivi exuruntur.* Vlp. l. 6. D. ad. l. Iul. pecul. *Scio multos ad beſtias damnaſſe ſacrilegos, nonnullos etiam vivos exuſſiſſe.* Salvian. de Provid. lib. VII. *Latro aut ſacrilegus cum flammis exuritur, ſuis criminibus concrematur.* Magi ergo & ſacrilegi vivi comburuntur, & Chriſtiani qui magi & ſacrilegi exiſtimati. Suetoni. Ner. *Chriſtiani genus hominum ſuperſtitionis novæ ac maleficæ.* Prudent. περὶ στεφ. Hym. X. Tertull. Apolog. *Sacrilegii & maieſtatis rei convenimur.*

uenimur. Minuc. *Hæc ſacra ſacrilegiis omnibus tetriora.* Ita paſſim aliis Chriſtiani malefici. Quanquam hanc pœnam ſacrilegis irrogatam non fuiſſe exiſtimem, niſi gliſcente nequitia, & ſceleribus, quæ grauioribus pœnis compeſci oportuit; video enim negari à Tertul. Sed de his alias plenius.

voluptatibus abſtinetis] Tertull. de Hab. mul. *Spectaculorum voluptates.* Vopiſc. in Aurel. *voluptates ludorum ſcenicorum.*

convivia publica abſque vobis] Huic probro egregiè reſpondet Tertull. Apol. *Grande officium toros in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem taberna habitu obolefacere, &c.* Emenda: halitu.

Pag. 27. præcerptos cibos] Tertul. de Spectac. *Non ſacrificamus, non parentamus. Sed neque de ſacrificato & parentato edimus, quia non poſſumus cœnam Dei edere & cœnam Dæmoniorum.* Idem de præſcript. adu. Hæret. Apul. Mileſ. IV. *Sacrificales epulas.* D. Paul. I. ad Corinth. cap. IIX. Clem. Alex. pæd. lib. II. cap. I. Porphyr. apud Euſeb. de præpar. Euang. lib. IV. cap. IV.

nec caput coronis nectitis] Ritus vulgaris. Tertull. de cor. mil. Clem. Alex. παιδαγ. lib. II. Plin. lib. XXI. Athen. & alii.

non corpus odoribus] Vnguenti uſus varius unctioni corporis, & mixturæ cibi, & potus. Athen. Plin. Lucian. Nigrino. Plutarch. Sympoſ. Adhibita autem potiſſimum unguenta fœtori pellendo, ideoque & cibis miſcebant, ut halitum oris ex ingluvie contractum pellerent. Plin. lib. XIII. cap. I. & lib. XI. cap. LIII.

reſervatis unguenta funeribus] Tertul. de Idolol. *Pigmenta nobis ad ſolatia ſepulturæ uſui ſunt.* Apolog. *Sciunt Sabæi, pluris & cariora ſuas merces*

Chriſtianis ſepeliendis profligari, quam Diis fumigandis. Prudent. Cathem.

coronas ſepulchris denegatis] Huius moris meminit Lucian. Nigrino: οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, ἔνιοι δὲ καὶ στέφειν τὰς στήλας αὐθαίρων. & Scytha: οὐ μέγα τι χῶμα, καὶ ἡ στήλη χαμαὶ πάλαι καὶ ἐστεπτο ἀεί. eadem περὶ τῶν ἐπὶ μίσθῳ συνόντων. Quanquam verba Octavii, quibus hiſce reſpondet, innuant hæc potius de mortuorum coronis capienda eſſe.

pallidi, trepidi] Prorſus his ſimilia de Chriſtianis Lucian. Philopat. ὁρῶ ἄνδρας ἐπικεκυφότας, καὶ κατωχριωμένους. & quod apud eundem ſequitur: ἔφασκον γάρ, ὥστε τινὰ λυγρὰν ἀγγελίαν ἀγγέλλειν, ἐφαίνοντο γὰρ οὕτως, ὡς τὰ κάκιστα εὐχόμενοι. &c.

deſinite cœli plagas ſatis eſt pro pedibus aſpicere] Apud Cic. II. de Diu. *Quod eſt ante pedes nemo ſpectat, cæli ſcrutantur plagas.* Seneca de morte Claud. *Cæli ſcrutatur plagas, Deus fieri uult.* Ita Lucian. Philop. Chriſtianos per riſum appellat αἰθεροβατοῦντας, &. αἰθερίους.

& mundi fata rimari] Hinc ille riſus apud Lucian Philop. ubi ita Critias Chriſtianos alloquitur: ὑμεῖς πεδάρσιοι ὄντες, καὶ ὡς ἀπὸ ὕψηλοῦ ἅπαντα καθορῶντες, ὀξυδερκέστατα καὶ τάδε νενοήκατε. πῶς δὲ τὰ τοῦ αἰθέρος; μὴ ἐκλείψει ὁ ἥλιος, ἡ δὲ σελήνη κατὰ κάθετον γενήσεται;

Quod ſupra nos] Lactant. lib. III. cap. XIX. Xenoph. IV. Απομνημ.

quod oraculum] Τὸ Oraculum Rom. Ed. delet.

Pag. 28. Simonidis Melici] Vide Cic. I. de Nat. Deorum.

Pag. 29. renidens [MS. renitens.

homo Plautinæ proſapiæ] D. Hieron. ſpecie proverbii uſurpaſſe videtur epiſt. XLIIX. *Plautinæ familiæ columen.* & epiſt. XLVII. *Inuenta ſunt Plautinæ familiæ, & ſcolæ tantum ad detrahendum.* Ab eo quod Plautus ad moles manuarias piſtori ſe locaſſe dicitur.

piſtorum præcipuus] Varro I. de vita pop. Rom. apud Non. Pinſere. *Nec piſtoris nomen erat, niſi eius, qui ruri far pinſebat.* Ita quod Terentius And. *in piſtrinum dabo.* Plaut. Epid. Sc. Rem tibi *piſtori dabo.* Ergo antiquitus piſtores, qui farinam pinſebant, ſive qui piſtrinum exercebant. Vlp. l. I. §. 9. D. Depoſiti. piſtrinarii. Sed poſtea piſtores, etiam ἀρτοποιοὶ dicti. Vtrumque coniunxit Martialis Epig. XVI. lib. IIX. *A piſtore, Cipere, non recedis, Et panem facis, & facis farinam.* Idem Martial. lib. XII. *Vendit pueris ientacula piſtor:* Gloſſæ ἀρτοποιὸς Piſtor, Panificus. Plin. lib. XXII. cap. IV. *Eſt & lotometra, ex cuius ſemine ſimili milio fiunt panes in Ægypto a paſtoribus aqua vel lacte ſubacto.* Emenda : *a piſtoribus.* apud eundem Plin. piſtrinæ, tabernæ piſtorum lib. XIX. cap. VIII. *Gith naſcitur piſtrinis.* Varii autem piſtores, Dulciarii, Apul. lib. X. Mil. *Piſtor dulciarius, qui panes, & mellita concinnabat edulia.* Placentarii. Gloſſæ: Πλακουντοποιὸς Placentarius, Dulciarius. Firmic. Aſtron. lib. IIX. *Facient piſtores dulciarios, conditores.* Veget. lib. I. cap. VII. Libarii, cruſtularii. Sen. epiſt. LVI. *Iam libarii varias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, & omnes propinarum inſtitores.* Scriblitarii. Afran. apud Non. Lucuns. Ex his recte capimus iocum Plauti in Capt. Sc. Advorte. ubi ait opus eſſe militibus piſtorienſibus, panicejs, placentariis, turdetanis, ficedulenſibus. Vides piſtorienſes etiam coquos complecti. nam coqui, & piſtores apud antiquos iidem, ut notat Feſtus

in Coquus. Apul. quoque Mileſ. x. coquum, & piſtorem coniunxit. & indubiè Arnob. lib. II. *Quid ; ullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchriſtarios, mulciones, lanios ?* Scribendum enim cenſeo : *coquos, panarios, cruſtarios.* Gloſſæ : ἀρτοπώλης *Panarius.* & apud Varronem de ling. Lat. IV. Panarium, ubi panes ſeruabant. Cruſtarii à cruſta, ut cruſtularii. Genera autem piſtorii operis Plin. piſtrinarum opera appellat. nam piſtrinæ, ut dixi, tabernæ piſtorum. lib. XIIX. cap. IX. *E ſiligine lautiſſimus panis, piſtrinarum opera laudatiſſima.* Ea & varii operis, & formæ, unde Martiàl. *Mille tibi dulces operum manus iſta figuras Extruit.* & Manil. lib. v. in genitura piſtoris. *Atque unũ genus in multas variare figuras.* Plinius cælaturas vocat. lib. XIX. cap. IV. *E frugibus quoque quiddam alimentum ſibi excogitaſſe luxuriam, ſuperq; piſtrinarum operibus, & calaturis viuere.* Varro IV. de ling. Lat. *Panis, quod primò figuras faciebant mulieres in panificio Panis.* Sed ipſa placentarum & dulciorum forma varia. Apul. lib. X. *Hic panes, cruſtula, lucunculos, hamos, lacertulos. & complura ſcitamenta mellita.* ita circuli apud Varronem. apud Clem. Alex. protrept. σησαμαῖ, καὶ πυραμίδες, καὶ πολύποι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα. Arnob. lib. II. *Vt ſpirulas, & betulos facerent, iſicia, caſtellamenta Lucanica, ſuminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta.* Puto corrigendum : *caſtellamenta, lucanicas, ſuminatam.* Caſtellamenta, planè ut πυραμίδες Clementi. nam non tantũ dulciaria diverſis figuris confecta, ſed & farcimina. apud Apicium lib. II. *circelli iſiciati,* & : *circelli rotundi.* Lucanicæ notæ ex Mart. & eodem Apic. At πολύποι Clementis, plane ſunt Petronii *melliti globuli* : *Mellitos verborum globulos, & omnia dicta, factaq; quaſi papauere, & ſeſamo ſparſa.* nam melle cum papavere mixto in condiendis dulciariis uſos auctor eſt Acro in Hor. de arte poët.

poët. ubi ait: *Mel cum papauere mixtum in placenta ſæpe offendere,*

&incredibili] Rom. & in incredibili.

Pag. 30. culpam iudicis] Lege: iudicii.

ex altero latere] Rom E. lateat.

Pag. 31. Si poteſt refutari] MS. reputare. Rom. reputari.

ut potero, pro viribus] τὸ ut potero, videtur ſuperfluum.

lumine diluamus] MS. in lumine. Rom: flumine.

Pag. 32. Diffinditur] Rom. Defunditur. Sententiam Minucii elegantiſſime expreſſit Oppian. ἁλιευτ, III.

—— ἴκελος ἀνδρὶ
Κείνῳ, ὅς ἐν τριόδοισι πολυτρέπτοισι κυρήσας
Ἑστῇ ἐφορμαίνων, κραδίη δέ οἱ ἄλλοτε λαιὴν,
Ἄλλοτε δεξιτερὴν ἐπιβάλλεται εἰς ὁδὸν ἐλθεῖν.
Παπταίνει δ' ἑκάτερθε, νόος δέ οἱ ἠύτε κῦμα
Εἱλεῖται, μάλα δ' ὀψὲ μιῆς ὠρέξατο βουλῆς.

Vide Zenob. & Suid. ἐν τριόδῳ εἰμί.

Pag. 33. Adeò divites] Rom. At vero diu.

aurum ſuſcipere] Rom. Suſpicere.

ingenium non dari facult.] Tatian. πρὸς ἕλληνας. πάντες οἱ βουλόμενοι φιλοσοφεῖν παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι, οὐ τὸ ὁρώμενον δοκιμάζομεν, οὐδὲ ἐκ τῆς προσιόντας ἡμῖν ἀπὸ σχήματος κρίνομεν. τὸ γὰρ τῆς γνώμης ἐρρωμένον παρὰ πᾶσιν εἶναι δυνάμενον λελογίσμεθα.

cum non diſputantis auctoritas] Cic. 1. de Nat. Deor. *Non tam auctores in diſputando, quam rationis momenta quærenda ſunt.* Theoph. initio lib. 1. ad Autol. Arnob. lib. 1.

Sermo & ratio per quæ Deum agnoſcimus.] Ambroſius lib. v. epiſt. 38. Proceſſit poſtremus creaturarum homo ſpecie gratus, mente ſublimis, ut omni eſſet creaturæ miraculo, in quo ad ſimilitudinem æterni Dei, νοῦς eſſet æternus, humana ſpecie amictus. &c.

Quid enim poteſt eſſe tam apertum] Vulgaria hæc argumenta, quibus omnes ferè, qui adverſus gentes ſcripſerunt, & alii auctores, in adſtruenda divinitate uſi ſunt, quorum verba adducere ſupervacuum exiſtimo. Auctor lib. de mundo. Auguſtin. lib. III. & lib. XV. cap. IV. de trinitate. Hieron. in Eccleſ. cap. III. Verba autem Minucii expreſſa ex illis Cic. II. de Nat. Deor. *Quid poteſt eſſe tam apertum, tamq; perſpicuum, cum cœlum ſuſpeximus, quam eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo hæc regantur.*

Quæ ſunt infra, circaq;] Pacuuius apud Var. de ling. Lat. *Hoc vide circum ſupraq;, quod complexu continet terram.* Lucret. lib. 1. *Denique iam tuere hoc circum ſupraq;, quod omnem Continet amplexu terram.*

Vide & annum] Nemeſius περὶ φύσεως ἀνθρώπου cap. XLII Theodor. orat. II. Auguſtin. de vera relig. cap. XXIIX. *Non fruſtra & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem ſyderum, candorem lucis, dierum, & noctium viciſſitudines, lunæ menſtrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim ſeminum ſpecies numerosq; gignentium, & omnia in ſuo genere,* &c.

labore] ἐκλείψει. Virgil. II. Georg. *Defectus ſolis varios, lunæq; labores.* Lunam enim laborare putabant, quoties deficiebat, ideoque clamore, & tinnitu æris ei ſuccurrebant. Seneca Hippol. *Tractam Theſſalicis carminibus rati Tinnitus dedimus, tu fueras labor.*

Iuven.

Iuven. Sat. VI. —— *Laboranti poterit ſuccurrere Luna.* Ambroſ. ſermone XXCIIX. rationem huius moris reddit auctor problematum, quæ Alexandri Aphrod. nomine circumferuntur, probl. XLV.

Quid tenebrarum] Expreſſum ex illis. Cic. II. de Nat. Deor., *Iam dies noctisq; uiciſſitudo conſeruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quieſcendi.*

metendique tempus inducant], MS. indicant.

verum etiam ſentiri, perſpici] Cic. II. de Nat. Deor. *Quæ non modo ut fierent ratione egnerunt, ſed intelligi qualia ſint, ſine ſumma ratione non poſſunt.*

Quid cum ordo temporum] Athanaſ. longa oratione hoc diduxit: Veriſſimum eſt, inquit, æſtimare Deum, qui συμφωνίαν iſtam operatur, quem licet ſubtractum oculis non cernamus, ordo tamen, & concentus τῶν ὅλων ducem, & principem fatetur.

Pag. 36. alias armatas cornibus] Cic. II. de Nat. Deorum. *Animantium, aliæ corijs tectæ, aliæ villis veſtitæ, aliæ ſpinis hirſutæ, pluma alias, alias ſquama videmus obductas, alias cornibus armatas, alias habere effugia pennarum.* Plin. Procem. lib. VII. Ambroſ. Hexam. lib. VI.

Spicatas aculeis] Gloſſæ: *Spico, acuo, abrado.* Vide Seru. ad illa Virg. I. Georg. *Ferroq; faces inſpicat, acuit.* Gratius de Venatione: *Spicant haſtilia dentes.*

Pag. 37. ſenſus velut in arce]. Cic. II. de Nat. *Senſus interpretes, ac nuncij rerum in capite tanquam in arce collocati ſunt. Oculi tanquam ſpeculatores altiſſimum locum obtinent &c.*

Quædam unicuique lineamenta deflexa] Firmic. Aſtron. lib. I cap. III. *Cum ſit unico omnium neceſsitudo ſanguine iuncta diuerſa tamen formarum deſignatione cernuntur. Nec inuenitur aliquis ita ſimilis, ut non Vultus eius ab alterius Vultu ex aliqua parte diſſentiat.*

Britannia ſole deficitur] Strabo. lib. IV. In Britannia ſereno etiam cœlo aërem caliginoſum, ὥστε δὲ ἡμέρας ὅλης ἐπὶ τρεῖς μόνον ἢ τέτταρας ὥρας τὰς περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁρᾶσθαι τὸν ἥλιον. Getulicus in epigrammatibus de Britannis apud Probum in I. Georg.

Non illic artes Verno ferit aere cornu,
Gnoſiæ nec gemini præcedunt cornua tauri,
Sicca Lycaonius reſupinat plauſtra Bootes.

maris tepore recreatur] Mari incluſus eſt tepor, qui agitatione excitatur. Cic. II. de Nat. Deor. *Maria agitata Ventis, ita tepeſcunt, ut intelligi facilè poſsit in tantis illis humoribus incluſum eſſe calorem, nec enim ille externus, & aduenticius habendus eſt tepor, ſed ex intimis maris partibus agitatione excitatus.* Hinc intelligenda illa Perſii Sat. VI. *Mihi nunc Ligus ora Intepet, hybernatq; meum mare.* Malè enim hæc Perſii cepit eius interpres Cornutus, quaſi dixiſſet, Liguriam in brumali frigore tepidum cœlum præbere. Nam Perſii mens eſt ſeceſſiſſe ſe in Liguriam, & illic hyemare, quam ſibi ait intepere tanquam infeſtatam frigore, & tempeſtatibus. Nam mare tempeſtuoſum, & vento agitatum, intepeſcere dicitur.

Ægypti ſiccitatem] Cic. II. de Natura Deor. *Ægyptum Nilus irrigat, Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates. Indus Vero non aqua ſolum agros lætificat, & mitigat, ſed etiam conſerit. magnam enim Vim ſeminum dicitur ſecum deportare.* Hæc expreſſit Minucius, ideo facile perſuaderi mihi patior

verba

verba Minucii gloſſematis inquinata. Nam illa, pro imbribus penſat, interpretantur verbũ, colit. Deinde non Indus flumen, ſed Indum flumen, ut Horat. flumẽ Rhenum. flumen Metaurum. Cæſar flumen Rhodanum. I. de bello Gall. *A lacu Lemano, quem flumen Rhodanum influit.* ita enim legendum, non, qui in flumen Rhodanum influit. Ammian. lib. XV.

Quod ſi ingreſſus] Cic. *An vero ſi domum magnam, pulchramq; videris, non poſſis adduci, ut etiamſi dominum non videas,* &c. Athanaſ. Theophil. lib. I.

Pag. 38. Quando unquam regni ſocietas] Alluſit ad illa Lucani:

Nulla fides regni ſociis, omnisq; poteſtas
Impatiens conſortis erit.

Omitto Perſas] Herodot. lib. III. Iuſtin. I. Val. Max. lib. VII. cap. III.

Pag. 39. Hic nec videri poteſt] Imitatus eſt illa Tertull. Apol. *Inviſibilis eſt, etſi videatur: incomprehenſibilis, etſi per gratiam repræſentetur: inæſtimabilis, etſi humanis ſenſibus æſtimetur. Cæterum quod videri communiter, quod comprehendi, quod æſtimari poteſt, minus eſt oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & ſenſibus, quibus invenitur. Quod vero immenſum eſt, ſoli ſibi notum* Vide Lactant. ad illa Statii Thebaid. IV. — *ſummum quem ſcire nefaſtum Illum, ſed taceo.*

dum inæſtimabilem dicimus] Prudent. hym. X.

Deus perennis res inæſtimabilis
Non cogitando, non videndo clauditur,
Excedit omnem mentis humanæ modum.

Merc. Triſmeg. Pæmand. Deus ἀχώρητος, ἀφαντασίαστος, καὶ ἀφανής, οὐδὲ ἁπτὸς, οὐδὲ λεκτὸς οὐδὲ ὁρατὸς ὀφθαλ-

μοῖς. ἀνεκλάλητος, ἄῤῥητος, σιωπῇ φανέμενος. Hierem. cap. XXXIII. Clemens Al. Strom. V. Iuſtin. Paræneſ.

Nec nomen Deo quæras] Cyprian. & MS. Dei. Iuſtin. Apol. II. ὄνομα γὰρ τῷ ἀῤῥήτῳ θεῷ οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν. Εἰ δέ τις τολμήσειεν εἶναι λέγειν, μεμηνὼς τὴν ἄσωτον μανίαν. eadem in Parænet. & lib. de monarch. Dei. Symplic. in Epict. ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπιςῆσαι χρὴ ὅτι τοῦ πάντων αἰτίου ὑπὲρ πάντα ὄντος .τὰ .ὄντα, οὐδὲν ἐστὶν οἰκεῖον ὄνομα.

Illic vocabulis opus eſt] Attalus interrogatus τί ὄνομα ἔχει ὁ θεὸς; ἀπεκρίθη, ὁ θεὸς ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἄνθρωπος. Euſeb. lib. V. in epiſt. Mart. Lugd.

Pag. 40. Audio vulgus.] Tertull, Apol. Et quod Deus dederit, omnium vox eſt. Iudicem quoq; conteſtatur illum, & Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet. eadem repetit lib. de teſtim. animæ. Vide Lactant. lib. II. cap. I. Plato Alcibiade I. Ἀλλὰ πῶς χρὴ λέγειν; ΣΩ. ὅτι ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ.

talem eſſe mortalium mentem] Hom. Odyſſ. Σ.

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Quos verſus Cic. apud. Auguſtin. de civ. Dei cap. VII. vertit. Archilochus autem ita imitatus eſt; τοῖος ἀνθρώποισι θυμὸς γλαῦκε Λεπτίνεω παῖ γίνεται θνητοῖσιν ὁκοίην Ζεὺς ἐφ' ἡμέρην ἄγῃ. Quod Plutarchus in Homero & Theo Sophiſta in Progym. notant. Vide Max. Tyr. Orat. I.

proximius verius] Forte: proximius veris. Verba Virg. Æn. VI.

Idem alio loco] Georg. IV. Vide Probum in ecl. VI. & Serv. IV. Georg.

Hæc enim vera ſunt] Rom. Hæc enim eius verba ſunt.

Quam

Quam mens, & ratio] Iuſtin. Apol. II. Clem. Protrept. Tertull. Apol. Theophil. lib. II. ad Aut. Hermes Pœmand. Ὁ δὲ νοῦς ὁ θεὸς ἀπεκύησε λόγῳ ἕτερον νοῦν δημιουργόν· ὃς θεὸς τοῦ πυρὸς, καὶ πνεύματος ὢν ἐδημιούργησε διοικητάς τινας ἑπτὰ &c. Tatianus Spiritum ineſſe ſtellis, angelis, hominibus, illum quidem unum, ſed tamen certis differentiis diſtinctum. Auctor lib. de mundo appellat δύναμιν διὰ πάντων διηκοῦσαν. Sed de his latius lib. De anima mundi.

rerum initium aquam dixit] In quo ſecutus Orpheum, cui Oceanus creator omnium. Haſce autem opiniones varias de rerum initiis, & earum moderatore Deo collegerunt ferè omnes qui adverſus gentes ſcripſerunt, ne neceſſe habeam illos toties laudare. Cic. I. de Nat Deorum: *Thales Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit eſſe initium rerum. Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret*, ubi veteres libri ſcribunt: *qui primus de naturalibus*. Vitru. lib. II. cap. II. Plutarch. de plac. Philoſ. Diog. Laërt. Salvianus I. de Providentia. Sext. Philoſ. Hypotyp. lib. III.

Anaxagoræ] Huius opinionem, ut aliorum Philoſophorum, recitat Hermias διασυρμῷ τῶν ἔξω φιλοσόφων. Niceph. in Syneſ. περὶ ἐνυπνίων. Euſeb. lib. III. cap. III. παρασκ.

Pag. 42. animalium omnium vita capiatur] Lactant. lib. I. Cap. V. *Pythagoras definiuit quod eſſet Deus: Animus per uniuerſas mundi partes omnemq́; naturam commeans atque diffuſus, ex quo omnia quæ naſcuntur, vitam capiunt.* Iiſdem verbis Saluian. I. de Provid.

imagines fundat] Cic. *Quid Democritus, qui imagines, earumq́; circuitus in Deorum numero refert, tum illam naturam, quæ imagines fundat.*

Ariſtoteles Ponticus variat, alias mundo, alias

alias menti divinæ tribuens principatum] Hæc MS. non agnoſcit, & delenda ſunt ut ſuperflua.

cæterarum rerum] Rom.Ed. delet τὸ cæterarum.

Xenophon] IV. Ἀπομνημ.

Pag. 44. terrenorumq; fabricator quem & invenire difficile] Platonis verba: τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. eadem Hermes Pæmand. Iuſtin. Parænæt. Platonem illa hauſiſſe ex Moyſis, & Ægyptiorum diſciplina ſcribit: Clem. Protrept. Apud Hebræos enim Dei nomen ἀνεκφώνητον Baſil. περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος cap. XIIX.

Pag. 45. equos ſuis hominibus] Fortaſſe: ſemihominibus.

dum reges ſuos] Scholiaſt. Lycoph. τοὺς βασιλεῖς δ' ἀνέκαθεν Δίας ἐκάλουν πάντας.

eorum memorias inſtantius retinere] MS. in ſtatuis. quomodo & Carrio correxit. Eandem verò originem ſuperſtitionis, & idolatriæ tradunt Athenag. Apol. Athanaſ. adu. gentes. Prudent. II. adu. Symm. Lactant. lib. I. cap. XV. & Fulgent. I. Mytholog. ex Diophante Hiſtorico iiſdem pene verbis. ubi ſcribendum: *Nam & Nicanor Muſicus in χρωματοποιῶν libro Muſicæ artis; quem ſcripſit, ait: Dominum* (Lactant. in III. Theb. Stat. Deum) *doloris prima compunctio finxit humani generis. Exin inueteratus error humanis pedetentim conſertus diſciplinis barathro quodam inſanæ credulitatis prolabitur.* Hæc miré corrupta ſunt apud Fulgent.

Pag. 46. Lege Stoicorum ſcripta, vel ſcripta ſapientum] MS. & Rom. Hiſtoricorum ſcripta, quam.

quamvis Stoici Phyſiologi. reliqua indubie e gloſſa irrepſerunt.

ob merita virtutis aut muneris] Lactant. lib. I. cap- IIX. *Nimirum quia reges maximi, ac potentiſſimi fuerunt, ob merita ſuarum virtutum aut munerum, cum cari fuiſſent iis, quibus imperitauerant, in memoriam ſunt conſecrati.* Athanaſ. adu. gentes: ἐς ἐκεῖνο δὲ τάχα προπήσονται, καὶ μεγαφρονήσουσιν ἐπὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν εὑρεθεῖσι τῷ βίῳ χρησίμοις λέγοντες διὰ τοῦτ᾽ αὐτοὺς, καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὅτι τοῖς ἀνθρώποις χρήσιμοι γεγόνασι. Ζεὺς μὲν γὰρ λέγεται πλαστικὴν τέχνην ἐσχηκέναι. Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικὴν, καὶ Ἥρα στολισμόν. Euſeb. lib. I. cap. VI. Theodoret. ſerm. III.

Euhemerus exequitur] Cic. I. de Nat. Deor. Sext. Empir. lib. IIX. Plutarh. I. de Plac. Philoſ. Theodor. Serm. II. Euſeb. lib. II. & X. Præpar. Euang. Lact. lib. I. cap. XI. Auguſtin. de Civ. Dei libro VI. cap. VII. & alii.

Phariæ Iſidis] Apud Tertull. Apol. Pharia Iſis. non, farrea.

Pro Diis aſſumtos in Deos loquitur] Rom. prodigiis. Illa, pro diis, inducenda ſunt.

Qui errando inventis novis frugibus] Rom. delet vocem frugibus. Plin. lib. XXV. *Singula quædam inuenta Deorum numero addidere.* Euſeb. I. cap. VI. præp. Euang.

Perſeus Philoſophatur] Cic. I. de Nat. Deorum. *Perſeus eos dicit eſſe habitos Deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum eſſet inuenta, ipſaſq; res utiles Deorum vocabulis nuncupatas;*

iiſdem nominibus] Vide Varr. IV. de ling. Latin.

inſigni volumine ad matrem] Athenag. Apolog.

polog. Epiſtolam appellat. quem vide, & Auguſtin. de Ciu. Dei, lib. IIX. cap. V. lib. XII. cap. X.

& diſpicis Iſidis] Diſpex ὀξυδερκέστης. Rom. Ed. & MS. Diſpice Iſidis ad hirundinem. Iſis mutata in hirundinem. Plutarch. περὶ ἴσιδος: αὐτὴν (ἴσιδα) γενομένην χελιδόνα τῇ κίονι περιπέτεσθαι καὶ θρηνεῖν.

Siſtrum] Apul. XI. Mil. deſcribit: *Æreum crepitaculum, cuius per anguſtam laminam in modum balthei recuruatam traiectæ mediæ paucæ virgulæ criſpante brachio tergeminos ictus reddebant argutum ſonorem.* Vide Lactant. ad illa Statii 1. Theb. *Et aeria ſoni ingentia flumina Nili.* Plutarch. de Iſide.

inanem tui Serapidis] Multis hæc refert Plutarch. Typhonem noctu incidiſſe in arcam, in qua conditum cadauer Oſiridis, quod diſſectum diſperſit, Iſidem fruſta conquiſiuiſſe, multáque oſtendi Oſiridis ſepulchra, & quæ apud illum ſequuntur. ex quibus facile intelligitur, cur inanem Serapidis tumulum dicat.

Pag. 47. Iſis perditum filium] Lactant. lib. I. cap. XXI. *Iſidis ſacra ſunt, quatenus filium vel perdiderit, uel inuenerit. Nam ſacerdotes eius ſua pectora tundunt, lamentantur. Deinde puer producitur quaſi inuentus, & in lætitiam luctus mutatur.* Athanaſ. adu. gentes.

cædunt pectora] Lamprid. Commodo. *Iſiacos pinceis uſque ad perniciem pectus tundere cogebat.* Athenag. Apol. Αἰγύπτιοι τύπτονται ἐν τοῖς ἱεροῖς τὰ στήθη κατὰ τὰς πανηγύρεις ὡς ἐπὶ τετελευτηκόσι, καὶ θύουσιν ὡς θεοῖς.

Cynocephalus] Qui & Anubis. Mercurius, ut Plutarch. de Iſide. Is cultus Ægyptiis canina facie. Apul. *Attollens canis ceruices arduas Anubis, læua caduceum gerens.*

Ceres

Ceres facibus accenſis] Nota fabula ex Seru. in Virg. I. Georg. quam etiam multis narrat Tzetzes, aliique interpretes Heſiodi. Claudian. de raptu Proſerp.—*faces extollit Eleuſis, angues Triptolemi ſtrident, & ſquammea curuis Colla leuant attrita iugis.* Hinc Apul. lib. XI. in deſcript. Cereris: *dextra lauaq; ſulcis inſurgentium viperarum cohibita.*

Liberam] Gloſſæ: *Libera* Σεμέλη.

Hæc ſunt Eleuſinia] Clem. Protrept. Δηὼ δὲ καὶ κόρη δρᾶμα ἤδη ἐγενέσθην μυστικόν. καὶ τὴν πλάνην, καὶ τὴν ἁρπαγὴν, καὶ τὸ πένθος αὐταῖν Ἐλευσὶς δᾳδουχεῖ. Euſeb. lib. II. cap. III. præpar. Zenob. ἀγέλαστος πέτρα.

nutrix capella] Amalthæa. Ouid. V. Faſtor. Diodor. Palæphat. Fabulam exactè narrat Hygin. fab. CXXXIX. ubi pro Adamanthæa Amalthæa ſcribendum cenſeo. & deinde: *qui Græce Curetes ſunt appellati, aliis Corybantes dicuntur. his autem Lares appellantur.* Apollod. lib. 1. Lapidem vero, quem faſciis inuolutum devoraſſe Saturnum fingunt βαίτυλος Græcis, abaddir apud Priſcian. lib. VII.

tinnitus eliditur] MS. illiditur. Lucret. de Curet. *pulſarent æribus æra.* & Prudent. II. adu. Symm. de iiſdem: *tinnitus æneus*, malim tamen legi: *tinnitus editur.*

De Cybele] Vulgata fabula, quam tamen variè referunt. Ouid. IV. Metam. Catull. de Berecinth. Seru. IX. Æn. Arnob. lib. V. Tatian. Auguſtin. & Mythologi.

Dindymena] Strabo lib. X. Μητέρα καλοῦντες θεῶν ἀπὸ τῶν τόπων Ἰδαίαν, καὶ Δινδυμήνην, καὶ Πεσσινουντίδα.

Pag. 48. corporis ſui ſupplicio] Lucian. de Dea Syr. Scholiaſt. Hephæſt. Catull. de Berecint. Prudent. Hym. X. περὶ στφ.

Aſt hic metenda dedicat genitalia
Numen reciſo mitigans ab inguine,
Offert pudendum ſemiuir donum Deo.

Vulcanus claudus] Eiectus ſcilicet in Lembum inſulam, quo caſu crus fregit. Clem. Protrept. Hom. Iliad. A. Inde χωλαίπους poëtis. Nicand. Theriac.

Deus] Videtur abundare.

Apollo lævis] Arnob. lib. VI. *Æſculapium ex Apolline procreatum patre laui, & glabro, ita barbatum filiumfingi, ut in ancipiti relinquatur, uter illorum paterſit, uterfilius.* Chryſoſt. de Babyla Mart. Cur vero Apollo imberbis Fulgent. & alii Mythologi docent. Vide Lactant. ad I. Theb. ubi de Apoll. Thymbræo.

Minerva cæſiis] Cic. I. de Nat. Deorum. *cæſios oculos Mineruæ, cæruleos Neptuni.* Athenag. Apol.

Pan ungulatis] Philargyr. in Virg. *Pan per cornu ſolem ſignificat, & lunam, per pellem maculoſam, cæli ſydera, per ungulas caprinas, ſoliditatem terræ.*

Diana altè ſuccincta] Prudent. περὶ στφ.

Tum quod Dianam molle ſuccinctam vident,
Venantis arcum pertimeſcunt virginis.

Arnob. lib. VII. illa eſt quæ ἀγροτέρα. Euſtat. Iliad. ε.

Epheſia mammis multis, & uberibus extructa] Ita Rom. Ed. quam lectionem defendit locus D. Hieron. in Procem. epiſt. Pauli ad Epheſ. *Dianam colentes non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atque ſuccincta eſt, ſed illam multimammiam, quam*

Græci

Graci πολύμαστον Vocant, ut ſcilicet ex ipſa quoque effigie mentiretur, omnium eam beſtiarum, & viuentium eſſe nutricem. Quanquam Hieron. corrupto Minucii exemplari uſum aſſerat eruditiſſimus vir P. Faber. lib. III. Semeſt. & multis ſcriptorum locis oſtendat nullam Dianam multimammiam, & Epheſiam virginem cultam; denique in Minucio legendum cenſet: *Diana interim alte ſuccincta Venatrix Epheſia, & mammis multis Ceres extructa.* Sed cum Cererem mammoſam Lucret. & Arnob. tradant, & Macrobius continuatis uberibus Iſidis deæ corpus denſari, Cereris vero, & Iſidis & Dianæ numina diſcretis nominibus poteſtatis parilitate communicare notiſſimum ſit, non video cur D. Hieronymi locus omnino reiici debeat. Nam quod Caper Grammat. argutatur mammas proprie hominum, ubera pecudis, ſcimus uſu non obſervari. Quamquam illuſtriſs. Scaliger, miraculum ſæculi, & amor bonorum ad me ſcripſerit legendum ſibi videri *& tuberibus.* atque hoc plane numiſmata oſtendere, in quibus non ſolum mammæ, ſed & tubera expreſſa ſunt. Adde Apul. lib. XI. Mileſ. *Phœbi ſororem, partu fœtarum* (ita enim legendum non, ferarum) *medelis lenientibus recreato populos educare, præclarisq; delubris Epheſi Venerari.* Ex quibus omnino Dianam Epheſiam πολυμαστὸν colligimus, mammas ſcilicet populis educandis & nutriendis, qua ratione eaſdem Cereri adfingunt. Et ſane Diana virgo, invocata tamen parturientibus, & Horat. Carm. Sæc. Ilithya & genitalis, quod tueatur matres parturientes, & in educandis fœtibus iuvet; unde & ἄμνιας cognominata, à membrana, cui fœtus involvitur, quod Empedocles ἄμνιον vocat; ut ſcribit Ruffus Epheſius de partibus hominis, cap. XXXVII. Denique neſcio, quam prono errato Ceres in verubus mutari potuit, ita enim hic locus vulgo conceptus eſt: *Diana alte ſuccincta*

Venatrix, & Epheſia mammis multis, & Verubus extructa. Totum locum ita reſtituendum cenſeo: *Diana alte ſuccincta Venatrix, Verubus extructa* (ſive, inſtructa) *& Epheſia mammis multis, & Triuia trinis capitibus, & multis manibus horrifica.* Diana venatrix, inſtructa telis & venabulis. Seru. ad illa Virgil. VII. Æn. *Et teriti pugnant mucrone, Veruq; Sabello.*

Trivia trinis capitibus, & multis manibus horrifica] Seru. ad illa Virg. Æneid. IV. *Tergeminamq; Hecaten, tria Virginis ora Dianæ.* Inde τρίμορφος, τρισοκέφαλος, τριπρόσωπος. Vide Mythologos. Hecaten, Proſerpinam, Dianam, idem numen Macrob. Seruius & alii docent. Apul. lib. XI. *Siue tu Ceres, ſeu Phœbi ſoror, ſeu nocturnis ululatibus horrenda Proſerpina triformi facie laruales impetus comprimens.* Paulo poſt. *Cuius numen unicum multiformi ſpecie nomine multiiugo orbis Veneratur. Attici Mineruam, Eleuſinii Cererem, alii Hecaten.* Hecaten Magiam curaſſe, & magis invocatam miris quibuſdam ſacris auctor Euſeb. lib. III. præp. Euang. ubi ex Porphyr. Hecates oracula recitat, quibus illa ſacrificia præſcribit. eadem oracula apud Niceph. in Syneſ. περὶ ἐνυπνίων, qui Ἑκατικὴν σφαῖραν miris characteribus, & figuris inſignem deſcribit. Diana ergo ſive Hecate, maga, & magiæ præſes Tatian. πρὸς Ἑλλ. μάγος ἐστὶν ἄρτεμις, Porphyr. apud Theodoret. Serm. III. τούτων σύμβολον ὁ τρικέφαλος κύων. τουτέστιν ὁ ἐν τοῖς τρισὶ στοιχείοις πονηρὸς δαίμων. οὓς κατεπαύει ὁ Πλούτων ἔχων ὑποχείρια. ἄρχει δὲ αὐτῶν, καὶ ἡ ἑκάτη, ὡς συνέχουσα κατὰ τὸ τρίστοιχον. Ex his liquet, cur Triuia multis manibus horrifica, quod Dæmones compeſcat, & in tribus elementis contineat. Illis enim Magia dominatur. Ita cui trina capita, & multiformis ſpecies, apte etiã plures manus aſſignantur.

Modo barbatus] Cic. III. de Nat. Deor. Imberbis. Anxurus. Seru. Æneid. 11X.

Cum

cum Hammon dicitur habet cornua] Athanaſius: Παρὰ λίβυσι κεροκέφαλος Ἄμμων. Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψ. οὕτω δὴ καὶ οἱ ἕλληνες τοῦ μὲν τοῦ Διὸς ἄγαλμα κριοῦ προσῆψαν κέρατα. Lucan. lib. III. *Corniger Ammon*. Plin. lib. XXXVII. cap. X. Arnob. lib. VI.

cum Capitolinus, tum gerit fulmina] In Nummis Auguſti: *Ioui Capitolino tonanti*. Dio lib. LIV. Sueton. Aug. cap. XXIX.

cum latiaris cruore perfunditur] Formas & habitus deorum irridet, quomodo ergo ad alia eorum monſtra & cultum? Tatian. πρὸς Ἑλλ. παρὰ ῥωμαίοις τὸν λατιάριον δία λύθροις ἀνθρώπων, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἀνδροκτασιῶν αἵμασι τερπόμενον.

Cum Feretrius non auditur] Hæc periti antiquitatum facilè explicabunt; mihi quidem obſcura & ſuſpecta; niſi fortaſſe legendum: cum Feretrius nō aditur. Scribit enim Feſtus intra annos paulò minus DXXX. tantum trina opima ſpolia Iovi Feretrio ſuſpenſa. Vide Feſtum opima Spolia. Propert. lib. IV. Eleg. XI. Nihil tamen adſirmo.

Pag. 49. Erigone] Higenus Fab. CXXX. & Poët. Aſtronom. Theon in Arat. & alii.

ipſis ſtudiis] Tertull. Apolog.

permirum quantum] MS. plurimum quantum.

laudatum & coronatum] Heraclides Ponticus, de Alleg. Homeri. Max. Tyrius Orat. VII.

Quam in ſermone] MS. quam ſermone.

paria compoſuit] rectè, non prælia. Petron. Seneca. Hom. Iliad. E. & ν. Iuſtin. de monarch. Dei. Theoph. Athanaſ. & alii omnes hiſce argumentis ex Hom. adverſus Ethnicos utuntur.

Pag. 50. & ceſto Veneris] Rom. thoro. Clem. Protrept.

accipit] Cypr. accepit.

Illic Iovis fulmen] Rom. illic Vulcanus. Sed apud Homerum Achillis arma, non Æneæ à Vulcano fabricata. Virgilius vero de Æneæ armis Æneid. IIX.

His atque huiuſmodi figmentis] Similia hiſce Prudent. lib I. adu. Symm.

Pag. 51. Nepos] Auſon. Epiſt. XVI. *Apologos Titiani & Nepotis Chronica, quaſi alios Apologos (nam & iſta inſtar fabularum) ad nobilitatem, tuam miſi.*

Caſſius, Thallus, ac Diodorus] Tertull. Apol. *Saturnum, neque Diodorus Græcus, aut Thallus, neque Caſsius Seuerus, aut Cornelius Nepos aliud quam hominem prouulgarunt.* Lactant. lib. I. cap. XIII. & cap. ult. Thalli meminit etiam Iuſtinus Martyr. Paræner.

acceſſerat, etiam ſuſceptus hoſpitio] MS. acceſſit, & Iani ſuſceptus. Rom. & à Iano. Tertull. Apol. Saturnus in Italia conſedit, exceptus à Iano. Lactant. Macrob. Seru. in IIX. Æneid. & paſſim alii.

nummos ſignare] Signare nummos χαράττειν τὸ νόμισμα, Tertul. imagine ſignare, figuram cælaturæ, ut Feſtus, imprimere. χάραγμα Plin. notam appellat, Prud. ænygma. erant enim ænygmata, & notæ variarũ rerũ, περὶ στεφ. Hym. II. *Is tantum non habet Argenteorũ ænygmatum.* Vbi ænygma, pro ipſo nummo. eod. Hym. *En Cæſar agnoſcit ſuum Nomiſma nummis inditum.* Fortaſſe rectius: *Ænygma nummis inditum.* ſed νόμισμα, & χάραγμα & nummum notat. Apud D. Matth. cap. XXII. εἰκόνα veteres interpretantur charagma. & παραχάραγμα, monetam adulterinã. Paracharactæ, rei falſæ monetæ, l. 8. C. Theod. de falſa mon. Suid. παραχάρακτας, περικόπτοντας. Circumcidere enim nummos ſolebant; unde in lib. Baſilicωn παραψαλισμοὶ ψαλιδίου τῦ

τῦτο

τοῦτο καλοῦσι τὸ ὄργανον ᾧ ζυγῶσι τις ἐργάζεται. Procop. III. de bello Goth. In libello de re militari, qui adjici ſolet Noticiæ utriuſque imperii. *Commoda auctoritatis varia priſcorum moneta.* Commodæ monetæ, integro margine, ſiue ut Procop. eodem loco. κύκλῳ οὐκ ἀποτεμνομένῳ. Apud Plautum commodũ talentum ἱκνούμενον, commodæ minæ, μναῖ ἱκνούμεναι. At commodum talentum magnum, talentum ὑπερφέρεθμον.

cœlo miſſos] Tibull.

Tunc veniam ſubitò, nec quiſquam nunciet ante,
Sed videar cœlò miſſus adeſſe tibi.

ignotos terræ filios] Eadem Tertull. Apolog. Lactant. lib. I. Auctor lib. de orig. gentis Rom. *Primus in Italiam creditur veniſſe Saturnus. tanta autem antiquorum hominum ſimplicitas, ut aduenas, quod eorum originem ignorabant, cœlo, & terra editos non ſolum ipſi crederent. ſed poſteris affirmarent.* Omnia enim è cœlo, & mari orta credebant, ita ignotorum origo ad cœlum, aut mare relata, ut Cœli, aut Neptuni filii crederentur. Seru. in Virg. Scholiaſt. Apollonii, monſtroſos terræ filios, truculentos Neptuni habitos ſcribit. Scholiaſt. Ariſtop. τοὺς γηγενεῖς appellatos putat διὰ τὸ ὠχροὺς, καὶ νεκρώδεις εἶναι. ἢ ἀσεβεῖς, καὶ θεομάχους διὰ τοὺς γίγαντας. Ex quibus diſcimus, quid Iuvenalis Sat. VI. fraterculo Gigantis notet. Næu. apud Priſc. Titanes filii terræ. Orpheus in Hym. πιῆνες γαίας τε καὶ οὐρανοῦ ἄγλαα τέκνα. Sanè Perſio, & Cic. terræ filii obſcuris & ignotis parentibus orti. Ion. apud Eurip. Γῆς δ᾽ ἐκπέφυκα μητρός; Platoni vero Timæo Athenienſes γηγενεῖς, αὐτόχθονες.

antrum Iovis, & ſepulchrum] Tertull. Apol. Athenag. Apol. Theophil. lib I. & II. Euſeb. lib. III. cap. III. Clem. Protrept. Lucian. περὶ θυσιῶν. Arnob. lib. IV. Lactant. lib. I. cap. XI.

post mortem Deos fingitis] Vide Æneam Gazæum. Theoph. Athanaſ. adu. gentes: Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἄρξαντας βασιλέας, ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλωνται, καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θεοῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεοὺς γράφουσιν.

Pag. 52. peierante Proculo] Plutarh. in Rom. Liu. lib. I. cap. XV. Solenne autem in ἀποθέωσι Imperatorum, ut aliquis iuramento aſſereret ſe effigiem Imperatoris in cœlum aſcendentem vidiſſe. Iuſtin. Apol. II. καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ἡμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες, καὶ ὀμνύντα τινὰ προσάγετε ἑωρακέναι ἐκ τοῦ πυρὸς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα καίσαρα; Vide Sen. init. de morte Claudii.

Iuba] Tertull. Apol.

niſi forte iam Iupiter] Simili argumento uſi Tatianus, Theophilus, Seneca apud Lactant. lib. I. cap. XVI.

Pag. 53. temere ſe materiei ab artifice, ut deum faceret, illuſum] MS. timere ſe materiem.

runcinatur] Tertull. Apol. *In Deos veſtros per omnia membra incumbunt, aſcia, & runcina, & ſcobina.* Inde ξόανα Clem. qui rationem, & originem conſecrandi ligna, & lapides fusè exequitur.

de immundo vaſculo] Tertull. *De ſimulacris nihil aliud deprehendo, quam materias eſſe vaſculorum, &c.* Prudent. *Deos quos trulla, peluis, cantharus, ſartagines, Fracta & liquata contulerunt vaſcula.*

Ægyptio regi] Amaſidi. Athenag. Apol. Herod. Euterpe.

& ab imperito homine] MS. impurato. quam lectionem confirmat Athanaſ. adu. gentes. Prudent. *Fleuit impuratus occiſum.*

Pag.54. cum homo ille voluit] Plutarch. περὶ δεισιδαιμ. εἶτα χαλκοτύποις μὲν πείθονται, ἀνθρωπόμορφα τῶν θεῶν τὰ σώματα, &c. Theophil. lib. II.

hirundines] Clemens Protrept. αἱ δὲ χελιδόνες, καὶ τῶν ὀρνέων τὰ πλεῖστα, κατεξαιροῦσιν αὐτῶν τῶν ἀγαλμάτων εἰσπετόμεναι, οὐδὲν φροντίσαντα οὔτε ὀλυμπίου Διὸς, οὔτε Ἐπιδαυρίου Ἀσκληπιοῦ. Arnob. lib. VI.

noruntinculcant] Scribe: rodunt, inſultant.

Araneæ vero] Eadem apud Arnob lib. VI.

Nudi cruda hyeme] De Lupercis, & Lupercalibus, quibus nudi diſcurrebant Liu. lib. I. Plutarch. Rom. Quæſt. Val. lib. VII. Varro. Feſtus,

alii incedunt pileati] Salii. Dionyſ. Halic. lib. II. Polyb. Legat. X.

ſcuta vetera] Ancylia. Plut. Numa. Liu. lib. I. Iuven. Sat. II. Procopius in Eſai. XLIV. ancylia vocat ἀγάλματα διοπετῆ.

pelles cædunt] Fortaſſe hæc loco ſuo mota, & ſubnectenda iis: Nudi cruda hyeme diſcurrunt. eſt enim Lupercorum. Feſtus, Crepos. Dionyſ. Hal. lib. I. Prudent. Hym. X. περὶ στεφ.

mendicantes vicatim] Clem. Protrept. Tertull. Apolog. Apul. Mileſ. IX. Suid. in ἀγείρει.

Quædam viro non licet] Veſtæ, Bonæ deæ, Cereris. Vide Lactant. lib. III. cap. XIX. Diony. Hal. lib. I.

nonnulla abſque fœminis ſacra] Herculis ſacris mulieres intereſſe non licebat; eius ritus ratio & origo apud Macrob. lib. I. Sat. cap. XII. Propert. lib. IV. Eleg. IX. de ſacris Sylvani idem obſervo apud Cat. de Re ruſt. cap. LXXXIII.

etiam ſervo] Val. Max. lib. I. cap. I. Liu. lib. IX.

alia ſacra coronat univira] Tertull. Exhortat. ad Caſtit. cap. XIII. & lib. de Monogamia cap. XVII. Hieronymus epiſt. LXXVII. Feſtus in Pudicitiæ ſignum.

Quæ plura poſſit adulteria] Hoc Strabo lib. XII. de Armeniis. & Herodot. lib. I. de Lydiis.

vulneribus ſupplicat] Athenag. Apol. οἱ δὲ ἐγκόπτουσιν, ἢ ἐντέμνουσιν οἱ περὶ τὴν Ἄρτεμιν. ἑαυτοὺς γὰρ ταῖς μαχαίραις, καὶ τοῖς ἀστραγάλοις αἰκιζομένους αὐτοὺς λέγειν. III. Reg. cap. XIIX. κατετέμνοντο κατὰ τὸν ἐθισμὸν αὐτῶν ἐν μαχαίραις, καὶ σειρομάσταις, ἕως ἐκχύσεως αἵματος. Athenag. interpretatur Apul. Mileſ. VIII. *Arrepto flagro, quod ſemiuiris proprium geſtamen contortis ſeniis lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium teſſellatum, indidem ſeſe commulcat ictibus.* Lucian. περὶ ὄνου. & Plutarch. adu. Colot. extremo ἀστραγαλωτὴν μάστιγα vocant, quod vertit Apul. flagrum talis ovium teſſellatum. Ex quibus apertum, quid Athenag. ἀστραγάλοις αἰκιζομένους.

defenſio communis furoris] Auguſtin. de civit. Dei lib. VI. *Inſania patrocinium eſt inſanientium turba.*

Pag. 56. id eſt cum ſoceris] Dele Gloſſema.

Pag. 57. & poſtremis ducibus] Lege: Poſtumis.

manubiis] *C. Marius Pr. Tr. Pl. Q. Augur de manubiis Cimbricis, & Teutonicis adem Honori, & Virtuti.* Suet. Aug. cap. XXX. Tib. cap. XX.

Toties ergo Rom. impiatum] Tertull. Apol. *Tot igitur ſacrilegia Romanorum, quot tropaa: tot de Diis, quot de gentibus triumphi: tot manubia, quot manent ſimulacra captiuorum Deorum.* Impiatum, ut Tert. adu. Gnoſt. Victoriatum, & iniuriatum.

Cloacina] Lactant. lib. I. cap. xx. & alii.

Pag. 58. Febris] Clem. Protrept. Ῥωμαῖοι Πυρετῷ καὶ Φόβῳ θύουσιν. Sen. de morte Claudii. Arrian. Diſſ. Epict. lib. I. cap. xix.

Quam inter aras] Tertul. Apol. *In templis adulteria componi, inter aras lenocinia tractari, in ipſis plerunque adituorum, & ſacerdotum tabernaculis.*

conducuntur ſtupra] Rom. condicuntur.

Pag. 59. Aſſyrii, Medi] Similia Tertull. Apol.

reſpublica ſumma] Rom. res ſumma. Accius: *Quibus rem ſummam, & patriam noſtram.* Plin. Fortaſſe: reipublicæ ſumma.

ſoliſtimum tripudium] Feſtus in Soliſtimum & Sonivium.

reipublicæ parte] MS. populi Romani parte.

renitentibus] Cypr. retinentibus.

verſus facere deſiſſet] Plutarh. de defectu oracul. Theodoret. ſerm. x. Prudent. Apoth.

Pag. 60. φιλιππίζειν] Cic. II. de Diuinat.

Spiritus ſunt inſinceri] Tertull. Apol. Lactant. lib. II. cap. XV. Euſeb. lib. IV. & VII. Præp. Eu. Auguſtin. paſſim.

Pag. 61. Socrates novit] Tertull. Apolog. Clem. I. Strom.

aſſidentis ſibi Dæmonis] παρέδρου. Tertull. de Anima cap. XXIIX. Iuſtinus Apol. καὶ οἱ λεγόμενοι τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι. Epiphan. Hær. XXVII.

vel petebat] MS. appetebat.

Magi quoque] Tertull. Apolog. Lactant. lib. II. cap. XV. XVII.

Quicquid miraculi] MS. miraculis.

Hoſtanes] Ita Tertull. Apol. de Pallio. Tatian. Plut. de defectu orac. Apul. Apol. Lactant. in I. Thebaid. & ſi qui Hoſtanis meminerunt. Quare non video, cur Soſthenes dicendus ſit.

miniſtros, & nuncios Dei] Apul. de Dæmon. Socrat. *Medias poteſtates, per quas deſideria noſtra, & merita ad Deos cõmeant*. Plut. de defectu oracul. internuncios Deorũ, & hominũ. Hierocles Alexand. de providentia. Plutarch. de Iſide. Hierocles in Carm. Pythag.

nonne & angelos] Tertull. *Angelos etiam Plato non negauit*. At Plato non narrat angelos, ſed illorum naturam & munia ut angelorum deſcribit.

ſub ſtatuis deliteſcunt] Daniel cap. XIII. Athanas. adu. Gentes.

conſecrati] Cypr. conſecratis.

dum inſpirantur vatibus] Apul. de Deo Socrat. *Curant ſingula, vel ſomniis confirmandis, vel extis fiſsiculandis, vel oſcinibus erudiendis, vel vatibus inſpirandis, vel fulminibus iaculandis, ceteriſq; adeo per quæ futura dinoſcimus*.

vitam turbant omnes inquietant] Cyprian. ſomnos. Tertul. *Itaque & corporibus valetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos, animæ vero repentinos, & extraordinarios per vim exceſſus*. & quæ apud Tertull. longa oratione ſequuntur, quæ Minucius imitatus eſt. Tatianus Dæmonum σύμπηξιν πνευματικὴν ait, & eadem quæ Minucius ſubtilius pertractat. Vide Plutarch. de defectu Oracul.

irrepentes corporibus] Niceph. Greg. in Syneſ. περὶ ἐνυπ. Plato in Phæd. Lactant. lib. II. cap. XV.

morbos fingunt, membra diſtorquent] Eadem Tertull. & Tatian. & Auguſt. de vita beata. Hi autem ſunt ἐνεργούμενοι Ambroſ. Serm. XXV.

Pag. 63. ut nidore altarium] Tertull. *Vt ſibi pabula*

pabula nidoris, & ſanguinis procuret imaginibus oblata. Porphyr. apud Theodoret. Serm. III. ὅπως οἱ χαίροντες λοιβῇ τε κνίσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ συμμαχικὸν, καὶ πνευματικὸν πιαίνεται. Nidor, κνίσσα Iuſtin. Theodoret. quam vocem retinuit Arnobius lib. VI. *Nidorem conſectatur, & fumos, paſciturq; de cnißis, quas euomunt ardentia viſcera.* Heſych. Auctor. Etymol.

remiſſis; quæ conſtrinxerat] Abdias Babyl. lib. IIX *Facit eis dolores, damna, pericula, & dat reſponſa, ut ſacrificent ſibi, & cum immiſſa remouet, tanquam ab eo ſanentur, omnes exiſtimant.*

meritis verborum] MS. Tormentis verborum. Cypr. ad Demetr. *Quando a nobis dæmones adiurantur & torquentur ſpiritualibus flagris, & verborum tormentis de obſeßis corporibus eijciuntur.* eadem ferè repetit Epiſt. ad Donat. Prudent. Apoth. *Torquetur Apollo Nomine percuſſus Chriſti, nec fulmina verbi Ferre poteſt, agitant miſerum tot verbera linguæ.* Ibid. *Eiulat & noſtros, ſuſpirat Iuppiter ignes.* Ignes appellat, quæ Minucius tormenta. Nam ignis notiſſimũ tormentũ.

victi dolore, quod ſunt eloquuntur] Cypr. ad Demet *Vel ſic confundi in tuis erroribus poteris, cum audieris deos tuos quid ſint interrogatione noſtra ſtatim prodere.* eadem Theophilus lib. II. ad Autol.

adiurati enim per Deum verum] Lactant. lib. IV. cap. XXVII. Huic muneri præfecti Exorciſtæ. l. 6. C. de Epiſc. & cler. l. 121. C. Theodoſ de decur. Auguſtin. lib. 1. de ſymbolo; cuius verba Gratian. 3. part. 4. diſtinct. c. poſtquam ſe. & Iſidor. lib. VI. orig. cap. ult. referunt. Dicuntur & Ephorciſtæ Epit. Can. tit. 5. Sect. 2. tit. 9. Sect. 1.

Pag. 64. Chriſtianos fugitant] De Chriſtianis exorciſtis capienda hæc Firmici Aſtton. II. *Erunt dæmonibus terribiles, quorum aduentum praui dæmones fugiant, & qui ſic laborantes homines non vi verborum ſed ſola ſui oſtenſione liberent.* Qua-

Quantum autem vitium ſit] MS. Quam autem iniquum.

Pag. 65. defendendos & tuendos ſuſcipiebamus] Suſcepti. clientes. Seru. ad illa V I. Æneid. *& fraus innexa clienti. Vult intelligi preuaricatores, qui patroni ſunt clientum, quos nunc ſuſceptos vocamus.* Iul. Severian. Reth. *Solitudinem ſuſcepti, vel cætera eius infortunia memoramus.* Auguſtin. epiſt. 59. Ambroſ. ſerm. 93.

urgemus] MS torqueremus.

exercentes perverſam quæſtionem] Nam quæſtio adhibetur, ut occulta crimina eruantur, non ut confeſſa negentur. Vlp. l. 1. D. de quæſt. Tertull. ad Scapulam. *Quid amplius tibi mandatur, quam nocentes confeſſos damnare, negantes ad tormenta reuocare. Videtis ergo quomodo ipſi contra mandata faciatis, ut confeſſos negare cogatis.* Idem Apol. Cypr. ad Demetr. Arnob. lib. VII.

arguendi magis] MS. & Rom. urgendi.

Pag. 66. cum ueſtra Hippona] MS. Epona. Ita Apul Mileſ. III. Iuvenal. Sat. IIX. Et in V. inſcript. *Deæ Eponæ Manlius Reſtio.*

de capro etiam, & homine] Porphyr. περὶ ἀπ. ἐμψ. Τὸν δὲ Πᾶνα ἐξ ἀνθρώπου, καὶ αἰγὸς συνέθησαν. Athanaſ. Gentes ἐπιμύξαντες λογικὰ ἀλόγοις, καὶ ἀνόμοια τῇ φύσει ἐγείραντες. Deos elegiſſe. unde Ægyptiis Κυνοκέφαλοι, καὶ ὀφιοκέφαλοι. Ægyptii feles, ſerpentes, aliaque monſtra colunt. Clem. Protrept. Iuſtin. Athenag. Lactant. & alii. Seru. in III. Æneid. laudat librum Labeonis de Diis animalibus, in quo indubiè de ſacris Ægyptiis agebat. Theophil. ad Aut. Apollonidem Ὀραπίονα ſcripſiſſe περὶ τῶν κατ᾽ Αἴγυπτον δαιμόνων.

Quorum

Quorum aliquem Deum ſi quis occiderit] Cic. Tuſc. V. Tertull. Apol. *Ægyptiis permiſſa eſt tã vana ſuperſtitionis poteſtas auibus, & beſtiis conſecrandis, & pice damnandis, qui aliquem huiuſmodi Deum occiderint.* Euſebius lib. II. Præpar.

Quam ceparum acrimonias] Iuvenal. Sat. XV. Sextus Philoſoph. Hypolyp. lib. III.

ſtrepitus per pudenda corporis expreſſos] Rom. crepitus. Petron. tamen ſtrepitum obſcœnum dicit. Alex. Aphrodiſ. lib. I. probl. CLXIV. ἀποπορδή. Ridicula autem hæc ſuperſtitio nota ex verbis Catonis apud Feſtum Prohibere comitia.

Pag. 67. Medios viros lamb.] Scholiaſt. Iuvenal. Sat. II. *Inguina lambentis & propatientis.* Forte: ore patientis.

homines malæ linguæ] Fellatores. Martial. lib. III. Epigr. LXXIX.

De nullo quereris, nulli maledicis Apici:
Rumor ait linguæ, te tamen eſſe malæ.

nec cogi ſervitus durior] Reſpexit ad reſcriptum D. Antonini Pii L. 2. D. de his, qui ſui, vel al. & Inſt. eod.

Pag. 68. Ægyptii ſane hominem] Porphyr. apud Theodor. *Αἰγυπτίους ἄνθρωπον σέβειν ἐν Ἀναβι κώμῃ, καὶ τούτῳ θύειν ἐπὶ τὸν βωμόν.*

ad imagines ſupplicant] Notum ex Plinii epiſt. ad Traian. imaginibus Imperatorum ſupplicaſſe thure, ac vino. Hoc qui detrectaſſent, maieſtatis rei. Suet. Aug. Vnde & Chriſtiani rei maieſtatis. Tertull. Apol. & lib. ad Scapulam.

& eſt eis tutius per Iovis Genium] Vulgare eſt iuraſſe per genium Imperatoris. Apul. IX. Mileſ. Iuſtin. Apol. II. Tertull. ad Scap. Apol. *Citius apud vos per omnes Deos, quam per genium Cæſaris iuratur.*

Nam

Nam peierantes per geniũ Principis fuſtibus caſtigati, l.14.§.5. de iureiur.quia, ut Alexander Imp.reſcribit, Iuriſiurandi contemtã religionem Deum ultorem habere, maieſtatis vero crimen inferri non placere,ſi per Principis genium peieratum fuerit. l. 2. C. de reb. cred. l. 2. ad l. Iul. maieſt. Chriſtiani vero non iurabant ger genium,ſive,ut Euſeb. hiſt. III. τύχην Principis,propterea rei contemti numinis Imp.Tertul.Apol.

cruces nec colimus, nec optamus] Rom. nec oramus. Sed reſpondet Cæcilio, qui & crucis cultum & eius ſupplicium Chriſtianis obiecerat.

Vos plane qui ligneos Deos] Eadem apud Tertull. & Iuſtin.

Cantabra] Non dirimo litem, an labara potius ſubſtituendum, quod pleroſque cruditiſſimos viros ſuaſiſſe video. Sed cum ubique conſtans ſcriptura, & l. 2 C. Theod. de collegiat. Signiferos, Cantabrarios, & V. Gloſſ. *Cantabra, Vexilla, pallia,* non temere mutandum cenſeo. Rationem nominis quam quærunt, eruere conatur in Syntagmate de Cruce, Ioan. Matthæus VVackerus,Cæſ. Maieſt. Conſiliarius Palatinus, cuius incomparabiles virtutes, & ingenii dotes tantum non divinas,ut perpetuo cultu admiror, ita hic & ubique digno præconio commendatas volo.

Pag. 69. Signum ſane crucis] Totidem pene verbis. Tertull. Apol. Iuſtin. Apol. II. S. Ambroſius Serm. LVI. ut alii iam pridem notarunt.

de cæde infantis, & ſanguinis] Hoc crimen Chriſtianis obiectum præter Tertull. Apol. Iuſtin. Apol. II. Athenag. Apol. Orig. VI. adu. Celſum, Euſebius Hiſt. lib. I. & lib. IV. cap. VII. & Theophil. lib. II. ad Autolyc. tradunt, qui omnes iiſdem rationibus, quibus Minucius, in eius refutatio-

ne uſi. Quò pertinet, quod Tatianus non inueniri apud Chriſtianos ἀνθρωποφαγίας, nec propterea tanquam ſceleratos odiſſe oportere: deprehenſos falſos teſtes, qui crimine confiċto hoc mentiri auſi. Saluian. de Provid. lib. IV. *Initia noſtræ religionis a duobus maximis facinoribus orsi arbitrabantur, homicidio & inceſtu, inceſtu matrum ſacroſanctarum, & homicidio innocentium paruulorum, quos non occidi tantum, ſed etiam vorari arbitrabantur.* Suſpicio oborta non tam ex communione ſacræ Euchariſtiæ, ex qua ut D. Auguſtin. de Ciuitate dei, natum, quod Chriſtianis obiicerent Cereris, & Bacchi cultum, quia pane & vino in ſacris uterentur; quos & Magos, quod ad ſepulchra martyrum pervigilare, & Deo preces fundere conſueti. Sepulchra enim oportuna magis ſupra docui. Sed quia non tantum, qui vere Chriſtiani, ſed etiam alii hæretici, ut Iuſtin. Apol. II. de Simonitis, & Marcionitis tradit, & Epiphan. Hær. XXVII. Carpocratitas nulla re communicare cum Chriſtianis, niſi quod illorum nomine glorientur, ſine diſcrimine omnes Chriſtiani appellati. hinc infame illorum nomen infanticidiis, inceſtis conviviis, & ritibus inhumanis. Narrat enim Epiphan. hær. XXVI. Gnoſticos vaga libidine miſceri, & humana carne veſci. Pſellus de Dæm. convenire ſolitos ait X. Kl. April. & peractis ſacris, extinctis luminibus coire nulla habita ſanguinis ratione. Deinde nono menſe rurſus convenire, & natos liberos circumcidere, cruorem phialis excipere, corpora vero puerorum cremare, mox cinerem ſanguini miſcere, & eo epularum condimento uti. Clem. Alex. III. Strom. Carpocratianorum inceſta convivia, & extincto lumine illicitos coitus, quales Cæcilius Chriſtianis obiicit, narrat. Epiphan. Hær. XLIIX. Quintillianos impubis pueri corpus iteratis ictibus compungere, & excepto ſanguine initiari.

initiari ſolitos tradit. Idem & Cataphrygas & Pepuzianos fecisſe prodit D. Auguſtin. Catalogo Hæreſ. Horum ergo nefarii ritus Chriſtianis imputati: Ea autem immanitas cœpit à Simone Mago, ut narrat Clem. de rebus geſtis Petri, qui perperam intellexerat illa Iohan. cap. VI. *Niſi comederitis carnem filii hominis, & biberitis ipſius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

filios exponere] Huius moris multi veterum meminerunt. Dionyſ. Hal lib. II. Plin. lib. X. epiſt. LXXI. Crudelitatem Iuſtin. Apol. II. Athenag. Tertull. acriter accuſant. & Lactant. lib. VI. cap. XX. *tam nefarium eſſe exponere, quam necare.* Quod & Quintil. Declam. CXXX. hoc poſtea ſeveris legibus prohibitum. l. 2. & ult. C. de infant. expoſ.

nunc adſtrangulatos [Lactant. lib V. *Qui natos ex ſe pueros aut ſtrangulant, aut ſi nimium pii fuerint, exponunt.*

ſunt quæ in ipſis viſceribus] Tertull. Apol. Lactant. lib. VI. cap. XX.

Pag. 70. merito ei in nonnullis Africæ partibus] Procop. in Eſaiæ cap. XLVI. Βὴλ δὲ καὶ Ἕλληνες καλοῦσι τὸν κρόνον, ᾧ δὴ προσοίσειν οἱ πλεῖστοι θυσίαν τὰ φίλτατα. Tertull. Apolog. *Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utique non parcendo perſeverabit; quos ipſi parentes ſui offerebant, & infantibus blandiebantur, ne lacrymantes immolarentur.* Plut. περὶ δεισιδ. Iuſtin. Apol. I. Athenag. Chryſoſt. de Babyla Mart. Prudent. II. adu. Sym. Sil. Ital. lib. IV. Plin. lib. XXXVI. cap. V.

Tauris etiam Ponticis] Tertull. adu. Gnoſt. *Scytharum Dianam, aut Gallorum Mercurium, aut Afrorum Saturnum humana victima placari.* Idem Apolog. Zenobius in νόμος καὶ χόρος, τωπροσκύθιοις ἀνθρωπο-

ποπτεῦσι. Emenda: *Ταυρίη σκύθαι ἀνθρώπῳ θύουσι.* Caſſiod. lib. v. Euſeb. lib. IX. Præp. Eu. Lucian. Toxari. Curt. lib. IV. Ennius ap. Feſtum Puelli. Auguſtin. de Ciu. dei lib. VII. cap. XIX. & XXVI. Sext. Empir. III. Hypotyp.

Mercurio Gallos humanas vel inhumanas vict. cedere] Fortè: Gallos inhumanos humanas victimas Apud. Tert. adu. Marc. Maſſageta inhumanior. Specie proverbii. ab eſu humanarũ carnium, & hoſtiis humanis. Getas Zamolxi ſervos ſuos immolare ſcribit Æneas Gazæus Theophraſto. Pompon. Mela lib. III. *Aliquando adeo immanes Galli, ut hominem gratiſſimam diis victimam crederent.* Cæſar VI. de bello Gall. Strabo lib. III. Euſeb. Præp. Euang. lib. III. cap. XVII. & alii.

Gallum & Gallam] Idem proditum à Plutarcho.

Latiaris Iupiter homicidio] Tertull. Apolog. adu. Gnoſt. Porphyr. περὶ ἀπ. ἐμψ. Lactant. lib. I. cap. XXI.

ſanguinis fœdere Catilinam] Tertull. Apolog. *Sanguinem deguſtatum nationes fœderi comparaſſe, neſcio quid et ſub Catilina deguſtatum eſt. Hodie & hic Bellona ſacratur ſanguis.* Lactant. lib. I. *Bellonæ ſacerdotes ſuo cruore ſacrificant.* Feſtus: Aſſiratum.

& comitialem morbum] Tertull. *Item illi, qui in arena noxiorum iugulatorum ſanguinem recentem de iugulo exceptum, auida ſiti comitiali morbo medentes hauſerunt.* Scribon. Largus, cap. XII. ubi de remediis ad comitialem morbum: *Item ex iecinore gladiatoris iugulati particulam aliquam nouies datam conſumant.*

Nobis homicidium nec videre fas] Athenag. Apol. οὓς (Chriſtianos) ἴσασιν οὐδ' ἰδεῖν κἂν δικαίως φονευόμενον ὑπομένοντας, τούτων τίς ἂν κατείποι ἢ ἀνδροφονίαν, ἢ ἀνθρωποβορίαν;

ut nec in cibis ſanguinem] Tertull. Apol. *Porro quale eſt, ut quos ſanguinem pecoris horrere confidatis, humano inhiare credatis.* Biblis martyr apud Euſeb. Hiſt. lib. V. πῶς ἂν παιδία φάγοιεν οἱ τοιοῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζώων αἷμα φαγεῖν ἐξόν. Can. Apoſt. LXIII. Nou. Leonis LIIX. Imò ſæpè & carne abſtinebant. D. Paul. ad Rom. XIV. Clemens Pædag. lib. II. cap. 1. Iacobum fratrem domini ſeminibus, & oleribus uſum, non carne, nec vino. Auguſtin. lib. XX, cap. XX. contra Fauſtum Manich.

Pag. 71. dæmonum concio] Rom. coitio.

infamiæ averſione macularet] Scribo: infamiæ aſperſione.

Fronto] Orator, Magiſter Antonini. Iul. Capitolin. Antonino. Auſon. Grat. act. ad Grat.

Ius apud Perſas cum matribus miſceri] Hoc variis auctoribus proditum. Herod. lib. III. Ter. Apol. Tatian. πρὸς Ἑλλ. Theodoret. Serm. III. Philo Iud. lib. de VI. & VII. præcepto. Sext. Empir. Philoſ. Hypotypoſ. lib. III. cap. XXIV. D. Hieronymus adu. Iouinian. lib. II. cap. XXXVI. ubi lege: regna non modica, & Romano paria. non, Romano regno. Dio Chryſoſt. Orat. X. & XXI. Harmenop. lib. 1. tit. 1. §. 15.

Ægyptiis] Diodor. Sic. lib. 1. Euſeb. libr. VI. cap. IIX. Præp. Euang. apud Perſas ius eſſe filiis, ſororibus, matribus miſceri; nec relinquere eos hunc morem, etiamſi Perſide exierint. In Ægypto, Phrygiaque plu-

plurimos eodem ſcelere contaminari. Sext. Empir. lib. III. Hyp.

Athenis cum ſororibus legitima connubia] Scilicet ὁμοπατρίοις, non uterinis. Philo Iud. in VI. & VI. præceptum decal. ὁ μὲν οὖν ὁ ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. inde Seneca de morte Claudii, ubi illi obiicit ſororis nuptias, *Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum.* Iam enim de Ægyptiis docui. Æmil. Probus Cimone. *Habuit in matrimonio ſororem Germanam ſuam Elpinicen, non magis amore, quam patrio more ductus. Athenienſibus enim licet eodem patre natas uxores ducere.* Quomodo in exilium eiectus, ſi patrio more Elpinice illi nupſerat? Scribit enim Andocides orat. in Alcibiad. Athenienſes Cimonem urbe expuliſſe διὰ παρανομίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ συνῴκησε. Quod etiam Plutarchus, Athenæus, & Suid. tradunt. Sed ex verbis Plutarchi colligimus, ut etiam alii obſervarunt, non propter nuptias, ſed ſtuprum Cimonem exilio mulctatum; & ideo ab Andocide profertur, ut notet maiorum ſummam ſeveritatem, quod ſtuprum, levius delictum, tam graviter puniiſſent. Muretus XV. Variar. ſcribit erraſſe Æmilium, qui Elpinicen germanam Cimonis ſororem dixit, ſi tantum conſanguinea eius fuit, multaq; alia addit, quæ eius opinionem parum iuvant. Advertere debuerat Æmilium ipſum verba ſua interpretatum. nam quam germanam appellarat, mox eodem patre natam dicit. Germani vero non tantum illi, qui iiſdem parentibus, aut uterini, ſed quibus idem pater, ſive conſanguinei. Seru. ad illa Virgil. V. Æneid. *Hac germanus Eryx. Germanus ſecundum Varronem de eadem genitrice manans, non ut multi dicunt de eodem germine, quos ille tantum fratres dicit.* Sane ſi rationem verbi ſpectes, rectius germani ab eodem germine,

 quam

quam ab eadem genitrice manantes dicuntur. illorum ergo rationem & uſum ſecutus Æmyl. Prob. germanam conſanguineam dixit.

neſcientes miſeri] Adumbrata ex illis Clem. Alexand. lib. III. Pæd. cap. III. ἀλλ' ὐδὲ συνιᾶσιν οἱ ταλαίπωροι, ὡς τὸ ἄδηλον τῆς συνουσίας πολλὰς ἐργάζεται τραγωδίας. παιδὶ πορνεύσαντι, καὶ μαχλώσαις θυγατράσιν ἀγνοήσαντες πολλάκις μίγνυνται πατέρες οὐ μεμνημένοι τῶν ἐκ τεθέντων παιδίων.

alienæ miſericordiæ exponitis] Paulus l.4. D. de agnoſ. & alend. lib. *Necare videtur non tantum is, qui partum præfocat, ſed & is qui publicis locis, miſericordiæ cauſa exponit, quam ipſe non habet.*

neceſſe eſt in veſtros recurrere] Tertull. *Filios exponitis ſuſcipiendos ab aliqua matre extranea, vel adoptandos melioribus parentibus. Alienati generis neceſſe eſt quandoque memoriam diſſipari, & ſimul error impegerit, exinde iam tradux proficiet inceſti, ſerpente genere cum ſcelere.* Iuſtin. Apol. II.

inceſti fabulam nectitis] Forte: inceſtis fibulam nectitis. Niſi fabulam intelligat crimen inceſti Chriſtianis obiectum.

Pag. 72. cupiditatem procreandi] Athenag. Chriſtianos uxores ducere, liberis creandis, & ſobolis propagatione concupiſcentiæ modum illis definiri.

convivia] Convivia Chriſtianorum publica, & privata. De publicis, quæ poſt communionem in eccleſia celebrata Chryſoſt. in 1. ad Corinth. Zonaras in Can. Synodi Gang. Ἀρχαῖον ἔθος ἦν, τὸ μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν θείων μυστηρίων, συσσίτια γίνεσθαι, καὶ συμπόσια· τῶν πλουσίων χορηγούντων τὰ βρώματα, προσκαλουμένων δὲ καὶ τοὺς πενεστέρους. Illis conviviis accumbebant nullo habito diſcrimine, quod cum non obſervarent Corinthi,

thii, ab Apoſt. reprehenduntur. 1. ad Cor. cap. XI. Iudas quoque Apoſt. in epiſt. agapis immixtos συνευωχούμενους ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντας. Vide Clem. Alexand. Pædag. lib. II. cap. 1. Can. 74. conc. Trull. & Can. 28. Laodic. prohibent ἐν τοῖς κυριακοῖς συνεσθίειν, καὶ ἀκούβιτα στρωννύειν. c. convivia 44. diſt. c. non oportet. 2. diſtinct. interdicitur miniſtros altaris, vel quoslibet clericos, aut laicos ex ſymbolis convivia celebrare. cuius vero uſus, & effectus hæc convivia in veteri eccleſia fuerint, docet Tertul. Apol. *Cœna noſtra vocatur ἀγάπη. inopes quoque refrigerio iſto iuuamus, non qua penes nos paraſiti affectantur, &c. Si honeſta cauſa eſt conuiuii, reliquum ordinem diſciplinæ æſtimate qui ſit, de religionis officio. nihil ſcurrilitatis, nihil immodeſtiæ admittitur. editur, quantum eſurientes cupiunt.* Ita enim verba illa emendanda, quæ corrupta apud Tertull. ubi præterea ſcribendum: poſt aquam manualem ad lumina. Agape Chriſtianis ipſe adfectus. Cypriano lib. III. cap. III. ad Quirin. dilectio fratrum. Ita vertit φιλαδελφίαν in epiſt. D. Petri II. cap. I. & munus ad indicium huius adfectus exhibitum. Tertul. ad Mart. *agape fratrum*. His adde alia Chriſtianorum ſolennia convivia natalitiorum, ſive, ut Tertull. de cor. mil. oblationum natalitiarum. Orig. III. in Iob. pari frugalitate peracta, qualia etiam privata illorum convivia. Clem. Pædag. lib. II. cap. XII.

Inviolati corporis virginitate] Athenag. Apol. παρθενεύοντες Tertull. θεογαμίδες Aſcetriæ. Niceph. Calliſt. lib. II. cap. XVI.

ut nonnullis rubori ſit pudica coniunctio] Athenag. Apol. ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον ἀδιάφοροι εἶναι ἀπέχομεν, ὡς μηδὲ ἰδεῖν ἡμῖν πρὸς ἐπιθυμίαν ἐξεῖναι. mira veterum Chriſtianorum continentia. Tertull. I. cap. VI. ad Vxorem: *Quot ſunt, qui conſenſu pari inter ſe ma-*

trimonium tollunt. Voluntariis ſpadonibus pro cupiditate cœleſti, ſaluo matrimonio abſtinentia toleratur. lib. de Virg. vel. cap. XIII. hinc Can. 2. diſt. 13. C. Omne itaque nuptiarum 27. quæſt. 2. an coniunctio pudica prorſus ſine peccato. Reſpondet D. Auguſtin. cap. VI. de bono coniug. *Coniugalis concubitus generandi cauſa culpam nullam habet; ſatiandæ libidinis cauſa culpam venialem.*

Pag. 73. non notaculo corporis] Rom. nota occulta. ita in verbis Cæcilii: *occultis ſe notis, & inſignibus noſcunt.* Gloſſæ: *Notaculum, nota, ſignum.* Tertull. *ſignaculum corporis.* Ruffin. lib. II. cap. III. Hiſt. *ſignaculum fidei.* Quamuis autem Minucius neget Chriſtianos ſe dinoſcere ſigno corporis, non temerè tamen notas, & inſignia, quibus ſe dinoſcebant ab Ethnicis obiecta exiſtimo. Imprimere enim manibus, & brachiis ſolebant nomen Chriſti aut ſignum crucis. Procop. in Eſaiæ cap. XLIV. ad illa verba: Et alius deſcribet manu ſua. τὸ δὲ, inquit, τῇ χειρί, διὰ τὸ ςίζειν ἴσως πολλοὺς ἐπὶ καρπῶν ἢ βραχιόνων, ἢ τοῦ ςαυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὴν χριςοῦ προσηγορίαν. In quo indubiè reſpexerunt ad illa D. Pauli ad Gal. cap. ult. ἐγὼ γὰρ τὰ ςίγματα τοῦ κυρίου ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαςάζω.

Fratres vocamus ut unius Dei parentis] Eadem ferè ratio huius ſanctiſſimi nominis apud Tertull. Apol. Iuſtin. & Athenag. Lactant lib. V. cap. XVI. *Fratrum nomen nobis inuicem impartimur, quia pares eſſe nos credimus.* Clem. Strom. II. Ideo nos fratres, quod eodem verbo regenerati. ὁ δὲ ἑταῖρος, ἕτερος ἐγώ. ἢ καὶ ἀδελφοὺς τοὺς τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀναγεννηθέντας προσαγορεύομεν. Euſeb. Emiſs. Homil. IV. *Fratres ſorores non natura, ſed officio, & affectione. quos enim diligimus, his nominibus vocare ſolemus.* Epictet. Omnes natura fratres putabat. Arrian. Diſſertat. lib. III. Vagas

autem

autem libidines,& promiſcuum cum fœminis coitum Chriſtianis ideo obiecerunt, quod Simonitæ, & poſtea Nicolaitæ, qui nomine Chriſtianorum cenſebantur, illo uterentur; ut tradit Irenæus lib. I. cap. XX. & XXVII. Euſeb. Hiſt. lib. II. cap. XIII. lib. III. cap. XXIX.

hoſtias Domino offeram] Athenag. ὁ τοῦ παντὸς δημιουργὸς οὐ δεῖται αἵματος ἀποσπνδῆς. Tertull. ad Scap.

Pag. 74. bonus animus, pura mens] Cic. II. de Nat. Deor. *Cultus Deorum eſt optimus, ut eos ſemper pura, incorrupta & voce, & mente venceremur.* Prudent. περὶ στεφ. Victimas Chriſti cordis innocentiam, oris quietem, caſtitatem corporis. Iuſtin. Parænet. II. Deum velle ψυχὴν τε καθαράν, ὁσιότητι τετειχισμένην. Arnob. lib. V. VI. VII. Porphyr. περὶ ἀπ' ἐμψ. & apud Euſeb. Præp. Euang. lib. IV. cap. V. Vide Suid. καλλιερῶ. & Pſalm. LI.

Sincera ſententia] Rom. conſcientia.

In operibus eius] Hæc tranſcripta ex Tertull. Apol. Cic. Tuſcul. I.

Solem adeo] Theophil. lib. I. ad Aut. εἰ τῷ ἡλίῳ οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀτενίσαι διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν θέρμην, καὶ δύναμιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ ἄνθρωπος θνητὸς οὐ δύναται ἀντωπῆσαι. Clem. Protrept.

Pag. 75. Deo cognita plena ſint] Rom. delet τὸ cognita. MS. cuncta. apud Porphyr. περὶ ἀλογ. φιλοσοφ. Παῖδα θεοῦ πλήρη, πάντη θεὸς ἐστεφάνωται.

intereſt cogitationibus] Sen. epiſt. XXCIV. *Nihil Deo clauſum eſt; intereſt animis noſtris, & cogitationibus medius interuenit.* Iuſtin. Apol. I. θεὸν ἔχομεν μάρτυρα τῶν τε λογισμῶν, καὶ τῶν πράξεων. Epictet. apud

pud Arrian. lib. II. Deum, & genium noſtrum inerrare cogitationibus, & videre quæ agimus. Hermog. apud Plutarch. lib. ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ' ἐπίκουρον.

Pag. 76. quamdiu caſtè] Tertull. Apol. *Neceſſe eſt igitur pauca de Chriſto, ut de Deo totum. Iudæis erat apud Deum gratia, ubi & inſignis iuſtitia, & fides originalium autorum.* & quæ ſeq. Scribe ex MS. pauca de Chriſto, ut de Deo. Tantum Iudæis erat apud Deum.

in vim ignis abiturum Stoicis] Balb. Stoicus apud Cic. II. de Nat. Deor. Iuſtin. Apol. II. Stoicorum opinionem ipſum Deum ſolui in ignem, & mutatione mundum reparari. Plutarch. de defectu orac.

loquitur Plato] Epiphan. hær. I v. Clem. Strom. v.

Quod illi de diuinis prædictionibus] Multis Tertull. Apol. apud quem ita emendo: *Quis poëtarum, quis ſophiſtarum, qui non omnium de prophetarum fonte potarit.* Tatian. πρὸς Ἑλλ. Πολλοὶ σοφισταὶ περιεργίᾳ κεχρημένοι, τὰ ὅσα περὶ τῶν κατὰ μωσέα ἔγνωσαν, ἃ καὶ παραχαράττειν ἐπειράθησαν. Euſeb. lib. x. cap. I. Præp. Clem. Strom. I.

Pag. 77. Pythagoras]. Hanc opinionem de μετεμψυχώσει ortam ab Ægyptiis auctor Herod. Eut. Eandem & Druidas habuiſſe Cæſar de bello Gall. tradit. Apud Græcos Orpheus, & deinde Pythagoras ita ſenſerunt. Olympiod. in Plat. Alcib. παλαιὸς λόγος Ὀρφικός τε, καὶ Πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις. Tertull. de Anima, de reſur. carnis. Iuſtin. Apol. II. Seru. III. Æn. Ouid. x v. Metam. Lactant. ad illa Theb. III. *Nec te Pythagora fallant arcana renati.* Ridiculum eſt, quod narrat Scholiaſt. Sophoclis Elect. Pythagorã incluſiſſe ſe ὑπογαίῳ, iuſſiſſeque matrem fal-

ſo

ſo rumore eius mortem ſpargere, deinde prodiiſſe & opinionem περὶ παλιγγενεσίας commentum.

Plato] Multa veſtigia huius opinionis apud Plat. Phædro. Phædone. Tim. & de republ. Niceph. Greg. in Syn. de inſomn. Empedocles quoque idem ſenſit. Suid. & alii.

in pecudes, aues,] Eo nomine feſtiuè Pythag. ridet Hermias Διασυρμῷ τῶν ἔξω φιλοσ. Æn. Gazæus Theoph. ſive de animar. immortalitate.

Sed mimi officio] MS. mimico officio. Rom. mimi convicio. ſpecie proverbii. Cic. in Piſon. & II. de Orat. *mimicum iocum*. Symmach. *mimica reſponſio*.

potuiſſe fingi] Lege: potuit effingi.

Pag. 79. elementorum cuſtodia reſervatur] Scribe: cuſtodi.

omnis natura meditetur] Iiſdem argumentis in adſtruenda reſurrectione utuntur Theophil. lib. II. Iuſtin. Apol. II. Cydonius de contemnenda morte. Athenag. de reſurr. mort. Tertull. de reſur. carnis.

meliorem conſuetudinem humandi] Vide Tertull. de Anima Cap. LI.

Semina non niſi corrupta] Tertull. Apol. *Lux quotidie interfecta reſplendet, ſydera defuncta viueſcunt* (lege ex MS. reviviſcunt) *tempora ubi finiuntur, incipiunt, certè ſemina non niſi corrupta, & diſſoluta fecundius ſurgunt. omnia pereundo ſeruantur.*

Pag. 80. Illic ſapiens ignis] Clem. Alexandr. Protrept. καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἥρπασεν θύελλα, ἔπειτα ἠφάνισε πῦρ σωφρονοῦν. Tertull. adu. Gnoſticos. *Sapiens ignis effigiem vituli defundit illis, ſugillans illic cor habentes, ubi & theſaurum.* Emenda eff. uituli defundit, illos ſugillans.

 Sicut

Sicut ignis Ætnæ montis, & Veſuuii montis] Vtrobique gloſſema videtur τὸ montis. Imitatus autem eſt illa Tertull. Apol. ubi de igne æterno, quem arcanũ appellat, *Non abſumit*, inquit, *quod exurit, ſed dum erogat, reparat. adeò manent montes ſemper ardentes, & hoc erit teſtimonium ignis æterni pœnam nutrientis*. Vide Cyrill. περὶ ἐξόδου ψυχῆς.

Pag. 81. Viri naſcimur] Corrige: noſcimur.

de veſtro numero carcer exæſtuat] Tertull. Apol. *De veſtris ſemper æſtuat carcer, de veſtris ſemper metalla ſuſpirant.*

aut excuſet eventum] Vide P. Fabri Semeſt. lib. III. cap. XXII.

Quam quod de unoquoque noſtrum Deus eſt fatus] Hæc verba aptiſſimè interpretatur D. Auguſtin. lib. V. de ciuit. Dei. cap. IX. Hierocles de prouid.

Pag. 82. Quod plerique pauperes] Athenag. Tatian. Lactant. lib. V. cap. XVI.

Quis poteſt pauper eſſe] Malim: Qui poteſt pauper.

nemo tam pauper] Sen. lib. Quare bonis viris mala acc. *Nemo tam pauper viuit, quam natus eſt.*

Sub divitiarum onere] Syneſ. περὶ βασιλείας. ἔοικε γὰρ εὐτυχία φορτίον εἶναι μολίβδου δυσφορητότερον. περιτρέπει γοῦν τὸν ἀναθέμενον ἢν μὴ πάνυ ῥωμαλέος ὢν τύχῃ. Apul. Flor. de Cratete: *Rem familiarem abiicit, velut onus ſtercoris, magis labori, quam uſui.* ubi corrigendum arbitror: onus tergoris.

Pag. 83. non eſt pœna, malitia eſt] Rom. militia eſt. Sen. lib. Quare bonis viris mala accid. *Lacerat nos fortuna. patiamur. Non eſt ſæuitia: certamen eſt.*

unum

unumquemque explorat] Tertull. de fuga in perſec. cap. III. Chryſoſt. de Babyla Mart.

Quam pulchrum ſpectaculum] Expreſſum ex verbis Sen. cap. II. lib. Quare bonis viris mala accid.

Pag. 84. cum Aquilio, aut Regulo] Arnob. lib. I. *Innumerabiles gloria & virtute pollentes acerbiſſimarũ mortium experti ſunt formas, ut Aquilius, Trebonius, Regulus.*

Pag. 85. in hoc altius tolluntur] Claud. lib. I. in Ruffin. *Tolluntur in altum Vt lapſu grauiore ruant.*

ut ingenium eorum] MS. ut ingenium eorum perditæ mentis licentiam poteſtatis liberæ nundinetur.

Diues es, ſed fortunæ malè creditur] Apul. de Deo Socrat. *Diues es? non credo fortunæ.*

Nobilitate generoſus es, parentes tuos laudas] Apul. ibid. *Generoſus eſt? parentes laudas.*

Pag. 86. quorum & de ſacris originem novimus] Tertull. *Spectaculis veſtris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas.*

populi in ſe rixantis inſaniam] Propter ſtudia agitatorum. Vnde & Tertull. inſaniam Circi.

Pag. 87. & ſparſis utimur] Obiecerat Cæcilius Chriſtianos capiti & ſepulchris coronas denegare, de quo ritu Varro VI. de Ling. Lat. Sueton. Auguſto. cap. IIX. Nerone. cap. ult. Statius III. Sylu. Plin. lib. III. cap. XXXI. Capitolin. Aurel. Reſpondet Octauius Chriſtianos floribus uti, & quidem ſparſis, ſolutis & ſertis. Sparſis tamen ad ſimplicem uſum non ad aſperginem, ut Tertull. appellat ſeu ſolennem φυλλοβολίαν, qua

qua uſi adverſus eos, quos honore, & cultu afficiebant. Polyb. Legat. IX. *οἱ πολλοὶ στεφάνους ἐπιρριπτοῦντες καὶ λημνίσκους, παρ' ὀλίγον διέλυσαν τὸν ἄνθρωπον.* Florus lib. II. *Quæ gaudia, quid florum in conſulem profuderunt.* Capitolin. Anton. Herodian. lib. I. Apul. lib. XI. & X Mil. Tacit. lib. XIV. Claudian. Panegyr. Stilic. Suidas *Ἀκροδρυα.*

Solutis, & ſertis] Ita Pindarus *ἄνθεα, καὶ στεφάνους.* Apul. *Iactus floribus, ſertis, & ſolutis.* lib. II. *roſa ſerta & ſoluta.* Sidon. *roſa ſutilis.*

auram boni floris] Plane eſt illud Luciani Nigrino.: *εἰ γάρ τοι τῇ πνοῇ τῶν ἴων τε, καὶ ῥόδων χαίρουσιν ὑπὸ τῇ ῥινὶ μάλιστα ἐχρῆν αὐτοὺς στέφεσθαι παρ' αὐτὴν ὡς οἷόν τε τὴν ἀναπνοήν.* Tertull. *Non emo capitis coronam, emtis nihilominus floribus utor. Puto gratius eſſe liberis & ſ.lutis, & undique vagis. Sed etſi in coronam coactis, nos coronam naribus admouemus. Viderint qui per capillum od~rantur.*

nec mortuos coronamus] Mortui coronati. Plin. lib. X. cap. XLIII. Tertull. de corona militis cap. XIII. Clem. Pæd. lib. II. cap. IIX.

exequias adoramus] Facimus. Feſtus : Adorare. Iulianus epiſt. ad Arſacium Chriſtianorum religionem creviſſe *τῇ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπίᾳ, καὶ τῇ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμηθείᾳ.*

Spe futuræ felicitatis] Rom. Spem.

Socrates ſcurra Atticus] Cic. I. de Nat. Deor. *Zeno Socratem ſcurram Atticum fuiſſe dicebat.* Lactant. lib. III. cap. XIX.

Pag. 88. adverſus ſua vitia facundos] Tertull. Apol. & de Anima. & Seneca apud Lactant. lib. III. cap. XV.

ut improbus uſurpo victoriam] Rom. improbe.]

Ita

ita ego triumphator erroris] Hieron. epiſt. ad Auguſtin. *Cumq; tu viceris, & ego vincam, ſi meum errorem intellexero.* Idem ad Lucifer. *Non ſolum te viciſſe exiſtimes, vicimus uterque noſtrum, palmam refers tu mei, & ego erroris:*

obſtrepentia veritati] Tertull. de præſcript. obſtrepit veritati adulter ſenſus.

Octavius gaudere quod vicerit] Vocem, gaudere, Rom. & MS. ignorant.

Pag. 160. Subnecte verbis D. Lucæ illa Caſſiani Collat. I. cap. I. *Cuncti ad ſignificandam ſodalitatis, ſenſusq; noſtri parilitatem pronunciarent, unam mentem atq; animam duobus ineſſe corporibus.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX AVCTORVM.

Abdias Babylonius 121. 155.
Accius 153.
Acro interpres Horatii 132.
Acta Martyrum 121. 125.
Æmilius Probus explicat. 163.
Æneas Gazæus 150. 161. 168.
Afranius 131.
Agellius 107. 109. 124.
Alexander Aphrodiſæus 135. 157.
Ambroſius 128. 134. 135. 154. 156. 158.
Ammianus 119. 120. 137.
Andocides 163.
Apicius 132.
Apollodorus. 122. 143.
Apuleius 108. 114. 116. 120. 122. 124. 129. 131. 132. 142. 143. 146. 151. 152. 154. 156. 157. 171. 172.
emendatur 145. 170.
Archilochus 138.
Ariſtoteles 126.
Arnobius. 108. 113. 115. 117. 118. 121. 123. 133. 135. 143. 144. 145. 147. 149. 151. 155. 156. 170.
emendatur 132.
Arrianus 153. 166. 168.
Athanaſius 123. 135. 137. 140. 141. 142. 147. 150. 154. 156.
Athenagoras 113. 116. 140. 141. 142. 144. 149. 150. 156. 158. 160. 162. 164. 165. 166. 167. 169. 170.
explicat. 152.
Auctor Declamat. in Catilin. 119.
Auctor Etymologici 155.
Auctor lib. de mundo 134. 139.
Auctor lib. de orig. gentis Rom. 149.
Auctor lib. de re militari 149.
Auguſtinus 107. 114. 115. 119. 123. 124. 128. 134. 138.

138. 141. 142. 143. 152. 153. 154. 155. 156. 159. 160. 161. 162. 165. 170.
Aurelianus Lemouic. Epiſc. 114.
Auſonius 148. 162.
explicat. 109.
Lib. Baſilicωn. 148.
Baſilius 111. 119. 140.
Cæſar. 114. 161. 168.
emendatur 137.
Canones Apoſtolorum 119. 162.
Canones conc. Trull. 164.
Canones conc. Laodic. 164.
Caper Grammat. 145.
Caßianus 173.
Caßiodorus 161.
Cato 151. 157.
Catullus 109. 143. 144.
Chryſoſtomus 121. 144. 160. 161. 164. 170.
Cicero 107. 113. 115. 116. 119. 123. 126. 127. 130. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 141. 144. 146. 149. 153. 157. 167. 168. 169. 172.
explicat. 109. *emendatur* 110. 139.
Claudianus 143. 170. 172.
Clemens Alexandrinus 108. 112. 116. 120. 124. 129. 138. 139. 140. 143. 144. 148. 149. 150. 151. 153. 156. 159. 162. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 172. *explicat.* 132.
Clemens de rebus geſtis D. Petri 160.
Codex Iuſtinian. 117. 128. 155. 158. 160.
Codex Theod. 128. 148. 155. 158.
Cornutus Perſii interpres 136.
Curtius 161.
Cydonius 169.
Cyprianus 155. 156. 165.
Cyrillus 169.
Daniel 154.
Digeſta IC. 107. 109. 110. 116. 117. 128. 131. 156. 157. 158. 164.
Dio Caßius 125. 147.
Dio Chryſoſtomus 112. 162.

Dio-

Diodorus Siculus 113. 114. 143. 162.
Diogenes Laërtius 106. 114. 115. 117. 120. 139.
Dionyſius Halicarnaſſ. 110. 115. 151. 160.
Ennius 161.
Epictetus 166.
Epiphanius. 111. 153. 159. 168.
Epit. Canon. 155.
Euripides 149.
Euſebius 117. 118. 119. 121. 125. 126. 128. 138. 139. 141. 143. 146. 149. 153. 157. 158. 159. 161. 162. 166. 167. 168.
Euſtathius 108. 109. 113. 144.
Feſtus 113. 124. 131. 147. 148. 151. 152. 153. 161. 172.
Firmicus 113. 131. 136. 155.
Florus 114. 172.
Fulgentius 108. 112. 144. *emendatur* 104.
Fuluius Vrſinus 106. 109.
Geneſ. lib. 108.
Getulicus 136.
Gloſſæ 107. 118. 131. 132. 135. 143. 158. 166.
Gratius 135.
Gregorius Nyſſenus 119.
Harmenopulus 162.
Heliodorus 120.
Heraclides Ponticus. 147.
Hermes Triſmegiſtus 137. 139. 140.
Hermias 139. 168.
Herodianus 114. 172.
Herodotus 137. 150. 152. 162. 168.
Heſiodus 122.
Heſychius 155.
Hieremias 138.
Hierocles in carmina Pythag. 112. 154.
Hierocles Alexand. 154. 170.
Hieronymus 107. 108. 113. 114. 115. 119. 122. 131. 134. 144. 157. 173. *emendatur* 162.
Higenus 147. *emendatur* 143.
Hirtius 128.

Home-

Homerus 108. 110. 112. 138. 144. 147.
Horatius 108. 112. 120. 122. 137. 145.
Ignatius 119.
Iohan. Euang. 160.
Iohan. Matthæus VVackerus 158.
Ioſephus 116. 122. 126.
Ioſephus Scaliger 145.
Irenæus 166.
Iſidorus 109. 155.
Iudas Apoſtolus 164.
Iulianus Imp. 172.
Iulius Capitolinus 162. 171. 172.
Iulius Seuerianus 156.
Ius Canon. 155. 164. 165.
Iuſtinus 108. 110. 138. 139. 140. 147. 148. 150. 153. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 164. 166. 167. 168. 169.
Iuſtinus Hiſt. 137.
Iuuenalis 135. 151. 156. 157. explicat. 111. 149.
Lactantius 107. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 130. 138. 139. 140. 141. 142. 148. 149. 151. 153. 154. 155. 158. 160. 161. 166. 170. 172.
Lactantius Interpres Statii 137. 140. 142. 144. 154. 168.
Lampridius 123. 142.
Leges XII. tabul. 119. 125.
Liuius 113. 114. 115. 117. 125. 126. 150. 151.
Lucanus 107. 115. 137. 147.
D. Lucas in Act. 106. 111. 114. 117. 123.
Lucianus 107. 108. 110. 114. 119. 120. 121. 122. 124. 129. 130. 144. 149. 152. 161. 172.
Lucillius emendatur 116.
Lucretius 108. 112. 134. 143. 145.
Maccab. lib. 117.
Macrobius 115. 145. 146. 148. 151.
Manilius 108. 112. 132.
Marcus Ant. Muretus 163.
Martialis 121. 131. 132. 157.
Martyrologium Rom. 128.
S. Matthæus 119. 148.
Maximus Tyrius 138. 147.

M Næuius

Næuius 149.
Nemeſius 113.134.
Nicander 144.
Nicephorus Gregoras Scholiaſtes Syneſii 115. 119.120.139.146.154.
Nicephorus Calliſt. 165.
Nonius 109.
Non. Leonis 162.
Nummi Auguſti 147.
Nummi Diocletiani 127.
Olympiodorus 168.
Oppianus 133.
Optatus Mileuitanus 123.
Origenes 158.165.
Orpheus 139.149.
Ouidius 109.114.115.143. 168.
Pacuuius 134.
Palæphatus 143.
Paulus Apoſt. 124. 129. 162.165.166.
Paulus IC. 126.128.
Pauſanias 113.120.
Perſius 149. explicat. 136.
Petronius 122.124.128. 147.157. explicat. 132.
Petrus Apoſt. 165.
Petrus Daniel 107.
Petrus Faber 145.170.
Philo 162.163.
Plautus 107. explicat. 131. 149.
Plato 112. 120. 138. 140. 149. 154.
Plinius 108.127.129. 132. 135. 141. 147. 148.153. 160.171. 172. emendatur 131.
Plinius Nepos 107.118. 123.157.160.
Plutarchus 108. 111. 112. 113.115. 117. 122. 125. 129. 138. 139. 141. 142. 150. 151.152. 153. 154. 160.161.163.168.
Pollux 109.
Polybius 151.172.
Pomponius Mela 161.
Porphyrius 111. 113. 114. 126.129.146. 147.155. 156.157.161.167.
Pindarus 172.
Priſcianus 143.
Probus 136.138.

Proce-

Procopius in Eſaiam 113. 151. 160. 166.
Procopius de bello Gotth. 149.
Propertius 147. 151.
Prudentius 108. 109. 114. 118. 120. 125. 128. 130. 137. 140. 143. 144. 148. 150. 151. 153. 155. 160. 167. *emendatur* 148.
Pſalm. LI.
Pſellus 159.
Quintilianus 109.
Quintilian. Declam. 160.
Regum lib. 152.
Ruffinus 166.
Ruffus Epheſius 145.
Saluianus 128. 139. 159.
Scholiaſtes Apollonii 149.
Scholiaſtes Ariſtophanis 149.
Scholiaſtes Hephæſtionis 144.
Scholiaſtes Iuuenalis emendatur 157.
Scholiaſtes Sophoclis 168.
Scholiaſtes Lycophronis 122. 140.
Scribonius Largus 161.
Seneca 117. 120. 124. 130. 131. 147. 150. 153. 163. 167. 170. 172.
Seneca Tragicus 134.
Seruius in Virgil. 109. 114. 135. 138. 143. 146. 148. 149. 156. 163. 168.
Sextus Philoſophus 139. 141. 157. 161. 162.
Sidonius Apollin. 108. 172.
Silius Ital. 160.
Simplicius in Epict. 106. 138.
Socrates Hiſt. 118.
Solinus 109.
Statius 171.
Strabo 107. 109. 136. 143. 152. 161.
Suetonius 108. 117. 128. 147. 152. 157. 171.
Suidas 109. 114. 116. 122. 132. 148. 151. 163. 167. 172.
Sulpitius 113. 114.
Symmachus 113. 114.
Syneſius 115. 170.

Tacitus 113. 117. 118. 122. 128. 172.
Tatianus 110.116.124. 133. 139.143.146.147. 150. 154.159.162.168.170.
Terentius 131.
Tertullianus 106. 108. 113. 114.115.116.118. *& paſſim. emendatur* 129. 141.165.167.168.169.
Theon Scholiaſt. Arati 147
Theo Sophiſta. 138
Theodoretus 110.111.116. 118.124.134.141.153. 155. 162.
Theophilus 116. 117. 119. 121.124. 133. 137. 139. 147.149.150. 151. 155. 156.158.167.168.169.
Theophraſtus 107.
Theophylactus 120.
Tibullus 108. 122. 149.
Tzetzes Scholiaſt. Heſiodi 143.
Valerius Max. 114.115.117. 137.151.
Varro 107.115.131.132.141. 151.171.
Vegetius 131.
Vetus inſcriptio 152.156.
Victor Vticenſis 109.128.
Virgilius 114. 134. 138. 148.
Vitruuius 139.
Vopiſcus 129.
Xenophon. 112. 130. 140.
Zenobius 133. 143. *emendatur* 161.
Zonaras 164.
Zoſimus 119.

FINIS.

...OTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUE...